

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of the Turkic World Women Studies

Sayı:007 2025
ISSN 2979-9597

Kıymetli okurlarımız,

Türk Dünyası Kadın Araştırmaları Dergisi (Journal of Turkic World Women Studies) olarak, dergimizin 7. sayısını yayımlamış bulunmaktayız. Bu yeni sayımızda, Türk kadını ve ilgili konuları farklı bilimsel disiplinlerden ele alan değerli çalışmaları sizlerin beğenisine sunduk.

Yeni Sayımızda Öne Çıkan Başlıklar:

- *Yeni Medyada Bilişim Sektöründe Kadın Girişimcilerin Temsili ve Pazarlama Söylemine Dönüşümü (2020- 2025)*
- *Women's Contributions to Peace building: A Comparative Analysis of Middle Eastern Experiences*
- *Sovyet Modernleşmesinden Post-Sovyet Döneme: Özbekistan'da Kadın Kimliğinin Tarihsel Dönüşümü*
- *Hemşirelik Alanındaki Prenatal Bağlanma Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi*
- *Revize İnfertilite Uyum Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması*
- *Kadınların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Cinsiyet Eşitsizliği ile Depresyon-Anksiyete ve Stres Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*
- *Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye Basınındaki "Kadın" ve "Mekân" Temsillerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesiyle İncelenmesi*

Dergimizin 7. Sayısı için makale kabul oranının %75 civarında olduğunu belirtmek isteriz. Bu sayının okuyucuyla buluşmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, hakemlerimize, yayın kurulu üyelerimize ve editör arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Sonraki sayılarımızda görüşmek dileğiyle,

Saygılarımla!

Doç. Dr. Ayşe ERKMEN
Gaziantep Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

GENERIC PAGE/ANA SAYFA

JOURNAL ADMINISTRATION / DERGİ YÖNETİMİ

Journal Owner / Dergi Sahibi

Dr. Zhuldyz SAKHI

Director / Sorumlu Müdür

Dr. Zhuldyz SAKHI

Editors / Editörler

Baş Editör/ Chief Editor Assos.Prof. Dr .Ayşe ERKMEN

Dr. Zhuldyz SAKHI

Foreign Language Linguist / Yabancı Dil Dilbilimci

Prof. Dr. Hacer Hüseynova

Prof. Dr. Zibagul Ilyassova

Doç. Dr. Zarine Dzhandosova

Dr. Ogr. Üyesi Orhun Burak SÖZEN

Dr. Selma BAŞKAN

Index Supervisor / İndeks Sorumlusu

Dr. İrakli AGORGILADZE

ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Hava SELÇUK

Erciyes Üniversitesi TÜRKİYE.

Prof. Dr. Meşkure YILMAZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi TÜRKİYE.

Prof. Dr. Yücel KARADAŞ

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE

Prof. Dr. Jacqueline AYOUB

Lebanese Üniversitesi, LÜBNAN

Doç. Dr . Hikmet DEMİRCİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi TÜRKİYE

Doç. Dr . Cemile KINACI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi TÜRKİYE.

Doç . Dr. YUNUS EMRE TANSU

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE.

Doç . Dr. Ali Farhadov Rizvan Oğlu

Milli Tarihi Müzesi, AZERBAYCAN

Doç. Dr. Mirna FAWAZ

Nursing Beirut Arab University, BEYRUT

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Muraz BUDAK

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE

Dr. Diana J. FOX

Bridgewater State Üniversitesi, Antropoloji, ABD

Dr. Petra PELLETIER

Paris Üniversitesi Cite Psikoloji Enstitüsü, PARİS

Dr. Franck AMOUSSOU

André Salifou Zinder Üniversitesi, NİJERYA.

Monday Akinola ALLAGBE

Abomey Calavi Üniversitesi (UAC), Benin.

PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU

Prof. Dr. Yücel KARADAŞ

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE

Prof. Dr. Jacqueline AYOUB

Lebanese Üniversitesi, LÜBNAN

Doç. Dr . Hikmet DEMİRCİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi TÜRKİYE

Doç. Dr . Cemile KINACI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi TÜRKİYE.

Doç . Dr. YUNUS EMRE TANSU

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE.

Doç . Dr. Ali Farhadov Rizvan Oğlu

Milli Tarihi Müzesi, AZERBAYCAN

Doç. Dr. Mirna FAWAZ

Nursing Beirut Arab University, BEYRUT

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Muraz BUDAK

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN

Gaziantep Üniversitesi TÜRKİYE

Dr. Diana J. FOX

Bridgewater State Üniversitesi, Antropoloji, ABD

Dr. Petra PELLETIER

Paris Üniversitesi Cite Psikoloji Enstitüsü, PARİS

Dr. Franck AMOUSSOU

André Salifou Zinder Üniversitesi, NİJERYA.

Monday Akinola ALLAGBE

Abomey Calavi Üniversitesi (UAC), Benin.

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
The Journal of Turkic World Women's Studies

ISSN: 2979-9597

Cilt/Vol :4

Ekim / October 2025

Sayı/Issue:7

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS

Nebi SEREN Yeni Medyada Bilişim Sektöründe Kadın Girişimcilerin Temsili ve Pazarlama Söylemine Dönüşümü (2020- 2025) Representation of Women Entrepreneurs in the Information Technology Sector in New Media and the Transformation of Marketing Discourse (2020- 2025)	1
Cüneyt YILMAZ Women's Contributions To Peacebuilding: A Comparative Analysis Of Middle Eastern Experiences Kadınların Barış İnşasındaki Katkıları: Orta Doğu Deneyimlerinden Karşılaştırmalı Bulgular	17
Elif YILMAZ Sovyet Modernleşmesinden Post-Sovyet Döneme: Özbekistan'da Kadın Kimliğinin Tarihsel Dönüşümü From Soviet Modernization to The Post-Soviet Era: The Historical Transformation of Women's Identity in Uzbekistan	31
Pınar KARA Hemşirelik Alanındaki Prenatal Bağlanma Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi Bibliometric Analysis of Prenatal Attachment Studies in The Field of Nursing	45
Ayşe Duygu ÖZBAŞ, Feride YİĞİT Revize İnfertilite Uyum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması Evil Representations of Women in Mythology: Reflections of Gender Stereotypes	58
Şadiye ÜNAL , Meryem KARAAZİZ Kadınların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Cinsiyet Eşitsizliği ile Depresyon- Anksiyete ve Stres Arasındaki İlişkinin İncelenmesi An Examination of the Relationship Between Gender Inequality Faced By Women in Working Life and Depression, Anxiety, and Stress	67
Ayşenur KANDEMİR Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye Basınındaki “Kadın” ve “Mekân” Temsillerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesiyle İncelenmesi A Critical Discourse Analysis of Representations of “Women” And “Space” in The Media in The Early Republican Period of Turkey	77

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com>

Doi: 10.5281/zenodo.17476410

Araştırma Makalesi • Research Article

Yeni Medyada Bilişim Sektöründe Kadın Girişimcilerin Temsili ve Pazarlama Söylemine Dönüşümü (2020- 2025)

*Representation of Women Entrepreneurs in the Information Technology Sector in New Media and the
Transformation of Marketing Discourse (2020- 2025)**

Nebi SEREN¹

Özet

Bu çalışma, 2020-2025 yılları arasında Türkiye'deki çevrimiçi haber mecralarında yayımlanan içerikler aracılığıyla, bilişim sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin temsiline odaklanmaktadır. Temsiliyet biçimleri, başarı söylemi, toplumsal cinsiyet vurgusu, destekleyici aktörler, rol model oluşturma, pazarlama anlatısı ve toplumsal Etki ve normalleşme olmak üzere yedi tematik çerçevede incelenmiştir. Nitel içerik analizi yöntemiyle yürütülen çalışmada, Webrazzi, Digital Age, Marketing Türkiye, Anadolu Ajansı ve BTHaber gibi güvenilir dijital yayın platformlarında yayımlanan haberler örneklem olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, kadın girişimcilerin medyada genellikle başarı odaklı ve ilham verici temsillerle sunulduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte temsillerin pazarlama stratejilerinin bir parçası haline getirdiği çalışmanın çıktısı olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda kadın girişimciliğin medyada yalnızca ekonomik başarı ile değil, aynı zamanda sembolik güç ve rol model oluşturma süreçleriyle birlikte temsil edildiği görülmektedir. Çalışma, temsiliyet ve pazarlama anlatısı arasındaki etkileşime dikkat çekerek, yeni medya içeriklerinin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden yapılandırıldığını sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Girişimcilik, Yeni Medya, Pazarlama Anlatısı, Toplumsal Cinsiyet, İçerik Analizi.

Abstract

This study focuses on the representation of women entrepreneurs in the information technology sector through content published in online news outlets in Turkey between 2020 and 2025. Seven thematic frameworks were examined: forms of representation, success discourse, gender emphasis, supporting actors, role modeling, and marketing narrative. Conducted using qualitative content analysis, the study evaluated news articles published on reliable digital media platforms such as Webrazzi, Digital Age, Marketing Türkiye, Anadolu Ajansı and BTHaber. The findings reveal that women entrepreneurs are generally represented in the media through success-oriented and inspirational narratives. However, the study also highlights that these representations are often integrated into marketing strategies. In this context, it is observed that women's entrepreneurship is represented in the media not only through economic success but also through processes of symbolic power and role modeling. The study draws attention to the fluidity between representation and marketing narratives, questioning how new media content reproduces gender roles.

Keywords: Women's Entrepreneurship, New Media, Marketing Narrative, Social Gender, Content Analysis.

Giriş

Yeni medyada kadın girişimcilerin temsiliyi doğru değerlendirebilmek için, öncelikle geleneksel medyada bu temsillerin geçmişte nasıl kurgulandığını ve pazarlama söylemiyle nasıl ilişkilendirildiğini incelemek gerekmektedir. Bu tarihsel bağlam sayesinde, yeni medyadaki temsillere ilişkin analizler daha anlamlı ve karşılaştırmalı bir zemine oturtulabilecektir. Son yıllarda dijital platformların ve internet haberciliğinin yükselişiyle birlikte, iş dünyasında kadın girişimcilerin görünürlüğü ve medyadaki temsili

* Makale geliş tarihi / Received date: 06.06.2025 Makale kabul tarihi / Accepted date: 07.09.2025

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Orhangazi Yeniköy Asil Çelik Meslek Yüksekokulu, Bursa, Türkiye/
nebiseren@uludag.edu.tr / ORCID ID : 0000-0003-4080-4823

önemli ölçüde artmıştır. Özellikle 2020 - 2025 döneminde Türkiye’de bilişim sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerle ilgili çok sayıda haber içeriği yayınlanmıştır. Bu haberler, kadın girişimcileri farklı açılardan ele alarak, başarı hikâyelerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğine, zorluklardan kurumsal destek programlarına kadar geniş bir yelpazede durumu ortaya koymaktadır (Aybars, 2025b; Aydın Kuş, 2025; Muradoğlu, 2022).

Bu çalışma, güvenilir internet haber kaynaklarından (BTHaber, Webrazzi, Digital Age, Anadolu Ajansı, Marketing Türkiye vb.) elde edilen haber içerikleri analiz edilerek kadın girişimcilerin yeni medyada nasıl temsil edildiğini incelemektedir. Ayrıca bu temsillerin pazarlama söylemine nasıl dönüştüğü değerlendirilecektir. Bu çalışma, medya temsillerini toplumsal cinsiyet ve temsil teorisi bakış açısından irdeleyip pazarlama anlatısı kavramını kadın girişimci temsilleri bağlamında ele almaktadır. Bu çerçevede çalışmanın kuramsal temeli, Byrne ve Giuliani (2025) ile Heizmann ve Liu (2022) gibi araştırmacıların ortaya koyduğu temsiliyet kuramına dayanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde özetlenebilir: Yeni medyada kadın girişimciler nasıl temsil edilmektedir ve bu temsiller pazarlama söylemine hangi stratejik biçimlerle dönüşmektedir? Bu soru etrafında çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. İlki, Türkiye’deki seçili haber mecralarında kadın girişimcilerin temsiline dair mevcut söylem biçimlerini çözümlemek, ikincisi ise bu söylemlerin pazarlama hedefleriyle nasıl kesiştiğini kuramsal bir çerçevede ortaya koymaktır.

Bu çalışma, akademik sınırlar içinde kalarak konuyu sistematik biçimde ele almakta ve son beş yılda yayımlanmış güncel kuramsal kaynaklara dayandırmaktadır. Çalışmanın yöntemi nitel içerik analizi olup, seçilen haber metinleri tematik olarak incelenmiştir. Kuramsal Çerçeve bölümünde temsil teorisi, pazarlama anlatısı, toplumsal cinsiyet ve yeni medya konularındaki literatür özetlenerek analize zemin hazırlanmaktadır. Yöntem bölümünde araştırmanın veri toplama ve analiz süreçleri açıklanmakta, Bulgular bölümünde incelenen haber içeriklerinden elde edilen temalar sunulmaktadır. Tartışma kısmında bulgular kuramsal yaklaşımlarla ilişkilendirilerek kadın girişimci temsillerinin pazarlama söylemine dönüşme biçimleri eleştirel bir gözle değerlendirilmektedir. Son olarak Sonuç bölümü genel bir değerlendirme yapmakta ve geleceğe yönelik öneriler sunmaktadır.

Yeni medyada kadın girişimcilerin temsiline dair yapılan haber içeriklerinin sistematik biçimde çözümlenmesi, bu alandaki temsiliyet ve pazarlama ilişkisini açığa çıkarmak açısından nitel araştırma yöntemlerini gerekli kılmaktadır. Özellikle medya içeriklerinin söylemsel ve kültürel ilişkileri bağlamında ele alınması, içerik analizini yalnızca veri sınıflandırma değil aynı zamanda anlam üretim süreçlerini çözümleme biçiminde değerlendiren kuramsal yaklaşımlarla mümkündür (Krippendorff, 2018). Nitel içerik analizi, metinlerin açık ve örtük mesajlarını tematik yapılar üzerinden sınıflandırmaya olanak tanımaktadır. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet, temsil ve pazarlama kavramların medya metinlerindeki yapılarını anlamada yüksek açıklayıcılık sağlama potansiyeline sahiptir (Mayring, 2014; Schreier, 2012). Byrne ve Giuliani (2025) ile Heizmann ve Liu’nun (2022) temsil kuramı çerçevesinde, Türkiye bağlamında kadın girişimcilik üzerine medyada sunulan anlatıların eleştirel ve kuramsal temelde çözümlendiği araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, bu çalışma, yeni medya ortamlarında kadın girişimcilere ilişkin söylemleri temsil kuramı ve pazarlama anlatısı çerçevesinde inceleyerek literatürdeki boşluğu doldurmayı ve medya-pazarlama-toplumsal cinsiyet kesişimine katkı sunmayı hedeflemektedir.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Temsil Teorisi ve Toplumsal Cinsiyet

Temsil teorisi, medyanın gerçekliği yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda onu inşa ettiğini öne sürmektedir. Stuart Hall gibi kuramcılar, medyadaki imgelerin ve söylemlerin toplumsal anlamları şekillendirdiğini, böylece belli gruplar hakkında algılar ve stereotipler oluşturduğunu belirtmiştir (Güçlüer, 2024). Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında, geleneksel medya temsiliinde kadınlar sıklıkla klişelerle anılmış, pasif, ev içi rollerle sınırlandırılmış veya yardıma muhtaç olarak sunulmuştur (UNICEF, 2025). UNICEF ve BM Kadın Birimi’nin ortak raporu, medya ve reklam anlatılarının toplumsal cinsiyet normlarını pekiştirerek kadın ve erkeklere yaşamları boyunca farklı rol ve fırsat yolları çizdiğine dikkat çekmiştir (UNICEF, 2025). Bu tür anlatılar, kadınların kendini yetersiz veya görünmez hissetmesine yol açabilmektedir.

Kadınların iş hayatındaki temsili de uzun süre benzer şekilde önyargılarla sınırlandırılmıştır.

Girişimci kadınlar, geçmişte medya tarafından ya istisnai başarı öyküsü olarak ön plana çıkarılmış ya da erkek girişimcilerle karşılaştırıldığında ikincil planda gösterilmiştir. Bunun sonucu olarak cam tavan olgusu ve benzeri metaforlar medyada yer bulmuştur. Ancak eleştirel toplumsal cinsiyet kuramı, girişimciliğin nötr bir ekonomik faaliyet gibi ele alınmasını sorgulamakta ve aslında girişimcilik kültürünün erkek egemen değerlere göre şekillendiğini vurgulamaktadır (Heizmann & Liu, 2022). Kadın girişimciler çoğu zaman bu maskülen değerler skalasında değerlendirilmekte, örneğin fazla duygusal ya da yeterince risk alamayan şeklinde stereotipik yargılara maruz kalabilmektedirler.

Bununla birlikte, son yıllarda medya temsillerinde kısmen dönüşümler gözlenmektedir. Literatürde, 2010'lar boyunca popüler hale gelen girlboss (kendi işinin patronu genç kadın) imgesi, kadın girişimcinin post-feminist bir sembolü olarak yüceltilmiş ancak bu imge zamanla eleştirilere hedef olmuştur. Post-feminist ve neoliberal söylemin etkisiyle medyada kadın girişimciler genellikle bireysel azim ve başarı öyküleriyle, her şeyi başaran süper kadın anlatısıyla sunulmuştur (Byrne & Giuliani, 2025). Bu tür anlatılar, kadın girişimcilerin sistemik engellerden ziyade kendi kişisel çabalarıyla başarıya ulaştığına odaklanarak yapısal sorunları arka plana itebilmektedir.

Nadin ve arkadaşlarının Birleşik Krallık basınına inceleyen çalışması, 2008-2016 döneminde kadın girişimcilerin kriz döneminin kahramanları olarak, yani ekonomik toparlanmada rol oynayan iş kahramanları şeklinde olumlu bir çerçevede sunulduğunu ortaya koymuştur (Nadin vd., 2020). Bu anlatı, kadınların girişimcilikteki başarılarını yüceltirken önceki stereotipik veya olumsuz temsillere meydan okuma işlevi görmüştür. Ancak bu iyimser çerçevenin ardında bile çoğunlukla ayrıcalıklı konumdaki kadınların hikâyelerinin yer aldığı ve genel olarak yapısal cinsiyet eşitsizliği sorunlarının tam olarak görünür kılınmadığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır.

1.2. Yeni Medya ve Pazarlama Anlatısı

Yeni medya olarak anılan internet haberciliği ve sosyal medya platformları, geleneksel medyaya kıyasla daha çeşitli ve katılımcı içerik üretimine imkan vermektedir. Bu bağlamda günümüz kadın girişimcileri, kendi hikâyelerini anlatmak ve kitlelere doğrudan ulaşmak için yeni medya araçlarını etkin biçimde kullanabilmektedir. Bu noktada sosyal medya üzerinden kişisel markalarını inşa edebilen kadın CEO'lar ve startup kurucuları, hem işlerini tanıtmakta hem de topluma ilham veren rol model imajlarını pekiştirebilmektedir.

Heizmann ve Liu (2022) yaptıkları çalışmada, seçkin kadın girişimcilerin Instagram üzerinde sergiledikleri kimlik performanslarını analiz etmiş ve bu girişimcilerin kendilerini sıklıkla idealize edilmiş bir harika kadın imajıyla sunarak beyaz, üst sınıf, heteronormatif ve sağlıklı beden ideallerini neoliberal bir güç söylemiyle keşitirdiklerini ortaya koymuştur. Bu mükemmel girişimci kadın imajı, dijital platformlarda kadınların ekonomik güçlenmesini romantize eden idealler yaratmakta, ancak bu sırada mevcut yapısal eşitsizliklerin devamını gözden kaçırma riskini de içinde barındırmaktadır. Başka bir deyişle, sosyal medyada başarı hikâyeleri öne çıkarılırken, bu başarıların toplumdaki tüm kadınlar için ne kadar erişilebilir olduğu konusu bazı durumlarda geri planda kalmaktadır.

Pazarlama anlatısı (marketing narrative) kavramı, markaların ürün, hizmet veya kurumsal itibarlarını güçlendirmek amacıyla hikâyeleştirme tekniklerini kullanmalarını ifade etmektedir. Özellikle toplumsal değerlerle ilişkilendirilen anlatılar, markalara tüketicileri ile duygusal bağlar kurma ve farkındalık yaratma imkânı vermektedir. Son yıllarda kadınların güçlenmesi teması pek çok marka tarafından kurumsal sosyal sorumluluk ve pazarlama iletişimi stratejilerinde yoğun şekilde vurgulanmaktadır. Femvertising olarak da adlandırılan bu yaklaşımda, reklam ve içeriklerde kadın güçlenmesi mesajları işlenerek hem toplumsal bir konuya dikkat çekilmekte hem de marka imajına değer katılmaktadır. Bu anlamda, bir giyim markasının reklam kampanyasında iş hayatında başarılı kadınların hikâyelerinin anlatılması veya bir teknoloji şirketinin kadın girişimci destek programını öne çıkarması, ilgili markanın toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine bağlılığını göstermekle birlikte aynı zamanda hedef kitlenin takdirini kazandırarak pazarlama performansına katkıda bulunmaktadır. Literatürde pazarlama anlatılarının etkili olabilmesi için hikâye unsurlarının stratejik kullanımı gerektiği vurgulanmaktadır. İyi kurgulanmış bir hikâye, tüketicilerin duygularına hitap ederek marka ile tüketici arasında duygusal bir bağlantı kurabilmektedir.

Bu bağlamda kadın girişimci başarı hikâyesi güçlü bir içerik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem

medya hem de markalar, kadın girişimcilerin ilham verici öykülerini anlatırken bir yandan da belirli değerleri (azim, yenilikçilik, dayanıklılık vb.) vurgulamaktadır. Bu değerler pazarlama anlatısının merkezine yerleştirilerek markanın mesajıyla örtüştürülebilir yapıdadır. Bu iki yönlü kazanım bir bankanın reklam filminde kendi işini kurarak istihdam yaratan bir kadın girişimcinin öyküsüne yer verilmesi, o bankanın girişimciliği destekleyen, özellikle kadınların yanında duran kurum imajını pekiştirilmesi şeklinde kendini gösterebilmektedir. Bu, anlatının pazarlama amacına hizmet edecek şekilde dönüştürülmesine temel bir örnek oluşturmaktadır. Benzer bir örnek olarak 2020’li yıllarda Türkiye’de pek çok kurum ve şirket kadın girişimcileri destekleme projelerini duyururken hem haber mecralarını hem de reklam kampanyalarını kullanarak, destek programlarının hikâyesi medyada yer alan pozitif anlatılara ve oradan da markanın pazarlama iletişimine entegre edilmesi gösterilebilir (Digital Age, 2021; Webrazzi, 2022).

1.3. Toplumsal Cinsiyet, Girişimcilik ve Yeni Medya

Medyada kısa bir inceleme yapıldığında toplumsal cinsiyet rolleri, girişimcilik alanında uzun süre erkek lehine bir dengesiz ilerlediği açıkça gözlemlenebilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun 2020 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu’na göre, ekonomik alanda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının mevcut hızla ilerlerse 200 yılı bulacağı belirtilmektedir. Teknoloji ve internet ekosisteminde de kadınların temsilinin kronik olarak düşük olduğu yaygın bir gerçek olarak kabul edilmektedir (Muradoğlu, 2022). Son yıllarda bu duruma dikkat çekmek ve değiştirmek üzere çeşitli girişimler başlatılmıştır. Yeni medyada kadınların STEM (fen, teknoloji, mühendislik, matematik) alanındaki başarıları ve varlığı görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Medyada kadın girişimcilerin temsiline dair akademik çalışmaların sıklıkla iki uçlu bir gidişatı olduğu gözlenmektedir. Bir yanda kadın girişimciler örnek alınacak rol modeller olarak öne çıkarılırken, diğer yanda bu başarı öykülerinin arkasında yatan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yeterince gündeme getirilmemektedir.

Rol model olma vurgusu, yeni medyada sık rastlanan bir temadır. Kadın girişimcilerin hikâyeleri paylaşılrken özellikle genç kızlar ve kadınlar için ilham kaynağı olmaları amaçlanmaktadır. Webrazzi platformunun 2020’de başlattığı Kadınlar Anlatıyor söyleşi serisinde, internet ve teknoloji dünyasının önde gelen kadın girişimci, yatırımcı ve yöneticileri ile röportajlar yapılarak “Teknoloji sektöründe kadınlar nasıl konumlanıyor?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu röportajlar boyunca birçok kadın, kariyer yolculuklarında karşılaştıkları cinsiyet ayrımcılığı ve iş-özel hayat dengesizliği gibi sorunları kendi deneyimleri üzerinden dile getirmiştir. Ortaya çıkan ortak tema, iş dünyasında kadın-erkek ayrımı yapılmaması gerektiği yönündedir ve pek çok katılımcı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için uzun bir yol olduğunun altını çizmiştir (Muradoğlu, 2022). Bu söyleşi serisi, yeni medyada kadın girişimcilerin bizzat kendi sesleriyle temsiline güzel bir örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu içerikler Webrazzi’nin marka imajına da katkıda bulunmuştur. Bu şekilde platform kendini teknoloji ekosisteminde toplumsal cinsiyet eşitliğini gündeme getiren, kadınların sesini duyuran bir mecra olarak konumlandırmaktadır.

Yeni medyada kadın girişimcilerin temsili üzerine yapılan güncel akademik çalışmalar, medyanın kadın girişimcileri hangi çerçevelerle anlattığına odaklanmaktadır. Bu çalışmalara göre medya bazen geleneksel cinsiyet rollerini yeniden üretirken, bazen de bu rolleri kırmaya çalışan anlatılar kurmaktadır. Örneğin Singapur medyasında kadın girişimcilerin temsili inceleleyen bir çalışmada, kadın girişimcilerin kamu imajının sınırlı sayıda kategoride kaldığı, genellikle küçük ölçekli ev hanımı girişimci ya da süper kadın her şeye yetişen girişimci gibi uçlarda sunulduğu ortaya konmaktadır (Han vd., 2021). Bu bulgudan yola çıkarak benzer sorunların küresel ölçekte genel geçer hale geldiğini gözlemlenebilmektedir.

Türkiye özelinde benzer biçimde, kadın girişimcilik konusundaki haber içeriklerinin bir bölümü kadınları geleneksel sektörlerde küçük girişimlerle özdeşleştirirken, bir bölümü bilişim ve teknoloji gibi alanlarda öncüler olarak sunmaktadır. Bu farklı temsil biçimleri hem toplumsal algıyı etkilemekte hem de pazarlama anlatıları için farklı zeminler hazırlamaktadır.

Son beş yıldaki girişimcilik ekosistemine dair veriler, Türkiye’de kadınların girişimcilikteki payının arttığına işaret etmektedir. Global Girişimcilik Monitörü (GEM) 2020 verilerine göre Türkiye’de kadınların erken aşama girişimcilik oranı %8–10 civarında iken erkeklerde bu oran %15 düzeyindedir. Aradaki fark devam etmekle birlikte, kadın girişimciliği algısında son 20 yılda önemli bir iyileşme

yaşanmış, kadınların girişimciliğe atılma eğilimleri ve özgüvenleri arttığı gösterilmiştir. Olguyu destekler bir veride ise, 2024 yılı itibarıyla Türkiye’de kurulan yeni girişimlerin %29’unun kadınlar tarafından hayata geçirildiği ve bu oranın 2023’e göre 5 puanlık bir artış gösterdiği raporlanmıştır. Bilişim sektöründe de artık derin teknoloji gibi alanlarda kadın girişimciler daha görünür hale gelmektedir. Bu sayısal gelişmeler, medyadaki temsili de içerik olarak zenginleşmesine katkı sağlamıştır, zira haber değeri taşıyan daha fazla başarı hikâyesi ve girişim örneği ortaya çıkmıştır (Aybars, 2025a).

Çalışmanın kuramsal çerçevesi özetle, kadın girişimcilerin yeni medyadaki temsili incelenirken üç boyut kritik önem taşımaktadır.

- 1- Medya içeriklerinin altında yatan toplumsal cinsiyet bakışı (eşitlikçi mi yoksa stereotipik mi?)
- 2- Bu içeriklerin nasıl bir hikâye örgüsüyle sunulduğu (bireysel başarı ve güçlenme anlatısı mı, yoksa sistemik meseleleri de içeren bir anlatı mı?)
- 3- İçeriklerin kurumlar ve markalar tarafından nasıl sahiplenilip pazarlama anlatılarına dönüştürüldüğü. Bu çerçevede çalışma 2020–2025 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan ilgili haber içeriklerinin analizleri ile kurgulanmıştır.

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek, 2020-2025 yılları arasında Türkiye’de çevrimiçi yayın yapan seçili haber platformlarında yer alan kadın girişimcilerle ilgili içerikler incelenmiştir. Örneklem olarak bilişim ve iş dünyası odaklı haberlerde güvenilir kabul edilen BTHaber, Webrazzi, Digital Age, Marketing Türkiye ve ulusal haber ajansı Anadolu Ajansı (AA) seçilmiştir. Bu platformların seçilme nedeni, bilişim sektöründeki gelişmeleri ve girişimcilik ekosistemini düzenli olarak takip edip haberleştirmeleridir. Ayrıca bu mecralarda, kadın girişimcilere özel dosyalar, söyleşiler veya duyurular yayınlanmış olması araştırma için zengin bir veri kaynağı sunmuştur (Aybars, 2025b, Digital Age, 2021, Webrazzi, 2022).

Belirtilen kaynakların arşivlerinde kadın girişimci ve ilgili anahtar kelimeler taranmıştır. 2020 yılından 2025 ortasına kadar yayınlanan içerikler arasından tematik olarak uygun olanlar (örneğin kadın girişimcilerin başarı hikâyeleri, destek programları haberleri, girişimcilik üzerine analiz yazıları, röportajlar vb.) seçilmiştir. Çalışma kapsamında 30 farklı haber metni derlenmiş, bilişim ve teknoloji sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilere odaklanan veya kadın girişimciliği konusunda genel değerlendirmeler sunan içeriklere öncelik verilmiştir.

Tablo 1. Kodlama Süreci ve Tematik Yapılanma

Tema	Kod (Anlamlı Etiket)	Örnek İfade / Kaynak
Başarı ve İlham	Bireysel azim	Kadın olmam engel olmadı. (Muradoğlu, 2022)
	Genç yaşta girişimcilik	Yarışmalarda ödül alan genç kadınlar... (Marketing Türkiye)
	Örnek hikâye anlatımı	25 atlık spor kulübüne dönüştürdü. (Aydın Kuş, 2025)
	Girişim büyütme vurgusu	Yüzbinlerce kadın girişimciye kredi... (AA)
Zorluklar ve Engeller	Finansal erişim engeli	Kadınların yatırımcı önyargılarıyla karşılaşması. (Aybars, 2025b)
	Mentorluk eksikliği	Mentorluk programlarına erişim eksik. (Aybars, 2025b)
	İş-aile dengesi	Ev işleri ile teknik roller arasında sıkışma. (Aybars, 2025b)
	Toplumsal cinsiyet önyargısı	Teknoloji geliştirmek erkek işi gibi algılanıyor. (Muradoğlu, 2022)
Destek Programları	Marka destek kampanyası	Trendyol’un binlerce kadına eğitim verdiği... (Webrazzi, 2022)
	Kamu finansman desteği	Halkbank’tan 82 milyar TL finansman. (Aydın Kuş, 2025)
	KAGİDER iş birlikleri	Kadınlara e-ticaret ve dış ticaret eğitimi... (Digital

		Age, 2021)
	Kurumsal mentorluk	Markaların mentorluk sağlaması. (Digital Age, 2021)
Rol Model ve Güçlenme	İlham verici kadın figürleri	Kadınlar teknoloji alanında öncü. (Muradoğlu, 2022)
	Kadınların birbirine destek olması	Mentorluk ve dayanışma ağları. (Muradoğlu, 2022)
	Kendi başarıyla güçlenen kadın söylemi	Kadın olmayı engel olarak görmedim. (FineDine)
	Resmî figür katılımı (destek söylemi)	Emine Erdoğan'ın programa katılımı. (Aydin Kuş, 2025)
Temsilde Dönüşüm ve Stereotipler	Wonder Woman / Harika Kadın imgesi	Her şeyi dengeleyen kadın idealine dönüş. (Aybars, 2025a)
	Post-feminist başarı söylemi	Girlboss söylemi. (Byrne & Giuliani, 2025)
	Gerçek dışı başarı temsili	Instagram'da elit kadınlar kendini mükemmel gösteriyor. (Heizmann & Liu, 2022)
	Medya dili dönüşümü	Cesaretlendirici başlıklar öne çıkıyor. (Aybars, 2025a)
Pazarlama Anlatısına Geçiş	Marka itibarı üzerinden anlatı	Kadınların yanında duran marka. (Trendyol, Hepsiburada)
	Sponsorlu içerik şeffaflığı	Sponsorlu ibaresiyle sunulan haberler. (Digital Age, Webrazzi)
	İlham hikâyesi üzerinden ürün satışı	Başarı hikâyesi reklamda anlatılıyor. (AA, Trendyol)
	Femvertising tanımı ve uygulaması	Kadın güçlenmesi söylemi reklamlarla veriliyor. (Digital Age)
Toplumsal Etki ve Normalleşme	Kadın girişimciliğin görünür olması	Kadın girişim oranı %29'a yükseldi. (BTHaber, 2025b)
	Kadının özel destek ihtiyacı söylemi	Kadın girişimci ayrı kategoriye dönüştü. (Tartışma bölümü)
	Normalleşme vurgusu	Kadın girişimci ifadesinin özellikle kullanılmasına gerek kalmayacak ideal.
	Yapısal değişim ihtiyacı	Kurumsal pazarlama dışında sistemsel eşitlik gerek. (İdil Kesten)

Toplanan metinler nitel içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Her bir metin dikkatlice okunarak açık kodlama yapılmış, belirgin temalar ve tekrar eden vurgular tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 1). Örneğin başarı ve ilham, engel ve zorluk, kurumsal destek, toplumsal cinsiyet vurgusu, rol model söylemi gibi temalar başlangıçta kod olarak belirlenmiştir. Sonrasında bu kodlar benzerlik ve ilişkilerine göre kategorilere ayrılmıştır. Kodlama süreci tek araştırmacı tarafından yürütülmüş, kod tanımlarının tutarlılığı taslak-nihai karşılaştırmalarıyla denetlenmiştir. Elde edilen ana temalar Bulgular bölümünün yapısını oluşturmuştur (Akbulut vd., 2024). Kodlama süreci tek araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Kodlar açık içerik analizi yöntemiyle belirlenmiş ve tekrar eden temalar yapısal kategoriler hâlinde gruplandırılmıştır. Kodlama süreci sistematik biçimde uygulanarak tutarlılık sağlanmıştır.

Çalışmaya haber içeriklerinin yanı sıra konuyla ilgili akademik literatür taraması da dahil edilmiştir. Temsil teorisi, toplumsal cinsiyet ve pazarlama anlatısı gibi alanlarda son beş yılda yayımlanmış makale ve raporlar incelenerek kuramsal bir arka plan oluşturulmuştur. Bu kapsamda Byrne ve Giuliani (2025) ile Heizmann ve Liu (2022) gibi çalışmalar, temsiliyet ve pazarlama söylemi ilişkisine dair önemli kuramsal katkılar sunmuştur. Bu literatür bulguları, haber analizi sonucunda elde edilen temaların yorumlanmasında rehberlik etmektedir. Özellikle kadın girişimcilerin medyadaki temsilinin daha önce nasıl araştırıldığı ve ne gibi eğilimler saptandığı göz önünde bulundurularak, bu çalışmanın bulgularının mevcut literatüre katkısı değerlendirilmiştir. Kodlama süreci boyunca aşağıdaki temalar ve alt kodlar elde edilmiştir (Bkz. Tablo 1).

Araştırmanın güvenilirliği için incelenen haber metinlerinin kaynağı, yayın tarihi ve yazar bilgisi gibi veriler dikkatle not edilmiştir. Her bir bulgu mümkün olduğunca birden fazla örnek haberle desteklenmiş, alıntılar doğrudan ilgili kaynaklardan aktarılmıştır. Çalışmanın geçerliği açısından, seçilen

örneklerin araştırma sorularını yanıtlamaya uygunluğu denetlenmiştir. Ayrıca veri setinde yalnızca olumlu(pozitif) başarı hikâyelerine odaklanmak yerine, engelleri ve sistemik sorunları dile getiren içeriklerin de analize dahil edilmesine özen gösterilmiştir.

Bu yöntemsel çerçeve dâhilinde sunulan bulgular, yeni medyada kadın girişimci temsiline genel görüntüsünü ortaya koymayı ve bu temsiline pazarlama anlatısına dönüşüm örüntülerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

3. Bulgular

İçerik analizi sonucunda, 2020–2025 dönemindeki haber metinlerinde kadın girişimcilerin temsiline ilişkin öne çıkan temalar şu şekilde gruplandırılmıştır: 1- başarı ve ilham anlatıları, 2- zorluklar ve toplumsal engeller, 3- destek programları ve kurumsal pazarlama mesajları, 4- rol model ve güçlendirme vurgusu, 5- yeni dönemde değişen anlatılar. Her bir tema, ilgili haber içeriklerinden örnek alıntılarla birlikte ele alınmaktadır.

3.1. Başarı ve İlham Söylemleri

İncelenen çok sayıda haber içeriğinde, kadın girişimcilerin bireysel başarı hikâyeleri ön plana çıkarıldığı gözlenmiştir. Bu başarı anlatıları genellikle ilham verici bir dille sunulmakta ve okuyucuya azim ve yenilikçilikle her şey mümkün mesajı vermektedir. Özellikle teknoloji sektöründe başarı elde etmiş kadınların hikâyeleri, geleneksel olarak erkek egemen bir alanda kadınların da en az erkekler kadar başarılı olabileceğinin altını çizmektedir.

Örneğin, Anadolu Ajansı'nın Yalova'da bir kadın girişimcinin kurduğu binicilik kulübünü konu alan haberi, "Kadın girişimci, bir atın bulunduğu tesisi 150 sporcunun yetiştiği spor kulübüne dönüştürdü" başlığıyla verilmiştir (Aydın Kuş, 2025). Haberde Zekiye Baran Mutlu isimli girişimcinin 10 yıl önce tek bir atla başladığı işini bugün 25 at ve 150 lisanslı sporcunun eğitim aldığı bir kulüp haline getirdiği vurgulanmaktadır. Mutlu'nun başlangıçta biniciliği yörede tanıtmakta zorluk çektiği, ancak zamanla kentin atlı spor müsabakalarında başarı kazanan sporcular yetiştirdiği anlatılmıştır. Bu hikâye, medyada bir kadın girişimcinin kararlılık ve tutkusuyla nasıl önemli bir başarı elde edebileceğinin somut bir örneği olarak sunulmuştur. O başarılarla hepimiz gururlanıyoruz diyen Mutlu'nun sözleri aktarılırken okuyucuda da gurur ve takdir duygusu uyandırılmaktadır.

Benzer şekilde Webrazzi'deki içerikler, kadın girişimcilerin global ölçekteki başarılarına dikkat çekerek ilham unsuru yaratmaktadır. Örneğin, Vispera adlı yapay zekâ şirketinin kurucu ortağı Prof. Dr. Aytül Erçil ile yapılan söyleşide, kadınların STEM alanlarındaki temsil oranlarına dair veriler paylaşılmış ve Erçil, internet ortamında kimliklerin, cinsiyetlerin önemsiz hale geldiği bir ortamda kadınların çalışmaları gittikçe ön plana çıkacak diyerek dijital çağda kadınların artan rolüne işaret etmiştir. Webrazzi'nin 8 Mart 2021 tarihli Teknoloji ve internet dünyasının önde gelen kadınları anlatıyor başlıklı derleme haberinde de, farklı girişimci kadınların kendi cümleleriyle başarı ve vizyonlarını paylaştıkları görülmektedir. Örneğin, ScaleX Ventures kurucu ortağı Dilek Dayınlı, dünya çapında kadın girişimci oranlarının arttığını vurgularken herkesin toplumsal cinsiyet eşitliği için çalışması gerektiğini belirtmiştir (Muradoğlu, 2022).

Başarı ve ilham temalı anlatıların bir alt türü de erken başarı ve yükselen yıldızlar hikâyeleridir. Özellikle startup ekosisteminde genç yaşta önemli girişimler başlatan kadınların öyküleri medya tarafından ilgiyle işlenmektedir. Marketing Türkiye ve diğer sektör yayınları, yarışmalarda ödül alan veya yatırım çeken kadın girişimcileri haberleştirerek onları girişimcilik ekosisteminin yükselen yıldızları olarak tanımlamıştır. Bu haberlerde genelde girişimin ne olduğu, kısa sürede nasıl büyüdüğü, girişimcinin geçmişi ve vizyonu anlatılmaktadır. Örneğin, Garanti BBVA ve KAGİDER iş birliğiyle düzenlenen Türkiye'nin Kadın Girişimcisi Yarışmasında ödül alan girişimciler MediaCat gibi mecralarda tanıtılmış, bu kadınların yenilikçi iş fikirleri ve elde ettikleri ekonomik-sosyal katkılar vurgulanmıştır (Akbulut vd., 2024).

3.2. Zorluklar ve Toplumsal Engeller

Kadın girişimcilerin başarıları anlatılırken, pek çok haberde bu başarıların ardındaki zorluklar ve toplumsal engeller de dile getirilmektedir. Çalışmada analiz edilen içeriklerin önemli bir kısmı, kadın

girişimcilerin erkeklere kıyasla daha fazla engelle maruz kaldığı gerçeğinin altını çizmektedir (Aybars, 2025a; Muradoğlu, 2022). Bu engeller hem bireysel düzeyde (örneğin özgüven eksikliği veya iş-aile dengesini sağlama güçlüğü) hem de yapısal düzeyde (finansmana erişim zorluğu, yatırımcı önyargıları, toplumsal cinsiyet kalıpyargıları) ortaya konmaktadır.

BTHaber'in Mart 2025 tarihli haberinde Decacorn Angels CEO'su Duygu Eren, kadınların teknoloji ve inovasyon odaklı girişimlerde daha az yer almalarının nedenlerini sıralamış, özellikle STEM alanlarındaki eğitim fırsatlarının kısıtlı olması, finansal kaynaklara erişimde karşılaştıkları önyargılar ve mentorluk eksikliğinin başlıca engeller olduğunu belirtmiştir (Aybars, 2025a).

Webrazzi söyleşilerinde yatırımcı Gülsüm Çıracı, teknoloji sektöründe kadın çalışan oranının diğer sektörlerle kıyasla daha eşitlikçi bir tavır içinde olduğunu ancak teknik rollerde kadın oranının çok düşük kaldığını ifade etmektedir (Muradoğlu, 2022). Bu durum teknoloji geliştirmenin erkek işi olduğu yönündeki toplumsal algıya bağlanmaktadır. Zorluklar temasında özellikle iş-özel yaşam dengesi konusu öne çıkmaktadır. BTHaber'deki aynı yazıda, kadın girişimcilerin ailevi yükümlülükler (çocuk bakımı, ev işleri vb.) ve iş yerindeki talepler arasında sıkıştıkları belirtilmekte, bu nedenle esnek çalışma koşulları ve destekleyici kurum kültürlerinin önemi vurgulanmaktadır (Aybars, 2025a). Diğer bir engel olarak ele alınması gereken networking (ağlar) ve mentorluk fırsatlarına erişimdeki farklılıklar da incelenen haberlerde dikkat çekmektedir. Eren'in açıklamalarına göre, kadınların profesyonel ağlara erişimini kolaylaştırmak için yatırımcılara da eğitim verilmiştir (Aybars, 2025a).

Deloitte'un bir raporundan aktarılan bilgiye göre, dünya genelinde fintech şirketi kurucularının sadece %7'si kadındır. Son 10 yılda kadın kuruculu girişimler erkeklerinkine kıyasla biraz daha hızlı artsa da ilerleme sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte kadınların liderlik ettiği girişimlere yapılan yatırımların büyüme oranının erkeklerin girişimlerine yapılanlardan daha yüksek olduğu vurgulanmış ve yıllık bileşik büyüme oranları %58,9'a karşılık %29,1 olarak ifade edilmiştir (Muradoğlu, 2022).

3.3. Destek Programları ve Kurumsal Pazarlama Mesajları

Çalışma kapsamında incelenen haber içeriklerinin belirgin bir bölümü, şirketlerin veya kamu kurumlarının kadın girişimcilere yönelik özel destek programlarını ve projelerini konu almaktadır. Örneğin, Trendyol'un Gelecek Kadınların ve Güçlü Kadınlar adlı programları kadınlara teknoloji, pazarlama, finansman ve operasyon alanlarında kapsamlı destekler sunmuştur. Webrazzi'de 2022 yılında yayınlanan içerikte bu programların Türkiye'nin dört bir yanından on binlerce kadına ulaşmayı hedeflediği ve 1000 kadına eğitim verildiği belirtilmiştir (Webrazzi, 2022).

Hepsiburada'nın Girişimci Kadınlara Teknoloji Gücü programı ise kadınlara e-ticaret, mentorluk ve çeşitli operasyonel avantajlar sunduğu belirtilmiş, Digital Age haberinde projenin kapsamı ve katma değeri detaylı biçimde aktarılmıştır. Kozmetik sektöründe Sephora Türkiye ve KAGIDER'in Kadın Girişimcileri Geliştirme Hızlandırma Programı kapsamında yürüttükleri iş birliği, kadınların markalaşma, e-ticaret ve dış ticaret gibi iş geliştirme konularında eğitim alarak Sephora'nın online platformunda satış fırsatlarına erişim sağladıkları belirtilmiştir (Digital Age, 2021). Bu içerikler, yalnızca destek programlarını tanıtmakla kalmayıp markaların kadın güçlenmesi söylemleriyle toplumsal değerler inşa etmeye çalıştıklarını da göstermektedir.

Bankacılık sektöründen örnek olarak Halkbank'ın Üreten Kadınlar programı dikkat çekmektedir. 8 Mart 2021'den itibaren başlatılan bu proje ile 250 bin kadın girişimciye toplam 82 milyar TL finansman desteği verildiği açıklanmıştır (Aydın Kuş, 2025). Bunun yanında, finale kalan girişimcilere marka oluşturma, sürdürülebilirlik, pazarlama gibi alanlarda mentorluk sağlandığı ve yarışma formatı ile kadın girişimciliğine ilham verici bir anlatı kazandırıldığı ifade edilmiştir. Bu açıklamalar, Halkbank'ın sosyal sorumluluk yaklaşımını pazarlama iletişimi ile birleştirdiğini göstermektedir.

3.4. Rol Model ve Güçlendirme Vurgusu

Haber içeriklerinde tekrar eden diğer tema, kadın girişimcilerin rol model olarak konumlandırılması ve kadınlara ilham verme, onları güçlendirme söyleminin öne çıkarılmasıdır. Örneğin, Twin Science kurucu ortağı Asude Altıntaş, teknoloji alanında kadın lider sayısını artırmanın yolunun daha fazla kadın rol model görmekten geçtiğini belirtmiş ve erken yaşta bu rol modelleri gören çocukların ilgili alanlara yönelimlerinin arttığını ifade etmiştir (Muradoğlu, 2022).

FineDine kurucu ortağı Duygu Kutluoğlu Kılıç, sektörde daha fazla kadın görmek istediğini, mentorluk yaptığını ve üniversite etkinliklerinde konuştuğunu dile getirmiştir. Kadın olmayı engel olarak görmedim söylemiyle bireysel gücün altını çizen bir anlatı kurmuştur (Muradoğlu, 2022). Anadolu Ajansı'nda yer alan içerikte Halkbank'ın düzenlediği yarışmaya Cumhurbaşkanı eşi Emine Erdoğan'ın katılımı gibi sembolik detaylar vurgulanmıştır. Ödül kazanan kadınların hikâyeleri kolektif başarıyı temsil eden anlatılarla sunulmaktadır (Aydın Kuş, 2025). Aynı zamanda Webrazzi, kadın girişimcilerin birbirlerine destek olduğu mentorluk ağları ve iş birliklerini de haberleştirmiştir. Bu tarz kolektif hareketler, bireysel başarıdan ziyade kadın dayanışmasını görünür kılmaktadır (Muradoğlu, 2022).

Bu söylem biçimleri, markaların pazarlama stratejilerine de hizmet edebilmektedir. Kadın rol modellerin desteklenmesi, kurumsal itibarı güçlendiren içerikler üretmenin bir yöntemi olarak görülmektedir.

3.5. Yeni Dönemde Değişen Anlatılar

2020 sonrası kadın girişimcilik temsillerinde anlatı dönüşümü dikkat çekmektedir. BTHaber'de yer alan bir analiz yazısında Duygu Eren, Türkiye'de kadın girişimciliğinin son 25 yılda üç evrede geliştiğini belirtmektedir. Çalışmaya göre, ilk dönem (2000 - 2015) yerel sosyal fayda girişimleri, ikinci dönem (2015 - 2023) teknolojiye entegre rekabetçi modeller, üçüncü dönem ise femtech, blockchain, yapay zekâ gibi ileri teknoloji odaklı uzmanlaşmalar olarak sunulmaktadır (Aydın Kuş, 2025).

2025 itibarıyla kadınların kurduğu girişimlerin oranında artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Özellikle yenilikçi sektörlerde girişimci kadınlar daha etkin roller üstlenmektedir. Örneğin Türkiye'de kadın kurucuların oranı 2020'de %4,15 iken 2025'te %14,29'a yükselmiştir (Aybars, 2025b). Bu artış, yatırımcı farkındalığı ve fon stratejilerinin etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler medya söylemlerine de yansımaktadır. Artık kadın girişimciler ekonomiye yön veriyor gibi cesaretlendirici başlıklar öne çıkmakta, önceki yıllarda yaygın olan kadın girişimci olmanın zorlukları gibi sınırların aşıldığı gözlemlenmektedir. Webrazzi söyleşisinde İdil Kesten, teknoloji sektöründe kadınların akıl ve donanım açısından güçlü olduklarını, ancak yapısal düzenlemeler yapılmadıkça ilerlemenin sınırlı kalabileceğini vurgulamaktadır (Muradoğlu, 2022). Bu ifadeler, başarıların bireysel çabalarla sınırlı kalmaması için sistematik değişime ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak yeni medyada kadın girişimcilerin temsiline ilişkin analizler, başarı öykülerinin ilham verici tonla sunulmasının yanında engellerin görünür hâle getirilmesini ve kurumsal desteklerin pazarlama anlatılarına dönüştürülmesini içeren söylemlerin kümesini oluşturmaktadır.

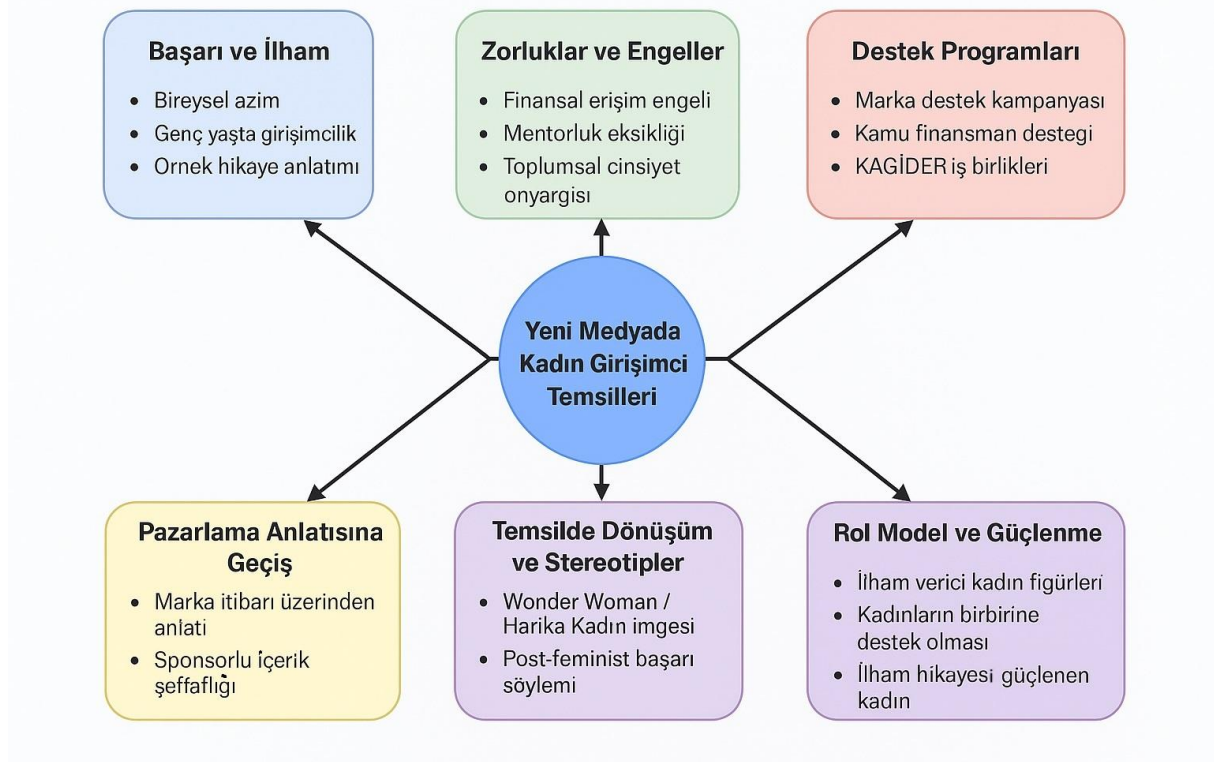
Sonuç

Elde edilen bulgular ışığında, kadın girişimcilerin yeni medyadaki temsili ve bu temsillerin pazarlama anlatısına dönüşümü farklı boyutlarda tartışılabilir. Öncelikle medyanın kadın girişimci imgesini nasıl inşa ettiği ve bunun toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkıp yıkamadığı değerlendirilmeli, ikinci olarak da bu imgenin kurumlar tarafından pazarlama amacıyla nasıl kullanıldığı ve bunun olası etkileri üzerinde durulmalıdır.

Temsil Dinamikleri: Bu araştırma, 2020 - 2025 döneminde medyada kadın girişimcilere ilişkin genel olarak olumlu ve güçlendirici bir söylemin hâkim olduğunu göstermektedir. Bu durum, geçmiş yıllardaki medya temsilleriyle kıyaslandığında önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Örneğin, 1990'lar veya 2000'lerin başında kadın girişimciler medyada daha nadir ve genellikle cinsiyet vurgusuyla (kadın girişimci olmasına rağmen başardı gibi imalarla) yer bulurken, son yıllarda kadın vurgusu daha çok gurur duyulan bir özellik ya da altı çizilmesi gereken bir çeşitlilik unsuru şeklinde ele alınmaktadır. Bu eksen kayması, bir bakıma post-feminist medyanın bireysel başarı hikâyelerini benimsemesinin yansımasıdır. Kısaca kadınlar engel tanımıyor, her alanda varlar, yeter ki istesinler biçiminde özetlenebilecek bir söylem yaygın karşılaşılan yapıdadır. Bu söylem, kadınlara ilham verme açısından değerlidir ve birçok genç kadın okur için cesaret artırıcı olabilme potansiyeline sahiptir. Zaten bazı söylemlerde, rol modellerin görünürlüğünün artmasının, kadınların girişimciliğe yönelimini güçlendirdiği belirtilmektedir (Muradoğlu, 2022).

Öte yandan, eleştirel bir gözle bakıldığında, medyadaki bu temsil biçiminin bazı riskleri de bulunmaktadır. Birincisi, aşırı bireyselleştirilmiş başarı hikâyeleri, sistemik sorunların üzerini örtebilir.

Kadın girişimciliği alanında yapılan akademik eleştirilerden biri, medyanın kadın girişimcileri ya süper kadın ya da kurban ikileminde sunma eğilimidir (Gill & Orgad, 2018). Bu analizde medyanın mevcut iki uç arasında daha dengeli bir pozisyon almaya başladığını görsek de, bazı içeriklerde süper kadın anlatısının izlerini taşıdığı görülmektedir. Örneğin, röportaj veren bazı kadın girişimcilerin hiçbir engel tanımadım, kadın olduğum için zorluk yaşamadım demesi ve bunun irdelenmeden verilmesi, okuyucuda demek ki sorun yokmuş, diğerleri de yeterince çabalarsa başarır gibi bir algı yaratabilecek yapıdadır. Bu durum, neoliberal feminizm eleştirisinin bir parçasıdır. Heizmann ve Liu'nun (2022) Instagram'daki elit kadın girişimcilerin kimlik performanslarına dair bulguları da bu noktaya temas etmektedir. Bu girişimciler beyaz ve elit kimliklerinin avantajlarını kullanarak idealize bir başarı ve özgüven temsili sunarken, sistemik ayrımları gizleyebilmektedir. Çalışmada yer alan örneklerde de benzer bir durum, örneğin high-tech sektörlerde başarılı olmuş, iyi eğitilmiş ve belli ayrıcalıklara sahip kadınların hikâyelerinin medyada daha fazla yer bulması gerçeğinde görülebilmektedir. Daha dezavantajlı kesimlerden gelen kadın girişimcilerin veya başarısızlık yaşayan kadın girişimcilerin hikâyeleri ise medyada yok denecek kadar az yer tutmaktadır. Bu durum farklı kesimlerin, temsil ettiği önemli bir boyutu eksik bırakmaktadır. Kadın girişimci temsili ile pazarlama anlatısı arasındaki geçiş, Şekil 1'deki tematik haritada görselleştirilmiştir.

Şekil 1. Yeni Medyada Kadın Girişimci Temsiline İlişkin Tematik Harita

Stereotiplerin Dönüşümü ele alınacak olursa, medya, bir yandan kadın girişimcilere dair eski stereotipleri kırmaya çalışırken, yeni birtakım stereotipler yaratıyor da olabilir. Örneğin her şeyi dengeleyen kadın imgesi bir norm haline gelirse, bu da kendi içinde bir baskı unsuru olabilme potansiyeline sahiptir. Kadın girişimci artık hem işinde süper başarılı, hem ailede mükemmel anne/eş, hem sosyal sorumluluk sahibi, hem de bakımlı ve sosyal medyada aktif olmalı gibi bir beklenti seti çıkabilir. Zaten Wonder Woman (Harika Kadın) referansı, medyada bazen açık bazen örtük şekilde yer bulmaktadır. Bu idealize figür, gerçek hayattaki kadın girişimciler için ulaşılması güç bir standarda dönüşebilmektedir. Dolayısıyla medya temsilinde denge önemlidir. Hem başarıları yüceltmek hem de insani yönleri, zorlukları, hataları da göstererek gerçekçi bir portre sunmak olacaktır. Çalışma kapsamında

analiz edilen bazı içeriklerin (özellikle BTHaber ve Anadolu Ajansı gibi daha geleneksel haber dillerinin) bunu yapmaya gayret ettiğini gözlemlenmektedir. Nicel verilerle desteklenen objektif bir tablo çizme ve problemleri açıkça dile getirme yaklaşımı yeni medyada sıkça karşılaşılan bir olgudur (Aybars, 2025b; Aydın Kuş, 2025). Bu durum, medyanın toplumsal cinsiyet eşitliği savunusuna girdiği olumlu bir gelişmedir.

Pazarlama anlatısına dönüşüm incelendiğinde, araştırmanın odak noktalarından biri, medya içeriklerindeki bu temsilin pazarlama anlatılarına nasıl dönüştüğüdür. Çalışmanın bulguları net bir şekilde kadın girişimci temsili, şirketler ve markalar tarafından stratejik biçimde kullanıldığını göstermektedir. Trendyol, Hepsiburada, Sephora, Halkbank gibi örneklerde anlatıldığı üzere, kurumlar kadın girişimcileri destekleyen programlar geliştirip bunları medya yoluyla duyururken, aslında kendilerine bir marka hikâyesi yaratmaktadırlar. Bu hikâyenin temelinde, kadınların yanındaki marka imajı yatmaktadır. Bu tür pazarlama anlatıları, günümüz tüketicisinin ve kamunun beklentileriyle de uyumludur. Toplumsal sorunlara duyarlı, pozitif etki yaratan şirketlere yönelik bir sempati söz konusudur. Bazı durumlarda bu anlatılar samimi çabaları yansıtsa da, kimi zaman da eleştirel bakış açısıyla purpose washing denilen, yani sadece marka itibarını yüceltmek için toplumsal meselelere eğiliyormuş gibi yapma durumu olabilir. Çalışmada incelenen örneklerin hepsinde somut projeler ve rakamlar mevcut olduğundan, hepsini böyle yüzeysel görmek haksızlık olur. Örneğin Halkbank'ın yüz binlerce kadına kredi vermiş olması gerçek ve etkisi ölçülebilir bir destektir (Byrne & Giuliani, 2025). Trendyol'un binlerce kadına eğitim vermesi keza somut bir faydadır (Webrazzi, 2022). Bu yönüyle bakıldığında, pazarlama anlatısı ile gerçek sosyal etki birleşmiş görünmektedir.

Çalışmada da yer verilen bir diğer soru ise, pazarlama anlatılarının medyadaki temsili ne kadar objektif şeklinde ifade edilebilir. Sponsorlu içerik veya basın bülteni kaynaklı haberlerde, eleştirel hiçbir soruya veya olumsuz görüşe yer verilmemesi dikkat çekicidir. Bu anlaşılır bir durumdur çünkü markalar kendi iletişimlerinde negatifliği vurgulamak istememektedir. Ancak gazetecilik etiği açısından, eğer bu tarz haberler çoğunlukla tek taraflı kurumsal mesajlar içerirse, medya tarafsızlığı etkilenebilir. Çalışmada yer alan özellikle teknoloji odaklı sektör medyasında (Webrazzi, Digital Age gibi) bu tarz içeriklerin açıkça sponsorlu ibaresiyle verildiği de not edilmiştir (Digital Age, 2021; Webrazzi, 2022; Muradoğlu, 2022). Bu şeffaflık olumludur, çünkü okuyucu içeriğin bir tür reklam olduğunu bilerek okuyabilmektedir. Yine de, genel okuyucu çoğu zaman bu detayı fark etmeyebilir ve verilen bilgileri salt haber gibi algılayabilir. Pazarlama anlatısının etkisi de burada ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda hikâye o kadar güzel bir dille ve haber formatında sunulur ki, okuyucular hem bilgi edinmiş hem de o markaya karşı sıcak hisler beslemiş olur. Böyle bir durum, içerik pazarlamasının başarılı bir örneği olarak gösterilebilir.

Toplumsal etki açısından bakıldığında kadın girişimci temsillerinin pazarlama anlatısı haline gelmesinin etkileri çift yönlü olarak gözlenmektedir. Olumlu yönü, bu konunun daha fazla görünür olması, kaynakların (eğitim, finans vs.) kadınlar lehine daha fazla seferber edilmesi ve kadın başarılarının kutlanmasıdır. Kurumlar kadınları desteklemek için yarışa girdikçe, bundan yararlanan kadın girişimci sayısı artacaktır. Örneğin bankaların kadın girişimci kredileriyle on binlerce kadının iş kurması belki de bu rekabet sayesinde hızlandırabilecektir. Bu iki yönlü kazanım durumu olarak görülebilir. Kadınlar iş sahibi olur, ekonomiye katkı sunar, bankalar da yeni müşteriler kazanır ve itibarlarını artırabilirler.

Diğer yandan, bu anlatıların daha derin bir değişime hizmet edip etmediği sorgulanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, yalnızca kadınlara fırsat sağlamakla değil, aynı zamanda erkek egemen normları dönüştürmekle de ilgilidir. Medyada erkek girişimcilere dair anlatılarla kadınlara dair olanlar arasındaki fark devam ediyorsa (örn. erkek girişimci haberlerinde erkek girişimci vurgusu bile yapılmazken kadınlarda cinsiyet sürekli belirtiliyorsa), bu da bir ayrıma işaret eder. Çalışmada incelenen haberlerde kadın girişimci ifadesi çok sık geçmektedir. Bu öncelikle seçilen konunun bu olması sebebiyle doğal karşılanabilir. Ancak ideal bir dünyada, kadın girişimci kavramının özellikle vurgulanmasına gerek kalmayacak bir normalleşme olmalıdır. Bu çalışma hazırlanırken bile kadın girişimci kalıbının sık geçmesi, normal dışı olarak kabul edilebilir. Bu durum aynı zamanda, dildeki ve toplumdaki derin yerleşik ayrımın bir göstergesidir. Pazarlama anlatıları, ne kadar iyi niyetli olsa da, bazen bu ayrımı pekiştirebilir. Örneğin bir şirket sürekli kadın girişimci destek programı yaptığını söylediğinde, evet destek oluyor ama aynı zamanda kadınlar özel desteğe muhtaçtır alt mesajını da topluma istemeden yerleştiriyor olarak kabul edilebilir. Aslında toplumda nihai hedef, kadınların özel bir kategori olmaktan çıkıp tüm girişimcilik

ekosisteminin organik bir parçası olmalarıdır.

Akademik olarak, pazarlama ve kadın girişimciler bağlamındaki çalışmalar literatürde yeni yeni şekillenmektedir. 2024 tarihli bir derleme çalışma, kadın girişimcilerin pazarlama stratejilerine odaklanan akademik yayınları incelemiş ve kadınların erkeklerden daha fazla zorluk yaşadığını, ancak sosyal medya ve dijital pazarlamanın bu konuda olumlu etkiler yarattığını vurgulamıştır. Mevcut çalışmanın bulguları da bu noktayı doğrular niteliktedir. Yeni medya ve dijital pazarlama, kadın girişimciler için bir güç çarpanı haline gelmektedir. Özellikle sosyal medya platformları, kadın girişimcilerin daha düşük maliyetlerle geniş kitlelere ulaşabilmesini sağlamış, markalarını inşa etmelerine yardımcı olmuştur (Aybars, 2025a). Bu sayede aracı kurumlar (ajanslar, reklamverenler vs.) olmadan da kendi pazarlama anlatılarını kurgulayabilmişlerdir. Ancak burada da ince bir çizgi mevcuttur, kendi anlatılarını kurgularken bile, kadınlar bazen içselleştirilmiş toplumsal baskılarla hareket edip kendilerini mükemmel göstermeye çalışabiliyorlar (Heizmann & Liu, 2022). Bu nedenle, dijital ortam özgürleştirici olsa da yeni tür temsil stratejilerini de beraberinde getirmektedir.

Medyanın sorumluluğuna noktasında, yeni medyada kadın girişimcilerin temsili büyük ölçüde olumlu olsa da, medyanın işlevi yalnızca başarıyı alkışlamak değil, aynı zamanda eleştirel perspektif sunmak olmalıdır. Örneğin, kadın girişimciliği destek programlarını haberleştirirken, bu programların etki analizi, sürdürülebilirliği, eksikleri gibi konular da araştırılmalıdır. Çalışmada incelenen haberlerde bu tür eleştirel sorular çok fazla yer almamaktadır. Daha çok duyuru ve tanıtım formatının hakim olduğu gözlemlenmektedir. Akademik bir gözle bakınca, incelenen mecraların (Webrazzi, Digital Age vb.) genelde basın bültenlerini yayınlayan veya sektörel haberleri paylaşan platformlar olması sebebiyle, eleştirel gazetecilik yapmadıkları kabul edilebilir. Ancak daha geniş medyada (örneğin ana akım gazetelerde, televizyon programlarında) bu konular farklı şekillerde alınsa da, bu medya araçları mevcut çalışmanın kapsamında değildir.

Sonuç olarak, kadın girişimcilerin yeni medyadaki temsili üzerine bulgular, toplumsal cinsiyet eşitliği yolunda ilerleme kaydedildiğini, söylem düzeyinde de olsa farkındalığın arttığını göstermektedir. Bu temsillerin pazarlama anlatısına dönüşümü, kadın girişimciliği meselesinin ekonomik ve sosyal boyutlarının iç içe geçtiği bir alan yaratmıştır. Kurumlar kadın girişimci imajını destekleyerek markalarına değer katarken, kadınlar da bu desteklerden faydalanarak işlerini büyütmektedir. Önemli olan, bu ilişkinin samimi ve uzun vadeli olmasıdır. Aksi takdirde, kadın girişimciliği sadece trend bir pazarlama teması olarak kalır ve gerçek bir toplumsal dönüşüm sağlanamaz.

Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma, 2020 - 2025 yılları arasında Türkiye’de bilişim sektörü ekseninde kadın girişimcilerin yeni medyadaki temsillerini ve bu temsillerin pazarlama söylemine dönüşme biçimlerini kapsamlı biçimde incelemiştir. İnternet haber içeriklerinin analizi, kadın girişimci imgesinin son yıllarda çok boyutlu ve genel olarak güçlendirici bir nitelik kazandığını ortaya koymuştur.

Kadın girişimciler medyada hem ilham verici başarı hikâyelerinin öznesi, hem toplumsal engelleri dile getiren aktörler, hem de kurumsal destek programlarının kahramanları olarak sunulmaktadır. Bu temsiller, toplumsal cinsiyet eşitliği söyleminin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır.

Ancak temsilin çeşitlilik ve kapsayıcılık açısından eksik kaldığı görülmektedir. Medyada daha çok üniversite mezunu, şehirli ve sosyoekonomik olarak avantajlı kadın girişimcilerin hikâyeleri yer almaktadır. Gelecekte medya daha fazla çeşitliliğe yer vermelidir: farklı bölgelerden, yaşlardan, fiziksel engelli kadınlar gibi farklı profillerin görünürlüğü sağlanmalıdır.

Pazarlama anlatısı boyutunda, kurumların kadın girişimciliği etrafında şekillendirdikleri söylemlerin içeriği ve etkisi değerlendirilmelidir. Pazarlama iletişimi toplumsal faydayla örtüştüğünde dönüşüm yaratabilir; aksi takdirde bu söylemler yüzeysel kalabilir.

Bu araştırmanın özgün katkısı, medya temsilleri ile pazarlama stratejilerinin kesişim noktasını inceleyerek akademik literatüre yeni bir perspektif sunmasıdır. Bulgular hem post-feminist başarı anlatılarına hem de toplumsal güçlenme söylemlerine işaret etmektedir (Byrne & Giuliani, 2025; Heizmann & Liu, 2022).

Öneriler:

- Medya profesyonelleri, başarı anlatılarını sunarken sistemik sorunları da gündeme taşımalıdır.
- Kurumlar pazarlama kampanyalarında tek tip başarı imgesi yerine çeşitliliği gözetmelidir.
- Programların etkisi ölçülmeli ve şeffaf biçimde paylaşılmalıdır.
- Akademik çalışmalar farklı sektörleri ve medya türlerini kapsayarak literatürü zenginleştirmelidir.

Kadın girişimcilerin sesi, yeni medya ve pazarlama stratejileri sayesinde daha gür çıkmaktadır. Bu temsillerin toplumsal değişime katkı sağlaması, medyanın, iş dünyasının ve kamu aktörlerinin ortak ve samimi çabalarıyla mümkündür.

Extended Abstract

This study investigates the representation of women entrepreneurs operating in Turkey's information and communication technologies (ICT) sector between 2020 and 2025, focusing on how their narratives are constructed and circulated through digital news platforms. The rise of online journalism and digital platforms has increased women's visibility in the business ecosystem and generated new ideological frameworks through which these representations are articulated. While visibility is often considered a positive indicator of empowerment, this research argues that visibility alone does not guarantee dismantling structural inequalities. Instead, media narratives may reflect and reproduce gendered discourses under the guise of progressive storytelling and corporate inclusivity.

The theoretical framework of this research is built upon representation theory, feminist media studies, and the concept of marketing narratives that emerge in the intersection of storytelling, branding, and symbolic capital. Representation theory examines how meaning is constructed and communicated through symbolic systems, particularly language and media. From a feminist perspective, this process is inseparable from power relations and gender hierarchies. Moreover, the study draws on contemporary interpretations of femvertising the strategic use of gender empowerment discourse in advertising and media content to evaluate how female entrepreneurial success stories are leveraged to enhance corporate brand value and public image.

The research employs a qualitative content analysis methodology. Using purposive sampling, the study selected 30 news articles published between 2020 and 2025 from five prominent digital media outlets in Turkey Webrazzi, Digital Age, Marketing Türkiye, Anadolu Agency and BTHaber. These sources were chosen for their consistent coverage of technology, entrepreneurship, and innovation. The selected news articles were subjected to thematic coding, and recurring narrative patterns were identified through open coding techniques. The analysis focused on the manifest content of these articles and their rhetorical structures, narrative devices, symbolic metaphors, and the underlying ideologies embedded in the texts. The reliability of the coding process was reinforced through intra-coder reliability (stability checks), and the thematic structures were refined through iterative comparison and conceptual synthesis.

Seven major thematic categories emerged from the analysis: 1- Success and Inspiration, 2- Challenges and Barriers, 3- Support Programs, 4- Role Models and Empowerment, 5- Stereotypes and Representational Shifts, 6- Transition to Marketing Narratives and 7- Societal Impact and Normalization. Each theme encapsulates a variety of subcodes, which collectively shed light on the multifaceted ways female entrepreneurs are represented in Turkish digital media.

The first theme, Success and Inspiration, highlights personal determination, innovation, and perseverance narratives. Women entrepreneurs are often portrayed as inspirational figures who overcame systemic obstacles through sheer effort and vision. However, these portrayals often align with the neoliberal logic of self-reliance and individualism, potentially obscuring the role of structural disadvantages and institutional barriers. The overemphasis on personal grit and heroism can depoliticize the systemic nature of gender inequality in the entrepreneurial domain.

The second theme, Challenges and Barriers, acknowledges women's difficulties accessing

financial capital, mentorship, and balancing work-family responsibilities. These barriers are frequently mentioned in media content but are often framed as individual obstacles rather than structural problems. This depoliticization limits the transformative potential of the discourse and diverts attention from broader policy or cultural reforms.

The third theme, Support Programs, focuses on public and private sector initiatives such as mentorship networks, governmental financial aid, and corporate sponsorship. Although these mechanisms are essential in facilitating women's participation in entrepreneurship, media narratives often position women as passive beneficiaries of these programs, rather than active agents of change. The framing tends to attribute entrepreneurial success to institutional support rather than women's agency, reinforcing dependency-oriented perspectives.

The fourth theme, Role Models and Empowerment, explores how successful women entrepreneurs are presented as aspirational figures who inspire the younger generation. While such representations can positively influence perceptions of gender roles in business, they also risk homogenizing the paths to success. Heroic and idealized portrayals of exceptional women may inadvertently marginalize those who do not conform to these established molds.

The fifth theme, Stereotypes and Representational Shifts, investigates the symbolic language and visual metaphors used in media coverage. Some narratives adopt exaggerated representations, likening women to Wonder Woman or using the girlboss trope to signify empowerment. These representations, while seemingly progressive, can reinforce unrealistic standards and glamorize the entrepreneurial journey, thus stripping it of its socioeconomic and gendered context. Moreover, these tropes may align with postfeminist ideologies emphasizing choice and agency, while glossing over structural power dynamics.

The sixth theme, Transition to Marketing Narratives, captures the convergence of corporate branding strategies and social storytelling. Stories of female empowerment and entrepreneurial success are often embedded in corporate actors' advertorials or content marketing campaigns. This fusion transforms what may have begun as authentic success narratives into commodified brand assets. Companies use these stories to signal social responsibility, inclusivity, and ethical branding. However, in doing so, the individual voices of women entrepreneurs may be co-opted or instrumentalized for reputational gain.

The seventh theme, Societal Impact and Normalization, examines how increased visibility and supportive narratives begin to normalize women's presence in entrepreneurship, shifting coverage from exceptionality to ordinary participation. Media accounts that foreground aggregate indicators (e.g., rising participation rates, diversified role models, scalable support mechanisms) can help reframe women's entrepreneurship as a routine component of the ICT ecosystem rather than a special category requiring constant justification. At the same time, the theme highlights a key tension: normalization is substantive only when accompanied by structural change (policy, finance, care infrastructure), transparent impact measurement, and inclusive storytelling that represents diverse socioeconomic profiles—not just elite success cases.

This study provides critical insights into how the representation of women entrepreneurs in digital media serves multiple agendas empowerment, inspiration, corporate promotion, and ideological reinforcement. It underscores the dual nature of media representation. While it increases visibility and raises awareness, it may also standardize success narratives and exclude diverse experiences outside the dominant script. Recognizing this tension is crucial for advancing a more inclusive and nuanced understanding of women's entrepreneurial journeys.

From a methodological perspective, the study contributes to the qualitative literature by demonstrating the value of thematic content analysis that extends beyond frequency counts to capture symbolic, rhetorical, and ideological dimensions. It also allows future comparative studies across media types (traditional vs. digital), sectors (technology vs. other industries), and national contexts. Longitudinal studies could investigate changes in representation over time, while cross-cultural comparisons might reveal how cultural norms shape the portrayal of women entrepreneurs differently.

In terms of theoretical contribution, this research adds to the growing body of interdisciplinary work at the intersection of communication, gender studies, and marketing. It suggests that entrepreneurial storytelling in media is not just about promoting individual achievements, but also about negotiating cultural meaning, constructing social identities, and serving institutional interests. The findings align with recent scholarship that critiques the commercialization of feminist discourses and calls for more reflexive media practices.

In conclusion, the study reveals that the visibility of women entrepreneurs in digital media is not a straightforward indicator of progress. Instead, it is a complex phenomenon influenced by competing narratives, marketing imperatives, and cultural expectations. Empowerment discourses can coexist with commodification, and representations can challenge and reproduce existing gender norms. A more layered and intersectional approach to media analysis is needed to unpack these dynamics and ensure that media narratives contribute to genuine gender equity, rather than merely aesthetic diversity. Such awareness is essential for academic inquiry and media practitioners, policymakers, and marketers seeking to create more ethical and inclusive representations of women in the entrepreneurial ecosystem.

Kaynaklar

Akbulut, B. B., Orhan, A., Başanbaş, Ş., & Bozbay, Z. (2024). Pazarlamada kadın girişimciler odaklı akademik çalışmaların betimsel analiz yöntemiyle incelenmesi. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 7(2), 456–484. <https://doi.org/10.33708/ktc.1376323>

Aybars, H. (2025a, May 27). Kadın girişimciliğinde yeni dönem... *BThaber*. Retrieved August 6, 2025, from <https://www.bthaber.com/kadin-girisimciliginde-yeni-donem/>

Aybars, H. (2025b, March 7). İş-aile dengesi ve mentorluk ihtiyacı öne çıkıyor. *BThaber*. Retrieved August 6, 2025, from <https://www.bthaber.com/is-aile-dengesi-ve-mentorluk-ihtiyaci-one-cikiyor/>

Aydın Kuş, A. R. (2025, February 17). Halkbank'tan 250 bin kadın girişimciye 82 milyar liralık finansman. *Anadolu Ajansı*. Retrieved August 6, 2025, from <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/halkbanktan-250-bin-kadin-girisimciye-82-milyar-liralik-finansman/3484570>

Byrne, J., & Giuliani, A. P. (2025). The rise and fall of the Girlboss: Gender, social expectations and entrepreneurial hype. *Journal of Business Venturing*, 40(4), 106486.

Digital Age. (2021, March 4). Sephora ve KAGİDER'den kadın girişimcilere destek. *Digital Age*. Retrieved August 6, 2025, from <https://digitalage.com.tr/sephora-ve-kagiderden-kadin-girisimcilere-destek/>

Gill, R., & Orgad, S. (2018). The shifting terrain of sex and power: From the sexualisation of culture to #MeToo. *Sexualities*, 21(8), 1313–1324. <https://doi.org/10.1177/1363460718794647>

Güçlüer, S. B. (2024). Stuart Hall'un yaklaşımıyla: Medyanın etkisinde Ciguli'nin temsili ve kimliği. *Online Journal of Music Sciences*, 9(2), 676–687. <https://doi.org/10.31811/ojomus.1522355>

Hall, S. (1997). The work of representation. In S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (pp. 15–64). London: Sage.

Han, L., Lee, C., & Lee, G. J. (2021). Caught between state and motherhood: The public image of female entrepreneurs in Singapore. *Asian Women*, 37(2), 35–60. <https://doi.org/10.14431/aw.2021.6.37.2.35>

Heizmann, H., & Liu, H. (2022). Bloody Wonder Woman!: Identity performances of elite women entrepreneurs on Instagram. *Human Relations*, 75(3), 411–440. <https://doi.org/10.1177/0018726720979034>

Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). Thousand Oaks, Los Angeles, CA: SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781071878781>

Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: Theoretical foundation, basic procedures and*

software solution. Klagenfurt, Austria: Beltz. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3028.4165>

Muradoğlu, C. (2022, March 8). Yazılım dünyasından 3 yaratıcı kadının başarı dolu hikayesinde öne çıkan detaylar. *Webrazzi*. Retrieved August 6, 2025, from <https://webrazzi.com/2022/03/08/yazilim-dunyasindan-3-yaratici-kadinin-basari-dolu-hikayesinde-one-cikan-detaylar/>

Nadin, S., Jones, S., & Smith, R. (2020). Heroines of enterprise: Post-recession media representations of women and entrepreneurship in a UK newspaper 2008–2016. *International Small Business Journal*, 38(6), 557–577. <https://doi.org/10.1177/0266242620913209>

Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

UNICEF (2023). *Gender equality for women and girls cannot be achieved in East Asia and the Pacific without dismantling media, marketing and advertising stereotypes: Introductory brief*. Retrieved August 6, 2025, from <https://www.unicef.org/eap/documents/gender-equality-women-and-girls>

Webrazzi. (2022, June 14). Kadın girişimciler, Trendyol'un destek programlarıyla işini dijitalleştirerek büyütüyor. *Webrazzi*. Retrieved August 6, 2025, from <https://webrazzi.com/2022/06/14/kadin-girisimciler-trendyolun-destek-programlariyla-isini-dijitallestirerek-buyutuyor/>

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi: 10.5281/zenodo.17477018

Araştırma Makalesi • Research Article

Women's Contributions To Peacebuilding: A Comparative Analysis Of Middle Eastern Experiences

*Kadınların Barış İnşasındaki Katkıları: Orta Doğu Deneyimlerinden Karşılaştırmalı Bulgular**

Cüneyt YILMAZ¹

Abstract

Objective: This article examines the contributions of women to peacebuilding in the Middle East through a comparative analysis of Lebanon, Palestine, Iraq, and Iran. It explores how women participate in formal negotiations, grassroots initiatives, and post-conflict reconstruction, and analyzes the conditions that enable or limit their effective engagement.

Methods: Adopting a comparative case study approach, the research synthesizes qualitative and policy data from 2019 to 2025. Directed content analysis was applied to map women's roles within four core pillars of peacebuilding: participation, protection, prevention, and relief and recovery.

Results: Findings reveal that Lebanon institutionalized women's participation through its National Action Plan but faced challenges in implementation due to political and economic instability. In Palestine, women have taken active roles in local peacebuilding dialogues, although their presence in formal negotiations remains limited. Iraq's second National Action Plan strengthened women's involvement in security sector reform and community rehabilitation, while in Iran, grassroots civic initiatives have demonstrated resilience and informal contributions to conflict prevention despite restrictive environments. Across these cases, greater inclusion of women in peace processes is linked to more sustainable and community oriented outcomes.

Conclusion: Women in the Middle East play substantive roles in shaping peace processes, yet structural and systemic barriers continue to constrain their influence, particularly at formal decision making levels. Strengthening institutional mechanisms and supporting women-led initiatives are key to achieving inclusive and durable peace in the region.

Keywords: Women, Peacebuilding, Middle East, Gender and Conflict, Women Peace and Security (WPS), Conflict Resolution

Özet

Amaç: Bu makalede, Lübnan, Filistin, Irak ve İran örnekleri üzerinden Orta Doğu'da kadınların barış inşasına katkıları incelemektedir. Kadınların resmi müzakerelere, taban inisiyatiflerine ve çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerine katılımını analiz etmekte; bu katılımı kolaylaştıran ya da kısıtlayan koşulları ortaya koymaktadır.

Yöntem: Karşılaştırmalı vaka çalışması yaklaşımı uygulanmış olup; 2019-2025 dönemine ait nitel veriler ve politika belgeleri sentezlenmiştir. Kadınların rollerini; katılım, koruma, önleme ve yardım/iyileşme olmak üzere dört temel

* Makale geliş tarihi / Received date: 05.05.2025 Makale kabul tarihi / Accepted date: 10.09.2025

¹ Assoc.Prof.Dr., St. Clements University, Department of Political Science, London, UK, cuneytyilmaz53@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1655-588X

barış inşası eksenini çerçevesinde haritalandırmak amacıyla yönlendirilmiş içerik analizi uygulanmıştır.

Bulgular: Bulgular, Lübnan'ın Ulusal Eylem Planı ile kadın katılımını kurumsallaştırdığını ancak siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle uygulamada zorluklar yaşadığını göstermektedir. Filistin'de kadınlar yerel barış diyaloglarında aktif rol üstlenmiş, ancak resmi müzakerelerdeki temsilleri sınırlı kalmıştır. Irak'ta ikinci Ulusal Eylem Planı, kadınların güvenlik sektörü reformu ve toplumsal rehabilitasyon süreçlerine katılımını güçlendirmiştir. İran'da ise kısıtlayıcı ortamlar içinde dahi taban düzeyindeki sivil girişimler, çatışma önleme ve toplumsal dayanıklılıkta önemli katkılar sunmuştur. Ortak bir bulgu olarak, kadınların barış süreçlerine daha etkin şekilde dâhil edildiği durumlarda daha sürdürülebilir ve toplumsal temelli sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Sonuç: Orta Doğu'da kadınlar barış süreçlerini şekillendirmede önemli roller üstlenmektedir; ancak yapısal ve sistemik engeller, özellikle karar alma düzeyindeki etkilerini sınırlamaktadır. Kadın örgütlerine kaynak sağlanması, kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesi ve arabuluculuk çerçevelerine toplumsal cinsiyet uzmanlığının entegre edilmesi, kapsayıcı ve kalıcı barışın tesisi için kritik adımlar olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler:Kadınlar, Barış İnşası, Orta Doğu, Toplumsal Cinsiyet ve Çatışma, Kadın Barış ve Güvenlik (WPS), Çatışma Çözümü

Introduction

Women have long been recognized as essential actors in peacebuilding processes, yet their contributions often remain marginalized, particularly in regions affected by protracted conflicts such as the Middle East. Conflicts in this region have not only caused massive human and economic losses but have also reshaped social structures in ways that limit women's formal participation in decision-making arenas. Despite their critical roles in fostering community cohesion, mediating disputes, and supporting post-conflict reconstruction, women remain largely underrepresented in formal peace negotiations, security-sector reforms, and institutional policymaking (O'Reilly, Ó Súilleabháin, & Paffenholz, 2015; UN Women, 2023).

In this context, the adoption of the United Nations Security Council Resolution 1325 (UNSCR 1325) in 2000 marked a significant milestone in recognizing women's role in peace and security. UNSCR 1325 calls for the inclusion of women in all aspects of conflict prevention, peace negotiations, peacekeeping, and post-conflict reconstruction. The resolution also highlights the importance of considering gender perspectives in designing policies and programs related to peace and security. However, the practical implementation of UNSCR 1325 across the Middle East has been uneven, with notable gaps in political will, institutional capacity, and societal support for women's participation (Köse et al., 2016; GIWPS & PRIO, 2023). Failures in implementing the Women, Peace, and Security agenda in the Middle East have hindered progress toward sustainable peace, underscoring the need for stronger institutional commitments (George, 2024).

This study addresses the following research question: *"What are the contributions of women to peace processes in the Middle East, and how can these contributions be strengthened?"* The focus is on Lebanon, Palestine, Iraq, and Iran, selected due to their varied political systems, levels of conflict exposure, and progress in implementing women, peace, and security (WPS) policies. Advancing the Women, Peace, and Security agenda in the Middle East requires addressing gender-specific barriers to ensure women's meaningful participation in peace processes (Kherfi, 2023). Lebanon has formalized women's participation through its National Action Plan but continues to face implementation challenges. In Palestine, women have been active in grassroots and local peace initiatives despite limited access to formal negotiation processes. Iraq demonstrates some progress through institutional reforms and community-level engagement, whereas Iran presents a case of informal yet resilient women-led initiatives operating under restrictive socio-political conditions.

Existing literature suggests that women's inclusion in peace processes enhances agreement durability, promotes social cohesion, and increases the responsiveness of post-conflict policies to

community needs (O'Reilly et al., 2015; Inclusive Security, 2015). Including women in peacebuilding processes significantly enhances the durability of peace agreements, as their involvement fosters inclusive and community-oriented outcomes in conflict-affected regions (Akeel, 2025). Women's participation also helps prevent relapse into conflict by addressing structural inequalities and incorporating gender-sensitive approaches into reconstruction efforts. However, structural barriers, cultural norms, and security challenges continue to limit the scope and effectiveness of women's engagement in formal decision-making arenas (UN Women, 2024).

Based on the literature and preliminary observations, the study proposes the following hypotheses:

H1: Women's participation in formal peace negotiations in the Middle East is positively associated with the sustainability of peace agreements.

H2: Women-led grassroots initiatives significantly contribute to community-level conflict prevention and social cohesion.

H3: Institutional support, including National Action Plans and policy frameworks, strengthens women's influence in peacebuilding processes.

H4: Structural and socio-cultural barriers negatively affect the effectiveness of women's participation in formal peace processes.

A growing body of literature underscores the essential role of women in peacebuilding, emphasizing their capacity to foster dialogue, reconciliation, and community resilience in post-conflict contexts (Anderlini, 2007; Puechguirbal, 2010; Olsson & Gizelis, 2015). Scholars have argued that women's inclusion in peace processes not only enhances the legitimacy and sustainability of peace agreements but also broadens the scope of social recovery by addressing issues of justice, equity, and local participation. Despite these acknowledged contributions, women's involvement often remains constrained by structural, cultural, and institutional barriers that limit their influence in formal decision-making arenas. By addressing these gaps through a comparative case study design, this article seeks to provide a nuanced understanding of the multi-level roles women play in peacebuilding. The study also aims to inform policymakers, international organizations, and civil society actors about strategies to enhance women's inclusion, overcome existing barriers, and support the effective implementation of Women, Peace and Security (WPS) commitments across the region.

Methods

1.1. Research Design

This study employs a comparative case study design to examine women's contributions to peacebuilding in the Middle East, focusing on Lebanon, Palestine, Iraq, and Iran. Comparative case studies are particularly suitable for exploring similarities and differences across diverse political, social, and conflict contexts, providing a nuanced understanding of factors that enable or constrain women's engagement in peace processes (Yin, 2018; Ragin, 2014). These four cases were selected to reflect variation in governance systems, conflict intensity, and institutional engagement with the Women, Peace and Security (WPS) agenda ranging from Lebanon's formal National Action Plan to Iran's predominantly grassroots and informal initiatives. The study adopts a qualitative framework, emphasizing both formal institutional mechanisms and informal grassroots initiatives within the WPS agenda.

1.2. Population and Sample

The population of this study includes all women participating in peacebuilding processes, both formally and informally, in Lebanon, Palestine, Iraq, and Iran between 2019 and 2025. The sample was selected purposively based on three criteria: (1) exposure to protracted or recurring conflicts, (2) presence of institutional support for women's participation, such as National Action Plans (NAPs), and (3) availability of publicly accessible policy documents, reports, and academic studies (UN Women, 2019; State of Palestine, 2020; UN Women Iraq, 2022; GIWPS, 2023). The period between 2019 and 2025 was chosen to capture the most recent phase of WPS agenda implementation in the region, encompassing the adoption of second-generation NAPs, the rise of women-led grassroots initiatives following major protest movements, and the evolving security dynamics that have shaped peacebuilding priorities. These cases provide diverse contexts to assess the effectiveness and limitations of women's contributions across both formal and informal levels.

1.3.Data Collection Process and Method

Data were collected from **multiple sources** to ensure triangulation and enhance reliability. Primary sources included National Action Plans for WPS, official policy documents, and reports on women-led initiatives. Secondary sources comprised peer-reviewed journal articles, policy briefs, and reports by international organizations such as UN Women, GNWP, GIWPS, and WILPF (O'Reilly et al., 2015; Inclusive Security, 2015; Caprioli, 2000). The study employed **directed content analysis** to map women's engagement according to the four pillars of WPS: participation, protection, prevention, and relief/recovery (Hsieh & Shannon, 2005; Elo & Kyngäs, 2008; UN Women, 2023).

1.4. Data Analysis

Each case was coded based on the scope and nature of women's involvement in formal negotiations, community-level initiatives, and post-conflict reconstruction. Key indicators included leadership roles, participation rates, influence on policy outcomes, and sustainability of implemented initiatives. Thematic analysis was used to identify recurring patterns, contextual variations, enabling factors, and barriers to participation (Paffenholz, 2014; Hudson, Ballif-Spanvill, Caprioli, & Emmett, 2009). Triangulation across multiple sources enhanced reliability and validity, while detailed analytical memos documented coding decisions to ensure transparency and replicability. Limitations include restricted access to sensitive or non-public data, particularly in Iran, which required reliance on open-source documentation and secondary literature.

Ethical standards were upheld by using publicly available data without direct interaction with human participants, ensuring confidentiality. The study also follows **SAGER guidelines**² to integrate gender considerations into the research process (Heidari et al., 2016; European Commission, 2020).

By integrating a comparative case study design, triangulated data sources, directed content analysis, and rigorous ethical practices, this methodological approach provides a robust framework for investigating women's contributions to peacebuilding and testing the study's hypotheses regarding formal and informal participation, institutional support, and socio-cultural constraints.

Findings

2.1 Lebanon: Formal and Grassroots Engagement

In Lebanon, the implementation of the National Action Plan (NAP) for Women, Peace, and Security (2019–2022) created formal mechanisms for women's involvement in peacebuilding. Following the conclusion of this first NAP, the Lebanese government approved development of a second action plan

² The Sex and Gender Equity in Research (SAGER) guidelines provide a framework for integrating sex and gender analysis into research reporting (Heidari et al., 2016; European Commission, 2020).

in 2024 to sustain progress and update priorities under the WPS agenda (NNA, 2024; UN Women, 2023). Women were appointed to local councils, advisory boards, and NGOs tasked with conflict resolution, creating opportunities to influence policy-making and negotiation processes (UN Women, 2019; GIWPS, 2023; WILPF, n.d.). Specific initiatives included inter-community dialogue programs in Southern Lebanon and youth-focused projects in Tripoli to reduce sectarian tensions (O'Reilly et al., 2015; Rehn & Sirleaf, 2002).

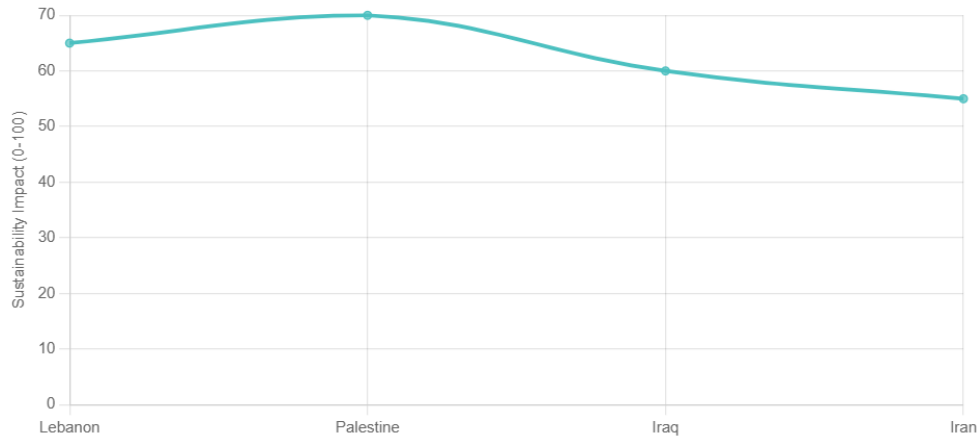

Figure 1. The Sustainability Impact of Women's Contributions to Peacebuilding in Countries

Despite these formal mechanisms, political instability, governance challenges, and overlapping administrative authorities limited women's overall influence in national-level peace negotiations (Köse et al., 2016). At the grassroots level, however, Lebanese women's organizations successfully facilitated reconciliation dialogues, mediated local disputes, and implemented social cohesion programs (UN Women, 2019; Paffenholz, 2014). Women mediators in the Middle East, particularly in Lebanon, have advanced Track II dialogues, contributing to informal peacebuilding efforts (Slim, 2023). These initiatives contributed significantly to community resilience and local peace, supporting **H1**, which posits that women's participation enhances the sustainability of peace processes.

2.2. Palestine: Grassroots Leadership and Informal Initiatives

In Palestine, women's engagement in peacebuilding is primarily grassroots and informal. Organizations such as the Palestinian Women's Research and Documentation Center and local civil society networks lead reconciliation efforts, community dialogue programs, and psychosocial support initiatives for conflict-affected populations (State of Palestine, 2020; Moghadam, 2019; UN Women, 2022). Women in Iraq and Palestine have significantly contributed to local mediation efforts, fostering dialogue and conflict resolution at the community level (UN Women, 2023). Women have also conducted non-violence education programs, promoting conflict resolution skills among youth and marginalized communities (Ahmadi, 2021). Israeli-Palestinian women's partnerships, such as Women Wage Peace, have fostered cross-community dialogues, enhancing grassroots peacebuilding efforts (Murad et al., 2024).

While these informal efforts are effective, formal peace negotiations remain largely male-dominated, highlighting structural and cultural barriers (O'Reilly et al., 2015; Hudson, Ballif-Spanvill, Caprioli, & Emmett, 2009). Women's leadership at the grassroots level supports **H2**, which emphasizes the importance of community-level initiatives in fostering social cohesion, and demonstrates the limitations posed by the lack of institutional support in formal negotiations (**H3**).

2.3. Iraq: Institutional Support and Post-Conflict Reconstruction

Iraq provides a case where formal institutional support has been partially effective. The second NAP (2020–2024) reinforced women’s participation in governance, security sector reforms, and post-conflict reconstruction programs (UN Women Iraq, 2022; GIWPS, 2023). Women engaged in initiatives supporting internally displaced persons (IDPs), community rehabilitation, and social cohesion among fragmented populations (Inclusive Security, 2015; Caprioli, 2000). In Iraq, women within Shi’a religious institutions have played a pivotal role in community-based peacebuilding, facilitating reconciliation and social cohesion (Alshamary, 2023).

Institutional frameworks enabled measurable contributions, supporting **H3**, which suggests that formal mechanisms strengthen women’s influence. Nevertheless, socio-cultural norms and structural constraints continue to limit women’s access to high-level negotiations and decision-making bodies (Rehn & Sirleaf, 2002; Heidari et al., 2016). These findings illustrate the interplay between formal frameworks and societal acceptance, emphasizing that institutional support alone does not guarantee substantial impact without broader social legitimacy.

2.4. Iran: Informal Civic Participation under Restrictive Conditions

Iran represents a contrasting scenario due to the absence of formal WPS mechanisms. Women-led initiatives operate predominantly in informal civic spaces, engaging in conflict prevention, local mediation, and community resilience programs (GIWPS, 2023; UN Women, 2023). Despite restrictive socio-political conditions, these initiatives have effectively addressed local disputes, supported vulnerable populations, and promoted social cohesion (Moghadam, 2019; Ahmadi, 2021). In Iran, women’s informal networks have been instrumental in promoting community resilience and conflict prevention despite restrictive socio-political environments (Rezaeizadeh, 2025).

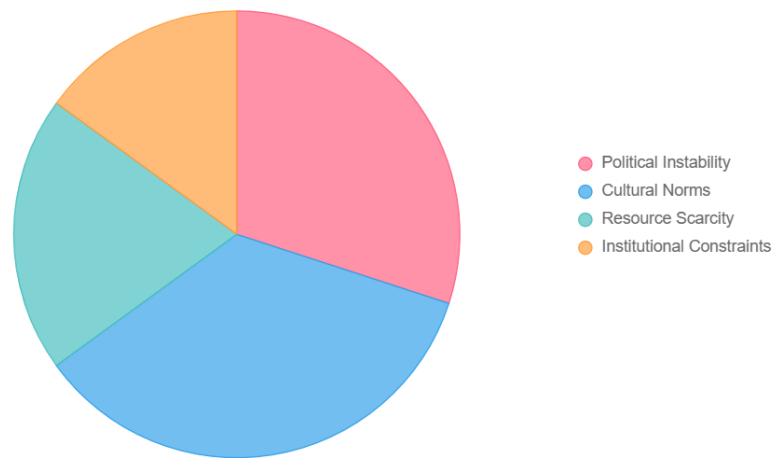

Figure 2. Barriers to Women's Participation in Countries

Iranian women’s experiences support **H2** and **H4**, demonstrating that informal participation is crucial for local peacebuilding while socio-cultural and structural barriers restrict formal engagement. Grassroots initiatives serve as essential platforms for women to contribute meaningfully to conflict prevention and recovery, particularly when institutional mechanisms are absent.

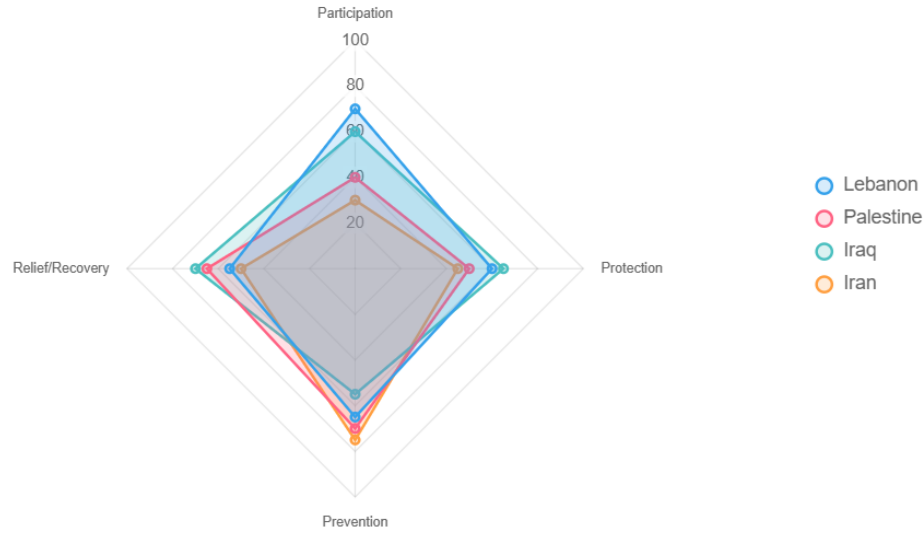

Figure 3. Women's Contributions According to the Pillars of Peacebuilding

2.5. Cross-Country Comparison

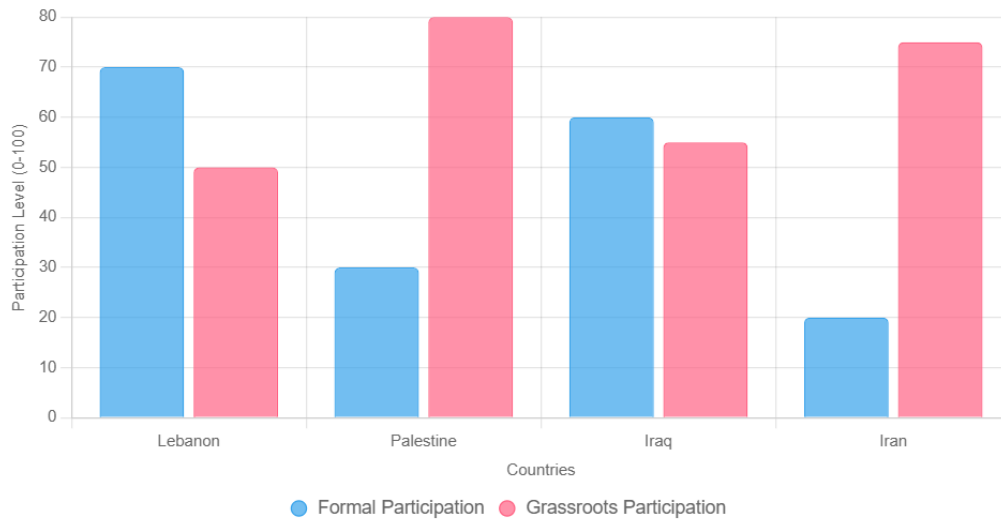

Figure 4. Levels of Women's Participation in Peacebuilding Across Countries

Comparing the four cases reveals consistent patterns. Women's participation is generally stronger at community and grassroots levels than in formal negotiation settings (O'Reilly et al., 2015; Rehn & Sirleaf, 2002). Institutional support, such as NAPs in Lebanon and Iraq, enhances formal participation but is often hampered by implementation gaps, political instability, and societal resistance (UN Women, 2019; GIWPS, 2023). In countries lacking formal mechanisms, such as Iran, informal initiatives are pivotal in sustaining local peace and resilience (Inclusive Security, 2015; Heidari et al., 2016).

The broader political and security environment also significantly affects women's effectiveness. In contexts with unstable governance or restricted civic space, women face substantial limitations, whereas supportive institutional frameworks and societal acceptance allow for more substantive engagement (Caprioli, 2000; Paffenholz, 2014; Moghadam, 2019). These patterns underline the

importance of integrated strategies that combine formal institutional support with grassroots initiatives to maximize women's impact on sustainable peace.

2.6. Hypotheses Evaluation

The findings provide robust evidence for the study's hypotheses:

- **H1:** Women's participation enhances the sustainability and effectiveness of peace processes, particularly through local initiatives and community engagement (Rehn & Sirleaf, 2002; UN Women, 2019).
- **H2:** Grassroots and community-level initiatives are highly effective in fostering social cohesion and conflict prevention (Ahmadi, 2021; Moghadam, 2019).
- **H3:** Institutional frameworks strengthen women's visibility and influence in formal negotiations, although gaps in implementation limit their impact (UN Women Iraq, 2022; GIWPS, 2023).
- **H4:** Socio-cultural and structural barriers constrain women's effectiveness, especially in formal negotiation processes (Hudson et al., 2009; Heidari et al., 2016).

Overall, the comparative analysis demonstrates that while country-specific contexts differ, universal principles emerge: inclusive participation, institutional recognition, and grassroots engagement are essential for maximizing women's contributions to sustainable peace in the Middle East (Ahmadi, 2021; Moghadam, 2019; UN Women, 2023; Hudson et al., 2009).

Discussion

This study examined women's contributions to peacebuilding in Lebanon, Palestine, Iraq, and Iran, highlighting the interplay between formal institutional frameworks, grassroots initiatives, and socio-cultural contexts. The findings indicate that women's participation is multifaceted and context-dependent, reinforcing prior research emphasizing the critical role of women in sustaining peace and promoting social cohesion (Rehn & Sirleaf, 2002; Hudson et al., 2009; Paffenholz, 2014). In Lebanon and Iraq, the existence of National Action Plans (NAPs) facilitated structured participation, enabling women to engage in policy-making, post-conflict reconstruction, and negotiation processes (UN Women, 2019; GIWPS, 2023; O'Reilly et al., 2015). Integrating women into peace processes in the Middle East and North Africa requires robust institutional frameworks and targeted capacity-building programs (GIZ, 2023). These formal mechanisms allowed women to influence peace-related decisions and participate in advisory boards and local councils, contributing to the sustainability of peace processes. However, implementation gaps, political instability, and entrenched gender norms limited the overall impact of formal participation, suggesting that institutional frameworks alone are insufficient without broader socio-political support and cultural acceptance (Caprioli, 2000; Heidari et al., 2016).

Across all four countries, women's grassroots initiatives proved highly effective in fostering local peace, social cohesion, and conflict resolution. Women's leadership in health systems has been critical in fostering peacebuilding by addressing community health needs in conflict-affected regions (Meagher et al., 2023). Women's resilience-focused initiatives in the MENA region have significantly contributed to social cohesion, particularly in post-conflict settings (Hajir et al., 2023). Palestinian and Iranian women-led programs, despite operating in largely informal or restrictive environments, provided essential services, mediation, and educational programs that strengthened community resilience (Moghadam, 2019; Ahmadi, 2021; Inclusive Security, 2015). Women's roles in conflict transformation in the Middle East highlight their capacity to bridge divides through community-based initiatives (Bernad, 2024). These initiatives highlight the critical role of community-level engagement in achieving tangible peace outcomes, supporting the hypothesis that local participation contributes significantly to social cohesion (H2). Furthermore, grassroots programs offer alternative avenues for women to exert influence, especially in contexts where formal mechanisms are absent or ineffective (Hudson et al., 2009; UN Women, 2023).

The study also confirms that socio-cultural and structural barriers remain significant constraints to women's engagement, particularly in formal negotiation settings. Gender-sensitive approaches in Middle Eastern peace processes face persistent challenges due to patriarchal structures and limited institutional support (Moaveni, 2023). Male-dominated political structures, traditional norms, and limited access to decision-making positions hinder women's ability to shape outcomes at national levels (O'Reilly et al., 2015; Hudson et al., 2009; Ahmadi, 2021). Progress in women's rights in the Middle East is closely tied to their ability to influence peacebuilding processes, yet structural barriers continue to limit their impact (Zadeh, 2024) across. These findings support H4, emphasizing that effective peacebuilding requires not only institutional opportunities but also cultural transformation and empowerment strategies to overcome systemic inequities (Caprioli, 2000; Moghadam, 2019).

Comparative analysis reveals both similarities and divergences across contexts. Countries with institutional support, such as Lebanon and Iraq, show measurable and structured women's engagement, yet the impact remains contingent on societal acceptance. In contrast, countries lacking formal mechanisms, such as Iran and Palestine, rely heavily on informal initiatives, which demonstrate adaptability and resilience but face limitations in scaling their influence. Overall, the integration of institutional frameworks and grassroots initiatives emerges as the most effective strategy for sustainable peace, reflecting the combined importance of formal recognition and community-based action (Inclusive Security, 2015; Paffenholz, 2014; Heidari et al., 2016).

The findings provide robust evidence supporting all four hypotheses. Globally, women's participation in peace processes increases the likelihood of agreements lasting at least 15 years by 35% (UN Women, 2024). Women's participation enhances the sustainability and effectiveness of peace processes, particularly through community engagement and local initiatives (H1) (Rehn & Sirleaf, 2002; UN Women, 2019). Grassroots and community-level initiatives are highly effective in fostering social cohesion and preventing conflict (H2) (Ahmadi, 2021; Moghadam, 2019). Institutional frameworks strengthen women's visibility and influence in formal negotiations (H3) (UN Women Iraq, 2022; GIWPS, 2023), while socio-cultural and structural barriers constrain their effectiveness, especially in formal processes (H4) (Hudson et al., 2009; Heidari et al., 2016).

The study's findings also suggest practical policy implications. Strengthening institutional frameworks such as NAPs and ensuring effective implementation and monitoring can enhance women's formal participation. Supporting grassroots initiatives through funding, training, and capacity-building can amplify local peacebuilding efforts, while addressing socio-cultural barriers through advocacy, education, and inclusive policymaking can expand women's access to decision-making spaces. Integrating formal and informal approaches creates synergies between national-level mechanisms and local community engagement, maximizing the impact of women's contributions to sustainable peace (Caprioli, 2000; Paffenholz, 2014; Moghadam, 2019).

Limitations of this study include reliance on publicly available reports, policy documents, and secondary literature, particularly in contexts such as Iran where access to primary data is restricted. Future research should incorporate direct interviews, longitudinal analyses, and mixed-method approaches to provide deeper insights into women's roles in peacebuilding. Additionally, intersectional analyses examining how factors such as age, ethnicity, and socio-economic status shape women's participation and impact could further enhance understanding of the dynamics at play.

In conclusion, this study highlights that women's contributions to peacebuilding in the Middle East are substantial, multidimensional, and context-dependent. Institutional frameworks, grassroots initiatives, and socio-cultural conditions collectively shape the effectiveness of women's participation. Sustainable peace requires inclusive approaches that recognize women as critical actors, both formally and informally, in shaping resilient and equitable societies (Rehn & Sirleaf, 2002; UN Women, 2023; Moghadam, 2019; Hudson et al., 2009). The results provide strong support for all four hypotheses and underscore the need for integrated strategies that combine policy, practice, and cultural transformation to maximize women's impact in peacebuilding.

Conclusion and Recommendations

Women's Formal Participation

In Lebanon and Iraq, National Action Plans (NAPs) and related institutional frameworks have created formal avenues for women's participation in peacebuilding. Women engaged in policymaking, post-conflict reconstruction, advisory roles, and conflict resolution initiatives, contributing to the shaping of local and national policies (UN Women, 2019; GIWPS, 2023; Caprioli, 2000). These formal mechanisms, however, are influenced by political instability, incomplete implementation, and deeply entrenched gender norms. As such, institutional support alone is insufficient to guarantee meaningful and sustainable influence, highlighting the need for complementary strategies to empower women effectively.

Grassroots and Community-Led Initiatives

In Palestine and Iran, where formal mechanisms are limited or absent, women have demonstrated remarkable resilience through grassroots and community-led initiatives. Their activities span dialogue facilitation, non-violence education, local dispute mediation, and community mobilization, which have collectively strengthened social cohesion, mitigated conflict, and supported vulnerable populations (Moghadam, 2019; Ahmadi, 2021; Inclusive Security, 2015). These findings illustrate that women's participation is multidimensional and context-dependent, aligning with the study's four hypotheses:

- **H1:** Women's engagement enhances the sustainability of peace processes.
- **H2:** Grassroots initiatives foster social cohesion and community resilience.
- **H3:** Institutional frameworks amplify women's visibility and influence.
- **H4:** Socio-cultural and structural barriers constrain formal engagement (Rehn & Sirleaf, 2002; Hudson et al., 2009; Paffenholz, 2014).

Integrated Approaches to Peacebuilding

Sustainable peace cannot be achieved through formal or informal strategies alone. Investing in women's participation across all levels of post-conflict reconstruction enhances equity, strengthens social foundations, and contributes to more durable peace outcomes in the Middle East (World Bank, 2023). Combining institutional support with robust grassroots engagement maximizes the potential of women's contributions. Policy frameworks should not only establish participatory mechanisms but also actively address socio-cultural barriers through education, advocacy, and promotion of gender equity in political and security spheres. Women peacebuilders require increased protection, resources, and institutional backing to sustain their contributions effectively (United Nations, 2023).

Policy Implications

Supporting community-based initiatives through targeted funding, capacity-building programs, and international collaboration further strengthens local resilience, providing women with platforms to exert meaningful influence at multiple levels of peace processes (Ahmadi, 2021; Moghadam, 2019; UN Women, 2023). Funding women-led organizations through mechanisms such as the Women's Peace and Humanitarian Fund has proven particularly effective in amplifying women's contributions and ensuring continuity of initiatives across different contexts. These interventions highlight the importance of integrating formal policies with local practices to achieve tangible peacebuilding outcomes.

Practical Recommendations for Practitioners

Interventions must account for the interplay between formal and informal participation. Female peacebuilders have played instrumental roles in protecting civil rights, promoting human dignity, and supporting community well-being in conflict-affected areas across the Middle East (FHI 360, 2023).

Recognizing women's contributions for their substantive impact -not merely procedural representation-is critical. Policymakers and practitioners should integrate legislative, institutional, and community-based measures to create enabling environments where women's leadership in peacebuilding is protected, supported, and amplified.

Future Research Directions

Future studies should employ longitudinal, mixed-method, and participatory approaches to capture the dynamic and evolving roles of women in peace processes. Environmental peacebuilding, which intersects with climate change and conflict mitigation, offers promising avenues for fostering sustainable community resilience (Elhadidy, 2024). Intersectional analyses examining the influence of age, ethnicity, socio-economic status, and other identity dimensions on women's participation would provide deeper insight into conditions that facilitate or constrain effective engagement. Comparative studies across additional Middle Eastern and global contexts could help identify best practices and adaptable models for integrating women into formal and informal peacebuilding mechanisms.

The evidence from this study confirms that women are not ancillary actors but central agents of change in Middle Eastern peacebuilding. Recognizing and empowering women through integrated strategies, sustained institutional support, and robust community-level engagement is imperative for cultivating resilient, inclusive, and enduring peace. By addressing structural inequalities and socio-cultural barriers and by fostering women's leadership at all levels, policymakers, practitioners, and scholars can ensure that peace processes are equitable, effective, and generate long-term stability and social cohesion throughout the region.

References

- Akeel, M. (2025). Including women in peacebuilding leads to more sustainable outcomes. *LSE Women, Peace and Security Blog*. <https://blogs.lse.ac.uk/wps/2025/05/24/including-women-in-peacebuilding-leads-to-more-sustainable-outcomes/>
- Ahmadi, B. (2021). Women's contributions to peacebuilding in the Middle East: Grassroots initiatives and challenges. *Journal of Peace Research*, 58(4), 789–802. <https://doi.org/10.1177/0022343320980123>
- Alshamary, M. (2023). Shi'a religious institutions and peacebuilding in Iraq: The role of women. *Middle East Policy*, 30(3), 45–60. <https://doi.org/10.1111/mepo.12678>
- Anderlini, S. N. (2007). *Women building peace: What they do, why it matters*. Lynne Rienner Publishers.
- Bernad, M. M. (2024). The role of women in peacebuilding and conflict transformation. *European Security Think Tank*. <https://esthinktank.com/2024/10/11/the-role-of-women-in-peacebuilding-and-conflict-transformation/>
- Caprioli, M. (2000). Gendered conflict. *Journal of Peace Research*, 37(1), 51–68. <https://doi.org/10.1177/0022343300037001003>
- Elhadidy, G. (2024). Climate change, gender, and conflict: Women's role in environmental peacebuilding in the Middle East. *SAIS Perspectives*. <https://www.saisperspectives.com/2024/02/06/climate-change-gender-conflict-nexus>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- European Commission. (2020). *Gendered innovations 2: How inclusive analysis contributes to research*

and innovation. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2777/53572>

FHI 360. (2023). *Female peacebuilders protect civil rights and human dignity*. FHI 360. <https://www.fhi360.org/news/female-peacebuilders-protect-civil-rights-human-dignity>

George, R. (2024). Failures in the Women, Peace and Security agenda are stunting peace in the Middle East. *Wilson Center*. <https://www.wilsoncenter.org/article/failures-women-peace-and-security-agenda-stunting-peace-middle-east>

GIWPS & PRIO. (2023). *Women, peace, and security index 2023/24: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women*. Georgetown Institute for Women, Peace and Security and Peace Research Institute Oslo. <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2023/10/WPS-Index-2023.pdf>

GIZ. (2023). *Including women in peace processes in the Middle East and North Africa*. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit. <https://www.giz.de/en/worldwide/110345.html>

Hajir, B., Clarke-Habibi, S., & Kurian, N. (2023). Resilience in peacebuilding: Women's contributions in the MENA region. *Journal of International Development*, 35(6), 1234–1250. <https://doi.org/10.1002/jid.3745>

Heidari, S., Babor, T. F., De Castro, P., Tort, S., & Curno, M. (2016). Sex and gender equity in research: Rationale for the SAGER guidelines and recommended use. *Research Integrity and Peer Review*, 1(Article 2). <https://doi.org/10.1186/s41073-016-0007-6>

Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>

Hudson, V. M., Ballif-Spanvill, B., Caprioli, M., & Emmett, C. F. (2009). The heart of the matter: The security of women and the security of states. *International Security*, 33(3), 7–45. <https://doi.org/10.1162/isec.2009.33.3.7>

Inclusive Security. (2015). *Why women? Inclusive security and peaceful societies*. Inclusive Security. <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2015/10/Why-Women-Report-2015.pdf>

Kherfi, Y. (2023). Gender and conflict in the Middle East: Advancing the Women, Peace and Security agenda. *GAPS UK*. <https://gaps-uk.org/appg-on-women-peace-and-security-gender-and-conflict-in-the-middle-east/>

Köse, T., Özgür, E., & Çelik, A. (2016). Women's agency in peacebuilding: Gendered perspectives from the Middle East. *Journal of Conflict Transformation and Security*, 5(2), 123–140. <https://doi.org/10.31579/jcts.2016.5.2.123>

Meagher, K., Khaity, M., & Hafez, S. (2023). Strengthening health systems and peacebuilding through women's leadership: A qualitative study. *Globalization and Health*, 19(Article 21). <https://doi.org/10.1186/s12992-023-00920-1>

Moaveni, A. (2023). Gender and peace processes in the Middle East: Challenges and opportunities. *Journal of International Affairs*, 76(1), 89–104. <https://doi.org/10.52214/jia.v76i1.10234>

Moghadam, V. M. (2019). Gender and social change in the Middle East: Women's activism in conflict zones. *Middle East Journal*, 73(2), 231–250. <https://doi.org/10.3751/73.2.14>

Murad, N., Admi, Y., & Hajajreh, R. (2024). Women wage peace: Israeli-Palestinian women's partnership for peacebuilding. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/women-wage-peace-israeli-palestinian-partnership/>

National Commission for Lebanese Women. (2024). *National Action Plan 2024–2026 for the implementation of the National Strategy for Women in Lebanon 2022–2030*.

O'Reilly, M., Ó Súilleabháin, A., & Paffenholz, T. (2015). *Reimagining peacemaking: Women's roles in peace processes*. International Peace Institute. <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2015/06/IPI-E-pub-Reimagining-Peacemaking.pdf>

Olsson, L., & Gizelis, T.-I. (2015). Advancing gender and peacekeeping research. *International Peacekeeping*, 22(4), 409–411. <https://doi.org/10.1080/13533312.2015.1071980>

Paffenholz, T. (2014). Civil society and peacebuilding. In C. T. Call & E. Cousens (Eds.), *Ending wars, building peace* (pp. 189–210). Lynne Rienner Publishers. <https://doi.org/10.1515/9781685850289-011>

Puechguirbal, N. (2010). Discourses on gender, patriarchy and resolution 1325: A textual analysis of UN documents. *International Peacekeeping*, 17(2), 172–187. <https://doi.org/10.1080/13533311003625068>

Ragin, C. C. (2014). *The comparative method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies* (2nd ed.). University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520957350>

Rehn, E., & Sirleaf, E. J. (2002). *Women, war and peace: The independent experts' assessment on the impact of armed conflict on women and women's role in peace-building*. UNIFEM. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Documents/Sections/Library/Publications/2002/WomenWarPeace.pdf>

Rezaeizadeh, M. (2025). Rethinking Women, Peace, and Security in the Middle East and North Africa. *Women In International Security*. <https://wiisglobal.org/rethinking-women-peace-and-security-mena/>

Slim, R. (2023). Women mediators in the Middle East: Track II dialogues and peacebuilding. *Middle East Institute*. <https://www.mei.edu/publications/women-mediators-middle-east>

State of Palestine. (2020). *National action plan on women, peace and security 2020–2024*. Ministry of Women's Affairs. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Documents/Sections/CSW/64/EGM/State-of-Palestine-NAP-2020-2024.pdf>

UN Women. (2019). Lebanon national action plan on women, peace and security (2019–2022). UN Women. <https://arabstates.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Arab%20States/Attachments/Publications/2019/10/Lebanon%20NAP%202019-2022.pdf>

UN Women. (2022). *Women's leadership in peacebuilding: Palestine case study*. UN Women. <https://palestine.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/03/womens-leadership-in-peacebuilding>

UN Women. (2023). *Annual report 2023: Women, peace and security*. UN Women. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-10/annual-report-2023-wps-en.pdf>

UN Women. (2023). Gender statistical profile | Lebanon 2023. Retrieved from https://lebanon.unwomen.org/sites/default/files/2023-07/genderstatisticalprofile_lebanon_2023.pdf

UN Women. (2023). *Women's Peace and Humanitarian Fund: 2023 annual report*. UN Women. <https://wphfund.org/wp-content/uploads/2023/12/WPHF-Annual-Report-2023.pdf>

UN Women. (2023). Women's participation in local mediation: Lessons from Iraq, Libya, Syria, and Yemen. *UN Women Arab States*. <https://arabstates.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/05/womens-participation-in-local-mediation>

UN Women. (2024). *Facts and figures: Women, peace, and security*. UN Women. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/facts-and-figures>

UN Women. (2024). *Gender equality in peace processes: A global overview*. UN Women. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2024/02/gender-equality-in-peace-processes>

UN Women Iraq. (2022). *Iraq second national action plan on women, peace and security (2020–2024)*. UN Women. <https://iraq.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Iraq/Attachments/Publications/2022/06/Iraq%202nd%20NAP%202020-2024.pdf>

United Nations. (2023). Prospects for women peacebuilders in conflict-affected settings. *UN Press Release*. <https://press.un.org/en/2023/sc15245.doc.htm>

WILPF. (n.d.). *Women's roles in peacebuilding: Middle East perspectives*. Women's International League for Peace and Freedom. <https://www.wilpf.org/resources/womens-roles-in-peacebuilding-middle-east>

World Bank. (2023). *Building for peace: Reconstruction for security, sustainable peace, and equity in the Middle East and North Africa*. World Bank. <https://reliefweb.int/report/iraq/building-peace-reconstruction-security-sustainable-peace-and-equity-middle-east-and-north-africa>

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781506336183>

Zadeh, M. R. (2024). Women's rights and peacebuilding in the Middle East: Progress and challenges. *Stimson Center*. <https://www.stimson.org/2024/status-womens-rights-middle-east/>

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi: 10.5281/zenodo.17477095

Araştırma Makalesi • Research Article

Sovyet Modernleşmesinden Post-Sovyet Döneme: Özbekistan'da Kadın Kimliğinin Tarihsel Dönüşümü

*From Soviet Modernization to The Post-Soviet Era: The Historical
Transformation of Women's Identity in Uzbekistan**

Elif YILMAZ¹

Özet

Bu çalışma, Sovyetler Birliği döneminden günümüze kadar Özbekistan'da kadın kimliğinde yaşanan dönüşümü tarihsel ve sosyolojik bir perspektifle ele almaktadır. Sovyet modernleşme politikaları, kadınların eğitim, istihdam ve kamusal hayata katılımını teşvik ederek toplumsal görünürlüklerini arttırmış; ancak bu süreç, geleneksel değerlerle çatışan yeni bir kadın kimliği dayatmasını da beraberinde getirmiştir. 1991'deki bağımsızlık sonrası dönemde kadın kimliği, ulus inşa süreci çerçevesinde yeniden şekillenmiş; modernleşme talepleri ile geleneksel İslami normlar arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kadınlar, hem kamusal hem özel alanda çelişkili rollerle karşı karşıya kalmışlardır. Araştırma, tarihsel analiz ve nitel içerik incelemesi yöntemleriyle yapılandırılmış; resmî raporlar ve literatür taraması temelinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, Özbek kadınının kimliğinin geçmişten günümüze süreklilikler ve kırılmalarla şekillendiğini ve günümüzde hâlâ dönüşüm sürecinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Dönüşüm, Modernleşme, Sovyet Politikaları, Kadın Kimliği, Özbek Kadını.

Abstract

This study examines the transformation of women's identity in Uzbekistan from the Soviet era to the post-independence period, employing a historical and sociological perspective. During the Soviet period, state-led modernization policies promoted women's participation in education, employment, and public life, enhancing their visibility in the public sphere. However, these policies often conflicted with traditional cultural norms, leading to tensions in gender roles. Following independence in 1991, Uzbekistan's nation-building efforts sought to redefine national identity, balancing modernist aspirations with traditional Islamic values. This duality resulted in women navigating complex roles in both public and private spheres. Utilizing historical analysis and qualitative content analysis methods, this research draws upon official reports and literature reviews. Findings indicate that Uzbek women's identities have been shaped by both continuities and disruptions over time, reflecting an ongoing process of transformation influenced by political, cultural, and social factors.

Keywords: Sociocultural Transformation; Modernization; Soviet Policies; Women's Identity; Uzbek Women.

Giriş

Kadın kimliğinin tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümler, yalnızca toplumsal yapıların değil, aynı zamanda siyasal ideolojilerin, kültürel kodların ve modernleşme süreçlerinin de yansımalarını taşımaktadır. Bu bağlamda Özbekistan, özellikle Sovyetler Birliği döneminden itibaren kadın kimliğinde yaşanan kırılmalar ve sürekliliklerin gözlemlenebileceği önemli örneklerden biridir. Sovyet dönemiyle başlayan modernleşme hamleleri ve toplumsal yeniden yapılandırma süreçleri, kadınların toplumsal konumlarını dönüştürürken; bağımsızlık sonrası dönemde bu dönüşüm, farklı sosyo-kültürel ve politik

* Makale geliş tarihi / Received date: 01.06.2025 Makale kabul tarihi / Accepted date: 13.09.2025

¹ Doktora Öğrencisi, Samsun Üniversitesi, Samsun, Türkiye/ elifyilmaz3836@gmail.com/ ORCID ID: 0000-0001-9903-8946

dinamiklerle yeniden şekillenmiştir.

Bu çalışma, Sovyetler Birliği'nin ideolojik modernleşme politikalarının ve bağımsızlık sonrası Özbekistan'ın ulus inşa sürecinin kadın kimliği üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Orta Asya'nın stratejik merkezinde yer alan Özbekistan, tarihsel olarak hem Çarlık Rusya'sının hem de Sovyet rejiminin merkezîyetçi ve dönüştürücü politikalarına sahne olmuş; bu süreçler, özellikle kadınların toplumsal rollerinde derin yapısal değişimlere yol açmıştır. Sovyet modernleşmesi, kadınların eğitim, istihdam ve siyasal hayata katılımını teşvik eden politikalarla şekillense de, bu dönüşüm çoğu zaman yerel kültürel kodlarla çatışmış ve kimliksel ikilemlere neden olmuştur.

1991'de bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte Özbekistan, ulusal kimliğini yeniden inşa etme sürecine girmiştir. Bu süreçte kadın kimliği, bir yandan geleneksel İslamî değerlerle şekillenirken, diğer yandan modern ulus-devlet söyleminin dayattığı yeni rollerle karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar devlet, kadın hakları bağlamında hukuki düzenlemeler yaparak modernleşmeyi desteklemeye çalışsa da, toplumsal cinsiyet eşitliği uygulamada sınırlı kalmış; kadınlar hâlen ataerkil yapılar içinde ikincil rollerle tanımlanmaya devam etmiştir.

Bu çerçevede çalışmanın temel amacı, Sovyet ve post-Sovyet dönemlerdeki toplumsal dönüşümlerin kadın kimliği üzerindeki etkilerini tarihsel süreklilik ve kırılmalar bağlamında analiz etmektir. Ayrıca, kadınların bu süreçlerde geliştirdikleri öznel deneyimler ve toplumsal mücadele pratikleri de incelenerek, Özbekistan'daki kadın kimliğinin evrimine dair özgün bir akademik katkı sunulması hedeflenmektedir.

1. Tarihsel Arka Plan

Özbekistan, Orta Asya'nın jeopolitik açıdan en stratejik ülkelerinden biri olup; kuzeyde ve kuzeybatıda Kazakistan, kuzeydoğuda Kırgızistan, güneydoğuda Tacikistan, güneybatıda Türkmenistan ve güneyde Afganistan ile sınır komşusudur. Bu merkezi konumu, ülkeyi bölgesel ekonomik ve politik etkileşimlerde kilit bir aktör haline getirmektedir. İdari açıdan 12 vilayet ve 1 özerk cumhuriyetten oluşan Özbekistan, Taşkent başta olmak üzere Semerkand, Buhara, Fergana, Andican, Namangan, Surhanderya, Sirderya, Kaşkaderya, Cizzak, Harezmi ve Nevai gibi tarihi ve kültürel açıdan zengin merkezlere sahiptir. Özbekistan'ın ekonomisinde tarım sektörü merkezi bir yer tutmaktadır. Orta Asya Türk cumhuriyetleri içinde topraklarının büyük kısmını sulayabilen nadir ülkelerden biri olması, tarımsal üretimde çeşitlilik ve verimlilik sağlamaktadır. Bu durum, özellikle pamuk, tahıl ve meyve-sebze üretiminde ülkeyi öne çıkarmaktadır. Tarım altyapısının geniş alanlara yayılması ve sulama kanallarının etkin kullanımı, Özbekistan'ı sadece kendi kendine yeten değil, aynı zamanda ihracat potansiyeli yüksek bir tarım ülkesi haline getirmiştir. Ancak tarım sektöründeki bu güçlü konuma rağmen, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve çevresel denge açısından atılması gereken adımlar da önemini korumaktadır (Çığır, 2010, 5-7; Bahar, 1994, 239; Doğanay, 1995, 49; Glenn, 1996, 8). Bu bağlamda, iklim krizinin bölgesel tarım üzerindeki etkileri ve çevresel sürdürülebilirlik politikalarının güçlendirilmesi, Özbekistan'ın ekonomik yapısını uzun vadede koruması açısından hayati önemdedir.

Özbekistan'ın jeopolitik konumu, zengin doğal kaynaklara sahip oluşu, etnik çeşitliliği ve kültürel zenginliği, bu ülkenin tarih boyunca bölgesel ve küresel güçlerin ilgisini çekmesine neden olmuştur. Özellikle 1917 Rus Devrimi öncesinde Rusya İmparatorluğu'nun yayılmacı politikaları çerçevesinde Özbekistan'a yönelik müdahaleleri yoğunlaşmış, bu doğrultuda 18. yüzyıldan itibaren başlayan nüfuz kurma girişimleri 19. yüzyılda sistematik bir işgale dönüşmüştür (Bocutoğlu, 1998, 17). Bu işgal süreci, yalnızca siyasal bağımsızlığı değil, toplumsal yapıyı ve kültürel kimliği de dönüştüren uzun vadeli etkiler bırakmıştır. Özellikle kadın kimliğinin biçimlenmesinde bu dış müdahalelerin belirleyici etkileri, ilerleyen dönemlerde daha görünür hale gelmiştir.

20. yüzyılın başlarında, Batı Türkistan'ın geneliyle paralel biçimde, Özbekistan da önemli demografik dönüşümler yaşamıştır. Rus işgali sürecinde yaşanan bu dönüşümler arasında, kırsal alanlar ile şehirlerarasındaki nüfus dengesizliği, artan yoksulluk oranları yoğun göç hareketleri ve nüfusun cinsiyete göre eşitsiz dağılımı gibi dinamikler dikkat çekmektedir. Rus hâkimiyeti altında, Özbekistan'ın coğrafi sınırları da çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler, çoğunlukla bölgedeki farklı etnik grupların birleşerek siyasal veya sosyal isyanlar çıkarmasını önlemeye yönelik, ayrıştırıcı veya bütünlleştirici politikalar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda, Kazak kökenli Karakalpak halkına özerklik verilmiş ve Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur. Ayrıca, Tacikistan'ın belirli bölgeleri Özbekistan

sınırlarına dâhil edilerek sınırlar yeniden yapılandırılmıştır (Özdoğan, 1994, 26). 1917 yılında Çarlık Rusya'sının yıkılması ve ardından Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte, Orta Asya'da siyasi ve idari yapılar yeniden şekillendirilmiştir. Bu kapsamda Özbek topraklarında da yeni sınır düzenlemelerine gidilmiş, Sovyet ideolojisine uygun bir bölge yapılanması oluşturulmuştur. Böylece Özbekistan, sadece siyasi haritada değil, toplumsal ve kültürel hafızada da yeni bir yapıya bürünmüştür. Bu yeniden yapılanma süreci, ilerleyen yıllarda kadın kimliğinin de devlet politikaları doğrultusunda yeniden inşa edilmesinde zemin hazırlamıştır.

Rus işgali, Özbekistan'ın tarihsel gelişim sürecinde derin ve kalıcı izler bırakmış önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Özbek halkı, yaklaşık bir buçuk asır boyunca Rus hâkimiyeti altında yaşamış ve bu süreçte hem sosyo-kültürel yapıları hem de demografik dengeleri önemli ölçüde değişmiştir. Özellikle Sovyetlerin izlediği sömürgeci politikalar doğrultusunda, yerel halk sistematik olarak geri plana itilmiş; tarım arazileri, üretim araçları ve eğitim olanakları gibi temel kaynaklar üzerinde Özbeklerin söz hakkı azaltılmıştır. Bu politikalar sonucunda, Özbek halkı kendi topraklarında azınlık konumuna düşmüş; demografik yapı, Rus yerleşimciler lehine değiştirilmiştir (Çığır, 2010, 21).

Bu süreç, sadece nüfusun yapısını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda sosyal hiyerarşide ve kimlik inşasında derin yaralar açmıştır. Rus yerleşimcilerin üstün tutulduğu yönetim sistemleri, yerel kültürün ve geleneklerin zayıflamasına yol açmış; Özbeklerin kamusal ve ekonomik alandaki temsil oranları ciddi biçimde azalmıştır. Bu durum, toplumsal dayanışma ve aidiyet duygusunun zedelenmesine neden olmuş ve uzun vadede yerel halkın kimlik bilincinde karmaşık etkiler yaratmıştır. Özbekistan'ın tarihsel gelişim sürecinde yaşanan bu demografik ve sosyo-kültürel dönüşümler, yalnızca ülkenin toplumsal yapısını değil, aynı zamanda kadın kimliğinin biçimlenmesini de köklü bir şekilde etkilemiştir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde yürürlüğe konan modernleşme politikaları, geleneksel ataerkil yapıyla çatışarak kadınları yeni bir toplumsal rolün içine çekmiştir. Kadınların aile içindeki geleneksel konumlarından çıkarılıp eğitim, istihdam ve kamu yaşamına dâhil edilmeleri, Özbek kadınının tarihsel kimliğinde önemli kırılmalar yaratmıştır. Bu bağlamda, Sovyet modernleşme süreci sadece bir toplumsal mühendislik projesi değil, aynı zamanda kadın kimliğinin yeniden tanımlandığı kritik bir dönem olmuştur. Bu dönemde, devlet politikalarıyla desteklenen kadınların kamusal alana katılımı, hem sosyal hem de ekonomik dönüşümlerin hızlanmasına yol açmış; kadınların statüsü yeniden şekillenmiştir. Ancak bu süreç, geleneksel değerlerle modern devlet anlayışı arasında bir gerilim yaratmış, Özbek kadınının hem yeni roller üstlenmesi hem de ataerkil normlar içinde kalması zorunlu bir paradoks haline gelmiştir.

2. Sovyet Modernleşme Döneminde Özbek Kadın

Sovyet modernleşme dönemi, Orta Asya halkları için yalnızca siyasi bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinde köklü değişimlerin yaşandığı bir süreç olmuştur. Özbekistan özelinde, 1920'lerden itibaren Sovyetler Birliği'nin uyguladığı modernleşme politikaları, kadınların kamusal alana katılımını artırmayı, onları eğitim ve üretim süreçlerine entegre etmeyi amaçlayan ideolojik bir proje olarak şekillenmiştir. Bu dönüşüm, Özbek kadınları için hem özgürleştirici fırsatlar hem de devlet denetimi ve ideolojik sınırlamalarla çelişkili bir yapı arz etmiştir. İslam hukukunun ve dini normların kadınların sosyal statüsü üzerinde belirleyici olduğu geleneksel Özbek toplumunda, Sovyet laiklik ilkeleri bu etkileri azaltma hedefiyle hareket etmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde ise Özbekistan, bir yandan ulusal mevzuatla kadın haklarını güvence altına almaya çalışırken, diğer yandan uluslararası sözleşmelerle uyum süreci içinde kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamda eşitliğini sağlamayı amaçlamıştır. Bu çalışmada, kadın kimliğinin tarihsel dönüşümü; din, hukuk, eğitim ve toplumsal yapı gibi belirleyici alanlar çerçevesinde ele alınacaktır. Ayrıca analiz sürecinde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), CEDAW, BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 6. Periyodik Raporuna ilişkin sonuç gözlemleri, Dünya Bankası'nın Birleşik Krallık hükümetinin mali desteğiyle hazırladığı Özbekistan Ülke Cinsiyet Değerlendirme Raporu (CGA), "Women and the World of Work in Uzbekistan" raporu gibi uluslararası belgelerden de yararlanılacaktır. Bu belgeler, çalışmaya hem güncel veriler hem de kavramsal çerçeve açısından yön vererek; kadın kimliğinin çok katmanlı dönüşümünü anlamada önemli bir referans noktası sunacaktır. Bu sayede Özbek kadınlarının toplumsal konumunun tarihsel süreklilik ve kırılmalar içindeki seyrine daha derinlikli bir bakış geliştirilecektir.

Kadın kimliğinin tarihsel dönüşümünü anlamak, yalnızca sosyolojik ve kültürel analizlerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda hukuki çerçeve ve yapısal değişimlerin de dikkatle incelenmesini

gerektirmektedir. Sovyet döneminde devlet eliyle şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların kamusal yaşama katılımını artırmayı hedeflese de, bu süreçte uygulanan politikalar çoğu zaman üstten inme ve ideolojik bir biçimde yürütülmüştür. Bağımsızlık sonrası dönemde ise bu yapıdan kopuş, yalnızca siyasi değil aynı zamanda hukuki bir yeniden yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Kadınların toplumsal konumunu belirleyen temel kurumsal mekanizmalardan biri olan hukuk sistemi, bu nedenle hem kadın haklarının tanımlandığı hem de bu hakların yerel normlarla nasıl çeliştiğinin gözlemlenebileceği bir alan olarak önem kazanmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın bir diğer önemli odağını da Özbekistan'daki hukuk sisteminin dönüşümü ve bu dönüşümün kadınların hak ve özgürlüklerine etkisi oluşturmaktadır.

Orta Asya'nın Sovyetler Birliği'ne ilhakından önceki dönemde, bölgede temel hukuk sistemi olarak İslam Şeriatı uygulanmaktaydı. Bununla birlikte, yerel yaşam pratiklerinde örf ve adet hukukunun da etkisi hissedilmekteydi. Ancak, günümüz Özbekistan coğrafyasını kapsayan yerleşik alanlarda şeriat hukuku, geleneksel uygulamalara kıyasla daha belirleyici bir konumdaydı. Sovyet yönetiminin bölgeyi egemenliği altına almasıyla birlikte bu yapıda köklü dönüşümler yaşandı. Sovyet ideolojisi, İslam'ı gerici, bireysel hak ve toplumsal ilerleme önünde bir engel olarak değerlendirdi. Din, özellikle kadınların konumu üzerinden eleştirildi; sünnet, oruç gibi dini pratikler "ilkel" ve "uygarlık dışı" alışkanlıklar olarak damgalandı. Bu bağlamda, Sovyet rejimi İslam'ı modernleşmenin önünde bir tehdit olarak konumlandırarak kamusal alandaki etkisini sınırlandırmaya yönelik politikalar benimsedi (Exnerová, 2008, 32). 1917 Devrimi'nin ardından Sovyet yönetimi, ilk etapta İslam'ı hukuk sisteminden tedrici biçimde ayırmaya yönelmiş, zamanla bu yaklaşım dini tamamen kamusal yaşamdan dışlamaya evrilmiştir. Bu dönüşümün gerekçelerinden biri, Sovyet liderliğinin kadınların toplumsal eşitliği hedefinin İslam ile bağdaşmadığı inancıdır. Ancak bazı araştırmacılar, bu politikanın yalnızca kadın haklarıyla sınırlı olmadığını, arka planda daha stratejik hedeflerin bulunduğunu ileri sürmektedir. Özellikle, geleneksel yapılar içinde görünürlüğü düşük olan kadınların, Sovyet rejimi tarafından "yeni" ve "bağlı" bir toplumsal sınıf olarak inşa edilmek istendiği öne sürülmektedir. Bu anlamda, kadınların özgürleştirilmesi söylemi, ideolojik ve politik bir araç haline getirilerek, rejime sadık, minnet duyan ve yeniden şekillendirilebilir bir kitle yaratma stratejisinin parçası olmuştur (Exnerová, 2008, 42).

Sovyetler Birliği döneminde hukuk sistemi, aile yapısında radikal değişiklikler yaratmayı hedeflemiş ve bu alanda yeni düzenlemeler getirmiştir. Ancak, hukuk kuralları ve aile yaşamı arasındaki etkileşim karmaşık bir süreç olmuştur; çünkü resmi yasalarla belirlenen normlar, geleneksel toplumsal yapılar ve kültürel alışkanlıklarla sık sık çelişmiştir. Bu durum, Sovyet rejiminin aile yapısına yönelik müdahalelerinin pratikte nasıl şekillendiğini anlamak için hukuk sisteminden aile yapısına geçişte önemli bir köprü oluşturur. Aileye yönelik bu müdahaleler, sadece yasal düzenlemelerle sınırlı kalmayıp, toplumsal normlar, cinsiyet rolleri ve günlük yaşam pratikleri üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. Böylece, hukuk sistemindeki değişiklikler, aile yapısının dönüşümünü anlamada temel bir başlangıç noktası olmakla birlikte, aile içindeki dinamiklerin çok boyutlu yapısını da gözler önüne sermektedir.

Sovyet rejiminin aile yapısına yönelik ilk sistematik müdahalesi, 1917 yılında evlilik kurumunu devlet denetimi altına alan bir kararnameyle gerçekleşmiştir. Bu düzenlemeye göre yalnızca resmi olarak kayıt altına alınan evlilikler yasal kabul edilecek; evlilik, tarafların özgür iradesiyle gerçekleşecek ve her iki eşin de evlilik öncesinde başka biriyle evli olmamış olması şartı aranacaktı. Ayrıca, evlenme yaşı kadınlar için 16, erkekler için 18 olarak belirlenmişti. Ancak bu düzenleme, geleneksel ve dini temellere dayanan evlilik anlayışına sahip olan yerel halk nezdinde kabul görmedi. Toplumun değerleriyle çelişen bu uygulama, özellikle şeriat ve örfi hukukun hâlen etkili olduğu bölgelerde büyük dirençle karşılaştı. Üstelik Sovyet sisteminin ilk dönemlerindeki ikili hukuk yapısı yani geleneksel hukukla Sovyet yasalarının eşzamanlı yürürlükte olması bu reformların sahada etkili bir şekilde uygulanmasını neredeyse imkânsız hale getirdi. Sonuç olarak, her ne kadar ideolojik düzeyde radikal bir dönüşüm hedeflense de, bu ilk müdahale toplumsal düzeyde anlamlı bir dönüşüm yaratamamıştır (Kamp, 2006, 68-69). Özbekistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Sovyet dönemindeki ideolojik motivasyonlar ortadan kalksa da, modern ve demokratik bir devlet olma hedefi doğrultusunda kadın haklarını yasal güvence altına alma yoluna gitmiştir. Laiklik temelinde inşa edilen yeni devlet yapısı, hukuki düzenlemelerinde dini normlardan uzak durarak kadın-erkek eşitliğini esas almıştır. Bu yaklaşım, yalnızca Anayasa'nın 18. ve 46. maddelerinde değil; aynı zamanda Aile Hukuku, Medeni Kanun ve Ceza Kanunu gibi temel yasalarda da somut karşılık bulmuştur. Böylece kadınların sosyal, hukuki ve aile içindeki konumunun güvence altına alınması, bağımsız Özbekistan'ın toplumsal modernleşme sürecinin önemli bir ayağı hâline

gelmiştir.

1998 tarihli Aile Yasası, Özbekistan’da aile yapısını düzenleyen temel yasal metinlerden biri olarak evlilik, boşanma, mal paylaşımı ve eşlerin haklarına dair kapsamlı hükümler içermektedir. Bu yasa, kadınlar için evlilik yaşını 17 olarak belirlerken, istisnai durumlarda bu sınır bir yıl aşağı çekilebilmektedir. Erkekler için evlilik yaşı ise 18 olarak sabitlenmiştir. Yasa, cinsiyet eşitliği ilkesine dayanarak hem erkeklere hem kadınlara boşanma hakkı tanır. Ancak, kadın hamileyse ya da çiftin bir yaşından küçük çocuğu varsa, erkek taraf boşanmak istese bile, kadının rızası olmadan boşanma gerçekleşemez; bu durum kadınların yasal güvencesini artıran önemli bir sınırlamadır. Boşanma sonrasında, çocuk bakımını üstlenen veya hamile olan kadın eş, nafaka talebinde bulunma hakkına sahiptir. Ayrıca, evlilik süresince edinilen mallar üzerindeki mülkiyet eşitliği ilkesi doğrultusunda, her iki eş de mal varlığı üzerinde eşit hakka sahiptir. Bu düzenlemeler, hem kadın haklarının hem de aile içi sorumlulukların dengeli biçimde tanımlandığı modern bir aile hukuku yapısına işaret etmektedir (Asian Development Bank, 2008, 29) .

Müslüman hukuk sistemi altında kadınların boşanma hakkı, erkeklere kıyasla oldukça sınırlıydı. Bu nedenle, Sovyetler döneminde getirilen medeni hukuk düzenlemeleri, özellikle kadınlara boşanma hakkı tanınması açısından, birçok Özbek kadını tarafından olumlu karşılandı. Yeni sistemde boşanma süreci oldukça basitleştirilmişti; kadınlar mahkemeye başvurarak genellikle olumlu yanıt alabiliyordu. Çocuk sahibi olmayan çiftler için süreç daha kolay ilerlerken, çocuk varsa velayet çoğunlukla anneye veriliyordu. Ancak bu hukuki hakka rağmen, Müslüman geleneklerin toplumsal hayatta hâlâ güçlü bir biçimde varlığını sürdürmesi, boşanmayı sosyal olarak hoş karşılanmayan bir davranış haline getirmekte, bu da kadınların bu haktan yararlanma oranını düşürmektedir. Dolayısıyla, Sovyet yasal reformları kadınlara hukuki imkânlar sunmuş olsa da, geleneksel yapılar bu hakların yaygın kullanımını sınırlı kılmıştır (Wani & Lone, 2012, 87).

Özbekistan’ın Sovyetler Birliği’nden bağımsızlığını kazanmasının ardından hukuk sistemi alanında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Sovyet hukukundan kopuş süreci, ulusal hukuk yapısının oluşturulması ve modern hukuk normlarının yerleştirilmesiyle şekillenmiştir. Bu süreçte, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında uluslararası sözleşmelerin benimsenmesi önemli bir rol oynamış, ancak yerel gelenekler ve dini normlarla uyum sağlama gerekliliği hukuk uygulamalarında zorluklar yaratmıştır. Yeni hukuk sistemi, kadınların medeni haklarını genişletme yönünde ilerleme kaydederken, bu normların toplumsal düzeyde benimsenmesi ve uygulanması süreci halen devam etmektedir. Böylece, hukuk alanındaki dönüşüm, Özbek kadınlarının haklarının korunması ve güçlendirilmesi için hem fırsatlar hem de engeller barındıran karmaşık bir evrim sürecini temsil etmektedir.

Özbekistan’da kadın hakları yalnızca ulusal mevzuatla değil, ülkenin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle de koruma altına alınmıştır. Bu kapsamda en dikkat çeken metinlerden biri, Birleşmiş Milletler’in 1979’da kabul ettiği ve Özbekistan’ın 1995 yılında onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşmedir (CEDAW). Bu sözleşme, kadınların her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmasını, ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve kadınların medeni, siyasal, sosyal ve ekonomik haklarının güvenceye alınmasını hedeflemektedir. CEDAW’a taraf olan devletler, özellikle çocuk yaşta evlilikleri önlemek ve kadınların birey olarak haklarını tanımakla yükümlüdür. Sözleşmede açıkça, evlenme yaşının kadın ve erkek için en az 18 yaş olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak Özbekistan iç hukukunda bu yaş sınırı, kadınlar için 17 olarak belirlenmiş ve özel durumlarda bu sınırın daha da düşürülebilmesi mümkündür. Bu durum, Özbekistan’ın CEDAW’daki yükümlülükleri ile ulusal mevzuatı arasında açık bir uyumsuzluk yaratmaktadır (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (CEDAW); Mee, 2001, 9). Bu çelişki, kadınların erken yaşta evlilikten korunmasına yönelik uluslararası standartlarla Özbek iç hukukunun henüz tam uyumlu olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, sözleşmeye taraf olmakla birlikte, uygulamada bu yükümlülüklerin ne derece yerine getirildiği tartışmalı hale gelmektedir. Bu bağlamda, yasal reformların yalnızca mevzuat düzeyinde kalmaması, uygulamada da kadınların korunmasını garanti altına alacak şekilde yeniden düzenlenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle, ulusal mevzuat ile uluslararası yükümlülükler arasındaki uyumsuzlukların tespiti ve giderilmesi, yalnızca hukuki değil aynı zamanda politik ve toplumsal düzeyde de bütüncül bir değerlendirme gerektirmektedir. Bu kapsamda, Özbekistan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi’nin 6. Periyodik Raporuna ilişkin sonuç gözlemleri, ülkenin kadınlara yönelik

mevcut politikaları, yasal düzenlemeleri ve toplumsal uygulamaları açısından çok önemli bir analiz zemini sunmaktadır.

Özbekistan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 6. Periyodik Raporuna İlişkin sonuç gözlemleri Özbekistan'ın kadınlara yönelik mevcut politikaları, yasal düzenlemeleri ve toplumsal uygulamaları açısından çok önemli bir analiz zemini sunmaktadır (<https://digitallibrary.un.org/record/3966403?ln=en&v=pdf>). Komite'nin tespit ve önerileri, Sovyet modernleşmesi ile post-Sovyet dönemde Özbek kadın kimliğinin dönüşüm süreçleri bağlamında analiz edilecektir. Komite, Aile Kanunu'nun 15. maddesinde hâlen kız ve erkek için farklı evlilik yaşları öngörülmesine dikkat çeker; kızlar için 17 yaş, erkekler için 18 yaş sınırının korunmasını ve özel durumlarda 16 yaşa kadar düşürülebilmesine izin verilmesini eleştirir. Ayrıca, kırsal bölgelerde erken evlilik, zorla evlendirme ve kız çocuklarının kaçırılarak evlendirilmeye çalışılması gibi uygulamalara hâlâ yaygın şekilde rastlandığını belirtmektedir. Yasal eşitlik hedefiyle getirilen düzenlemeler, sosyal normlarla zıtlaşmakta ve evlilik kurumunda geleneksel pratiklerin devam etmesi, reformların yerel düzeyde zorluklarla karşılaştığını bize gösterir. Bu, kadın kimliğinin devlet politikalarına indirgenen biçimde değil, yerel kültürel normlarla yeniden şekillenen katmanlı bir süreç olduğunu vurgular. “Komite, 2019 yılında Kadınların Taciz ve Şiddetten Korunması Yasası'nın kabul edilmesini ve Koruma Emirlerine ilişkin Hükümet Kararı'nı memnuniyetle karşılar. Ayrıca, 2020 yılında cinsiyete dayalı şiddete çok sektörlü yanıt için standart işletim prosedürlerinin kabul edildiğini not eder. Ancak Komite, Taraf Devlette kadınlara yönelik cinsiyete dayalı şiddet sıklığının yüksek olmasından endişe duymaya devam etmektedir; özellikle COVID-19 karantinası döneminde aile içi şiddet vakalarında belirgin bir artış gözlenmiştir. Ayrıca Komite, zina ve tecavüz dışındaki farklı cinsiyete dayalı şiddet biçimlerini özel olarak suç sayan ceza hukuku hükümlerinin eksikliğinden ve özellikle dini/etnik azınlıklara, engellilere ya da HIV pozitif kadınlara karşı ayrımcılık yaşayan kadınların yeterli koruma görmemesinden kaygı duyar.” Özellikle şiddet alanında getirilen yasalar, modernizmin (devletin düzenleyici rolü) ve geleneksel toplumsal yapının (kadına yönelik şiddeti normalleştiren normlar) çatışmasını somutlaştırır. “Komite, Aile Kanunu'nun 15. maddesinin kızlar için 17 yaş ve erkekler için 18 yaş ayrımını hâlen içerdiğinden, ayrıca kızlar için özel durumlarda 16 yaşa kadar indirim yapılabileceği hükmünü içermesinden kaygı duymaktadır. Komite ayrıca, poligami uygulamaları, erken evlilik, zoraki evlendirme ve kız çocuklarının kaçırılarak evlendirildiği uygulamalara özellikle kırsal bölgelerde hâlen sıkça rastlandığını belirtmektedir.” Aynı zamanda Vatandaşlık Yasası'nın kabul edilmesinden Özbekistan'ı övgüyle anar ve yaklaşık 5.000 devletsiz kişinin Özbekistan vatandaşı olarak tanındığını belirtir. Ancak Komite, bu yasanın uygulanması ve iyileştirilmesi yönünde planların olup olmadığını sorgular.” Yine “Komite, sivil toplum kuruluşlarının süreçlere katılım düzeyini sorgular ve devletin bu katılımı genişletmesini, kolaylaştırmasını tavsiye eder.” (<https://digitallibrary.un.org/record/3966403?ln=en&v=pdf>). Şiddetle mücadele yasaları getirilmiş olsa da, Komite'nin belirttiği “çoğu cinsiyete dayalı şiddet biçiminin suç kapsamına alınmamış olması” uyarısı, devlet modernleşme söylemi ile toplumsal normların sınırı arasındaki uçurumu gösterir. Evlilik yaşı düzenlemesi ya da poligami karşıtı çıkarımlar, merkezi düzeyde norm koyarken, kırsal alanlardaki geleneksel uygulamaların hâlen sürdüğünü Komite de işaret etmektedir. Vatandaşlık yasası gibi ileri adımlar övgüyle anılsa da Komite'nin uygulama düzeyine dair sorgulamaları, sembolik kalmıştır. Komite'nin sonuç gözlemleri, Özbekistan'da kadın haklarının korunmasına yönelik yasal çerçevenin güçlendirilmesi gerektiğini vurgularken, bu reformların toplumsal hayata etkilerini değerlendirmek adına daha geniş ölçekli yapısal analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, Dünya Bankası'nın Birleşik Krallık hükümeti desteğiyle hazırladığı Özbekistan Ülke Cinsiyet Değerlendirme Raporu (CGA), yalnızca yasal düzenlemeleri değil; aynı zamanda kadınların ekonomik, sosyal ve eğitim alanlarındaki konumunu ele alarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulanabilirliğine dair bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Dünya Bankası'nın Birleşik Krallık hükümetinin mali desteğiyle hazırladığı Özbekistan Ülke Cinsiyet Değerlendirme Raporu (CGA); Özbekistan, 2017 sonrası dönemde toplumsal cinsiyet eşitliği alanında önemli reformlara imza atarak dikkate değer bir ilerleme kaydetmiştir (<https://www.worldbank.org/>). Bu süreçte yürürlüğe giren yasal ve kurumsal düzenlemeler, kadınların hem sosyal hem de ekonomik hayata daha etkin katılımını destekleyen bir zemin oluşturmuştur. 2022'de kabul edilen yeni İş Kanunu, kadınlar için uzun süredir yürürlükte olan iş kısıtlamalarının kaldırılması ve eşit işe eşit ücret ilkesinin yasal güvenceye alınması gibi yapısal dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda 2023 yılında Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle aile içi şiddet suç olarak

tanımlanmış, failler için cezai yaptırımlar öngörülmüştür. Bu reformlar, sadece mevzuat düzeyinde değil, uluslararası değerlendirme endekslerinde de somut karşılık bulmuştur. Dünya Bankası'nın 2024 yılı Kadın, İş ve Hukuk Endeksi'nde Özbekistan, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda en fazla ilerleme kaydeden ilk beş ülke arasında yer almıştır. Eğitim ve sağlık alanındaki göstergeler de olumlu bir tabloya işaret etmektedir. 2017–2022 yılları arasında yükseköğretime kayıt oranları her iki cinsiyet için de kayda değer artış göstermiş; erkeklerde bu oran %29'a, kadınlarda ise %27,4'e ulaşmıştır. Sağlık hizmetlerine erişimin genişlemesiyle birlikte, bebek ölüm oranı 1990'da binde 34,6 iken, 2021 itibarıyla bu rakam binde 9,2'ye kadar gerilemiştir. Tüm bu gelişmeler, Özbekistan'ın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalarının yalnızca sembolik değil, aynı zamanda yapısal ve sonuç odaklı olduğunu göstermektedir. Ancak bu ilerlemelerin kalıcı ve kapsayıcı hâle gelmesi için uygulama düzeyinde izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi ve toplumsal normlarla bütünleşik çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir (<https://www.worldbank.org/>).

Özbekistan, mevzuat ve insan sermayesi alanında önemli ilerlemeler kaydetmiş olsa da, işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri devam etmektedir. 2021 itibarıyla kadınların işgücüne katılım oranı, erkeklerin %28 gerisindedir. Genç kadınlar daha yüksek işsizlik (%15,5) ve NEET (ne eğitimde ne istihdamda) oranlarıyla (%42) karşı karşıya kalırken, kadınlar erkeklerden ortalama %34 daha az kazanmaktadır. Bu eşitsizlikler, ülke ekonomisini olumsuz etkileyip yoksulluğu artırmaktadır. Kadınlar erkeklerle eşit ekonomik katılım sağlayabilseydi, Özbekistan'ın milli geliri %29 artabilir, eşit ücret uygulamaları 700.000 kişiyi yoksulluktan çıkarabilirdi. Ancak kadınların bakım ve ev işleriyle özdeşleştirilmesi gibi yerleşik toplumsal normlar bu ilerlemeyi engellemektedir. Sorunun kökleri, STEM alanlarında eğitim eşitsizliği, sağlık hizmetlerine erişim sıkıntısı, cinsiyete dayalı şiddete karşı yetersiz koruma ve kadın liderliğinin düşük temsili gibi çok boyutludur. Tüm bu zorluklara rağmen CGA raporu, Özbekistan'ın önemli bir ilerleme zemini oluşturduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda umut verici bir gelecek vadettiğini belirtmektedir (<https://www.worldbank.org/>).

Özbek toplumunda kadınların statüsünü yalnızca modern yasalar değil, aynı zamanda dinî normlar da derinden şekillendirmiştir ve bu etki günümüzde de güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Tarihsel süreçte İslam, kadınların toplumsal konumunu belirlemede yasaların çok ötesine geçen bir otoriteye sahip olmuştur. Zira İslam, yalnızca bireyin Tanrı ile olan ilişkisini düzenleyen bir inanç sistemi değil, aynı zamanda yüzyıllardır sosyal ilişkileri ve toplumsal rollerin sınırlarını belirleyen kapsamlı bir hukuk kaynağı işlevi görmüştür.

Sovyet döneminden bağımsızlığa geçiş sürecinde devlet yasaları önemli dönüşümler yaşamış olsa da, kadınlara yönelik toplumsal beklentilerde ve dinî normlara dayalı geleneksel anlayışta köklü bir değişim yaşanmamıştır. Özellikle İslam'ın temel kaynaklarından biri olan Kur'an-ı Kerim'in "Nisa" (Kadınlar) suresi, Müslüman aile yapısında kadına ve erkeğe biçilen rolleri ayrıntılı şekilde tarif eder. Bu çerçevede, geleneksel Özbek toplumunda erkek; ailenin lideri, ekonomik kararların alıcısı ve dış dünyayla ilişki kuran birey olarak konumlandırılırken, kadın ise evin iç düzeninden ve aile bireylerinin bakımından sorumlu, daha çok özel alanda varlık gösteren bir figürdür. Bu normatif yapı, kadının sosyal hayattaki görünürlüğünü sınırlandırmakta, geleneksel kıyafetler (örneğin paranja) ve kamusal alandaki davranış kalıplarıyla kadınları belirli rollere sıkı sıkıya bağlamaktadır. Böylece, bağımsızlık sonrası dönemde hukuki çerçeve modernleşme sinyalleri verse de, dinî-kültürel kodlar kadınların statüsünü şekillendirmeye devam etmekte ve toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünü sınırlayan güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Bu durum, modernleşme ile gelenek arasında sıkışan kadın kimliğinin Özbekistan'daki dönüşümünü anlamada temel bir çelişkiyi ortaya koymaktadır. Geleneksel Özbek toplum yapısında kadına biçilen roller, ataerkil değerlerle sıkı sıkıya örülüdür. Bu anlayışa göre kadın, kocasına karşı daima saygılı bir tutum sergilemeli; ona boyun eğmeli, hatta sembolik anlamda reverans yapmalıdır. Kadının erkeklerin sohbetine katılması ise uygun görülmez, çünkü bu tür sosyal etkileşimler, erkeğin otoritesini ve toplumsal hiyerarşiyi zedeleyebilecek bir tehdit olarak algılanır. Bu yaklaşımda erkek, hem aile içinde hem de kamusal yaşamda kadından üstün kabul edilir. Erkek sadece cinsiyeti nedeniyle yaş farkı gözetilmeksizin daha yüksek bir konumda değerlendirilir. Bu tür değer yargıları, kadınları edilgen ve itaatkâr rollere hapsederken, erkeklere mutlak otorite ve ayrıcalık tanır. Sonuç olarak bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliğinin önünde yapısal bir engel oluşturur ve kadınların bireysel gelişimi ile toplumsal katılımını sınırlayan derin kültürel kalıpları yansıtır (Exnerová, 2008, 71).

Geleneksel Özbek toplum yapısında ailenin mutlak otoritesi babaya aittir ve bu durum, özellikle kadınların yaşamları üzerinde belirleyici bir etki yaratır. Baba, yalnızca ailenin reisi olarak değil, aynı zamanda kız çocuklarının eğitiminden, evlilik kararlarına kadar her alanda son sözü söyleyen kişidir. Bu roller, kızların bireysel tercihlerini büyük ölçüde kısıtlar; özgürlük alanlarını daraltır. Kız çocukları çoğu zaman, ailelerinin uygun gördüğü kişilerle evlendirilir ve bu evliliklerin birçoğunda kız, damadı ilk kez düğün gününde görebilir. Bu durum, evlilik kararının bireysel bir tercih değil, toplumsal bir görev olarak algılandığını gösterir. Evlilik sürecinde ise gelin için damattan bir “söz” alınması, kadının evlilik kurumuna rızasının sembolik düzeyde bile göz ardı edildiğini ortaya koyar. Boşanma hakkı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren bir başka alandır. Kadının boşanma talebinde bulunması mümkün değilken, erkek yalnızca isteği doğrultusunda evliliği sonlandırabilir. Dahası, eğer maddi gücü yeterliyse birden fazla eşle evlilik yapması da toplumsal olarak kabul görür. Bu yapı, erkeklere sınırsız haklar tanıırken, kadınları itaat ve sessizliğe mahkûm eden bir sistemin sürekliliğini yansıtır.

Bu erkek egemen aile yapısı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların yaşamın birçok alanında dezavantajlı konumda kalmasına neden olmuştur. Kadınların karar alma süreçlerindeki dışlanması ve ekonomik bağımsızlıklarının kısıtlanması, özellikle aile içi rollerdeki geleneksel sınırların pekişmesine yol açmıştır. Bu toplumsal yapının yanı sıra, ekonomik ve sosyal koşulların değişimi de kadınların hayatını doğrudan etkilemiştir. Özbekistan bağımsızlığını kazandıktan sonra devletin sosyal sübvansiyonları kademeli olarak azaltılmıştır. 1994 yılında sosyal sübvansiyonlara ayrılan devlet harcamaları %16’dan fazla iken, 2000 yılında bu oran %3’e gerilemiştir. Bu durum, daha önce devlet tarafından karşılanan kamu hizmetlerinin maliyetlerinin bireylere yüklendiği anlamına gelir. Kadınlar, özellikle sağlık hizmetlerinin artan maliyetlerinden doğrudan etkilenmiş; doğurganlık çağındaki kadınlar, hem kendi hem de çocuklarının sağlık harcamalarını karşılamakta zorlanmıştır. Bu ekonomik yük artışı, kadınların sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırmakla kalmamış, aynı zamanda kadınların yaşam kalitesi ve toplumsal katılımını da olumsuz yönde etkilemiştir (Mee, 2001, 15). Sovyetler Birliği döneminde ise doğum yanlısı politikalar çerçevesinde kadınlara çeşitli sosyal haklar tanınmıştır. Doğum izni, otuz haftalık hamilelikten sonra başlayıp 126 gün boyunca tam ücretle devam etmekteydi. Kadınlar, emeklilik hakları korunarak üç yıl ücretsiz izin kullanabilmekteydi. Ayrıca, iki yaşından küçük çocuklara bakan kadınlara asgari ücretin %20’si tutarında aylık yardım sağlanmaktaydı. Beş veya daha fazla çocuğu olan kadınlar, erkeklere kıyasla erken emeklilik hakkına sahipti; 50 yaşında emekli olabiliyorlardı (Promfret ve Anderson, 1997, 15). Bu bağlamda, Sovyetler Birliği döneminde kadınların sosyal haklarının görece geniş olduğu, ancak bağımsızlık sonrası sosyal desteklerin önemli ölçüde azalmasıyla birlikte kadınların ekonomik ve sağlık alanlarında ciddi zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. Sağlık ve sosyal destek politikalarındaki bu dönüşüm, kadınların toplumsal konumu üzerinde belirgin olumsuz etkiler yaratmış, ekonomik yükün artması kadınların hem bireysel yaşam kalitesini düşürmüş hem de toplum içindeki rollerini sınırlandırmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerine dayalı sosyo-ekonomik kalkınma hedeflenirken, kadınların iş gücüne katılımını artırmak için çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Ancak, aile kurumuna verilen merkezi önem ve geleneksel cinsiyet rolleri, kadınların ekonomik hayata katılımını sınırlamaya devam etmektedir. Bu bağlamda, kadınların istihdam alanındaki sorunları hem ekonomik hem de sosyal faktörlerin birleşimiyle şekillenmektedir.

Özbekistan’da kadınların emeklilik yaşı halen 55 iken erkeklerde bu sınır 60 olarak uygulanmaktadır (tradingeconomics.com, 2023). Sovyet döneminden miras kalan koruyucu sosyal politikalar, kadınlara çalışma yaşamında çeşitli haklar kazandırmış olsa da, günümüzde bu hakların ekonomik yükü büyük oranda işverenlere devredilmiştir. Özellikle doğum izni gibi uygulamalar, kadını koruma amacı taşısa da, işverenler açısından ek maliyet oluşturduğundan, kadın istihdamı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Mee, 2001: 35). Bu durum, kadınların iş gücü piyasasındaki konumunu zayıflatmakta ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. ILO’nun (2020: 69) da vurguladığı gibi, toplumsal cinsiyet temelli önyargıların aşılması yalnızca hukuki değil, siyasi, ekonomik ve örgütsel düzeyde çok yönlü müdahaleleri gerektirmektedir. Öte yandan, Özbekistan’da bağımsızlık sonrası ekonomik geçiş süreci, ciddi üretim kayıpları ve artan işsizlikle birlikte, özellikle kadınlar açısından derin toplumsal sonuçlar doğurmuştur. Kadınların istihdamda karşılaştığı zorluklar artarken, çalışan kadınlar da daha kırılgan koşullar altında kalmıştır. Ülkede yüksek oranda kadın okuryazarlığı olmasına rağmen, ataerkil değerler ve geleneksel toplumsal yapı, kadınların kamusal alandaki rolünü sınırlandırmakta, cinsiyet rollerini daha da katılaştırmaktadır.

Sovyet döneminden miras kalan koruyucu sosyal politikalar ilk etapta kadınların toplumsal hayata katılımını desteklemiş görünse de, bu politikaların neoliberal geçiş sürecinde sürdürülebilirliği sorgulanmıştır. İşveren üzerindeki maliyet baskısı, kadın emeğini ikinci plana itmiş; böylece kadınların iş gücündeki temsili azalmıştır. Bu durum, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da ciddi bir geri çekilme anlamına gelmektedir. Öte yandan, yüksek okuryazarlık oranlarına rağmen, kadınların geleneksel toplumsal rollere hapsedilmesi, kamusal ve özel alan arasında derin bir ikiliği sürdürmektedir. Bu çerçevede Özbekistan örneği, post-sosyalist toplumlarda modernleşmenin, kadın kimliği üzerinde nasıl çelişkili etkiler yarattığını; yapısal reformların toplumsal normlarla çatıştığı durumlarda, cinsiyet eşitliği hedeflerinin ne denli kırılgan olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, yalnızca yasal düzenlemeler değil, aynı zamanda toplumsal bilinç dönüşümü de sürdürülebilir toplumsal cinsiyet politikalarının inşasında temel belirleyici olmaktadır.

Özbekistan hâlen ataerkil değerlerin derin şekilde içselleştirildiği, geleneksel cinsiyet rollerinin toplumsal yaşamda belirleyici olduğu bir toplumsal yapıya sahiptir. Erkeğin egemenliğine dayalı bu yapı, kadını kamusal alanda olduğu kadar özel alanda da ikincil konumda tutmaktadır. 2017 sonrası gerçekleştirilen reformlar, özellikle kadın haklarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından umut verici adımlar sunmuş olsa da, bu reformların toplumsal zihniyetle uyumlu bir dönüşüme evrilememesi, sorunların köklü biçimde çözülmesini engellemektedir. Alan araştırmasında ortaya konan örnek, genç bireyler arasında dahi toplumsal cinsiyet rollerine dair derin kodlamaların sürdüğünü göstermektedir. Kadının çalışmasının ancak belirli mekânsal ve cinsiyet temelli sınırlar içinde kabul edilebilir görülmesi, toplumsal dönüşümün yalnızca hukuki değil, kültürel düzeyde de mücadele gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kadınların düşük ücretli sektörlerde yoğunlaşması ve kırsal emekte artan görünürlüğü, ekonomik katılımın niceliksel olarak artmasına karşın niteliksel bir iyileşme sağlayamadığını gösterir. Kadın emeğinin değersizleştirilmesi, sadece bireysel ekonomik eşitsizlik doğurmakla kalmayıp, ülke genelinde verimliliği de olumsuz etkileyen yapısal bir soruna işaret eder. Dolayısıyla, Özbekistan'daki kadınların işgücü piyasasına tam ve etkin katılımının sağlanabilmesi için yalnızca yasal reformlar değil, aynı zamanda kültürel normlara dönük uzun vadeli bilinç dönüşüm politikalarına ihtiyaç vardır (Aslan, 2024). Özbekistan'da kadınların işgücünün %42'sini oluşturmalarına rağmen kayıtlı işsizlerin %63'ünü meydana getirmesi, dönemin sosyoekonomik koşulları göz önüne alındığında sürpriz değildir. 1999 itibarıyla işsiz kadınların %70'i ya vasıfsız olmaları ya da çocuk sahibi olmaları nedeniyle iş piyasasından dışlanmışlardır. Resmi işsizlik oranının yalnızca %0,5 olarak bildirildiği bu dönemde, gerçek işsizlik oranlarının %5 ila %15 arasında değiştiği tahmin edilmesi, istihdam verilerinin ne derece yüzeysel yorumlandığını göstermektedir. Gizli işsizliğin büyük bölümünü kadınların oluşturması ise bu görünmeyen işsizliğin toplumsal cinsiyet boyutunu ortaya koyar. Devletin doğum iznini iki yıldan üç yıla çıkarması, ilk bakışta kadın dostu bir politika gibi görünse de, işverenler nezdinde kadın istihdamını maliyetli hale getirmiş, dolayısıyla işe alımlarda kadınlar aleyhine bir ayrımcılık gelişmiştir. Bu durum, kadınların üretken emeği ile koruyucu sosyal politikalar arasında çelişkili bir ilişki doğurmuştur. Kadın emeğinin ekonomik yapı içindeki bu kırılgan konumu, onları çoğunlukla düşük ücretli sektörlerde örneğin tekstil, gıda ve hafif sanayi alanlarına yoğunlaştırmıştır. Ayrıca, Dünya Bankası verileri, kadınların kırsal işgücündeki rolünün giderek arttığını göstermektedir; ancak bu artış genellikle kayıt dışı, karşılıksız veya düşük gelirli işler şeklindedir. Özbekistan'da toplumsal cinsiyet eşitliği sadece yasal düzenlemelerle değil, işgücü piyasasında yapısal dönüşümlerle desteklenmelidir (Mee, 2001). Bu durum Özbekistan'da kadınların işgücü piyasasında niceliksel olarak varlık göstermelerine rağmen, niteliksel olarak dezavantajlı ve kırılgan bir konumda olduklarını; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, yapısal politikalarla desteklenmediği sürece yalnızca yüzeysel düzenlemelerle aşılamayacağını göstermektedir.

Sovyet modernleşme döneminde Özbek kadınının statüsü, hem devlet politikalarının hem de toplumsal dönüşümlerin etkisiyle belirgin biçimde şekillenmiştir. Bu dönemde kadınlar, resmi olarak çalışma hayatına dâhil edilerek toplumsal üretime katkıları arttırılmış ve çeşitli sosyal haklarla desteklenmiştir. Ancak bu kazanımlar, geleneksel ataerkil değerlerle sıkı sıkıya bağlı olan Özbek toplumunda kadınların toplumsal konumunun tam anlamıyla dönüştürülmesini engellemiştir. Sovyet döneminde uygulanan koruyucu politikalar, kadınların haklarını formal olarak güvence altına alırken, iş piyasasında kadın emeğinin maliyetini yükseltmiş ve dolayısıyla istihdamda çeşitli kısıtlamalara yol açmıştır. Bu çelişkili durum, Özbek kadınının modernleşme sürecinde hem yeni fırsatlarla karşılaştığını

hem de mevcut toplumsal normların etkisiyle sınırlamalara maruz kaldığını göstermektedir. Böylece, Sovyet modernleşmesi Özbek kadın kimliğinin şekillenmesinde hem dönüştürücü hem de sınırlayıcı bir rol oynamış, sonraki dönemlerde yaşanacak toplumsal ve ekonomik değişimlerin zeminini hazırlamıştır.

3. Bağımsızlık Sonrası Kimlik İnşası

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Özbekistan, sadece siyasi egemenliğini elde etmekle kalmamış, aynı zamanda ulusal kimliğini yeniden inşa etme sürecini de başlatmıştır. Sovyetler döneminde kolektif bir kimlik etrafında şekillenen toplumda, bu dönemin sona ermesiyle tarihsel, kültürel ve dinsel temellere dayanan özgün bir Özbek kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yeniden inşa süreci, devlet politikaları ve toplumsal dinamiklerin etkileşimiyle eğitim, medya, din, dil ve kadın rolleri gibi farklı alanlarda yeni kimlik arayışlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bağımsızlık sonrası süreç, sadece ulusal aidiyetin değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadın kimliğinin de önemli bir dönüşüm geçirdiği bir dönem olmuştur. Özbek kadını, modernleşme ile geleneksel değerler arasında gidip gelen karmaşık bir kimlik inşa etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, ulusal kimlik inşası süreci hem toplumsal hem bireysel düzeyde derin kırılmalar ve dönüşümlerle ilerlemiş; devletin toplumsal yapıyı yeniden düzenleme çabaları bireylerin hak ve özgürlüklerine dair düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle çalışma hayatı ve istihdam politikaları, bu süreçte bireysel refahı artırmanın yanı sıra toplumsal eşitliğin sağlanması açısından da kritik bir araç olarak ön plana çıkmıştır. Böylece, bağımsızlık sonrası Özbekistan'da kadın kimliğinin inşası, yeni toplumsal koşulların ve devlet müdahalelerinin etkisiyle şekillenen dinamik bir süreç olmuştur.

Özbekistan Anayasası, bireylere iş seçme özgürlüğü ve adil çalışma koşullarında istihdam edilme hakkı tanımaktadır. Ülke, bağımsızlığını takiben 1992 yılında İstihdam Politikası Sözleşmesi'ni imzalamış ve bu çerçevede iş kanunları oluşturulmuştur (ILO, 2020: 20). Çalışanlar, iş sözleşmelerini iki hafta önceden yazılı bildirimle feshetme hakkına sahiptir ve Çalışma Bakanlığı, işçi-işveren uyuşmazlıklarında hukuki destek sağlamaktadır. Ancak yasal düzenlemelere rağmen, uygulamada hakların keyfi ve istikrarsız biçimde uygulanması önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

Aralık 2019'da kabul edilen "Yeni Sendikalar Kanunu" ile sendikal faaliyetlerin gönüllülük, bağımsızlık, eşitlik ve şeffaflık ilkeleri doğrultusunda yürütülmesi zorunlu hale getirilmiş, sendikaların devlet kurumları ve işverenlerin yasa dışı müdahalelerine karşı korunması amaçlanmıştır. Ayrıca, yasalar Özbekistan'da faaliyet gösteren tüm işletmelerde çalışanların çeşitli haklarını güvence altına almaktadır (state.gov, 2022). Yasal reformlar önemli olmakla birlikte, uygulamadaki yapısal sorunlar toplumsal dönüşümün yavaş ilerlediğini göstermektedir. Kadınların iş gücüne eşit katılımı önündeki engeller ve etnik azınlıkların idari pozisyonlara erişimde yaşadığı ayrımcılıklar, sosyal bütünleşme açısından ciddi zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle, ekonomik kalkınma ve istihdam politikalarının yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmayıp, toplumsal cinsiyet eşitliği ve etnik adaleti merkeze alan bütüncül yaklaşımlarla desteklenmesi önemlidir. Özellikle kırsal alanlardaki bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, reformların kalıcılığı ve toplumsal faydaya dönüşmesi için temel bir gerekliliktir. Bu bağlamda, Özbekistan'ın iş yaşamına dair yasal düzenlemeleri ile uygulamadaki eksiklikler arasındaki fark, toplumsal dönüşümün çok boyutlu ve karmaşık doğasını ortaya koymakta; kadınların ve etnik azınlıkların eşit katılımının sağlanması için hem hukuki hem de kültürel düzeyde kapsamlı müdahaleler gerektirmektedir.

Sovyetler Birliği döneminde kadınların iş gücüne katılımını teşvik etmeye yönelik uygulanan politikalar, bağımsızlık sonrasında da büyük ölçüde korunmaya çalışılmıştır. Bu dönemde ağır çalışma koşulları, düşük ücret seviyeleri ve kırsal bölgelerde yaygın yoksulluk gibi yapısal zorluklara rağmen, kadınların ekonomik yaşama entegrasyonu ve mutlak yoksulluğun azaltılması açısından bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ancak günümüzde bu politikaların etkisi azalmış; yapısal sorunların giderek derinleştiği bir tablo ortaya çıkmıştır. Özbekistan'ın bağımsızlık sonrası döneminde, özellikle Şevket Mirziyoyev liderliğinde çalışma yaşamını düzenlemeye yönelik bir dizi reform gerçekleştirilmiş olsa da, istihdama erişimde eşitsizlikler, bölgesel kalkınma farkları, sosyal destek sistemlerinin yetersizliği ve ayrımcılık karşıtı politikaların sınırlı etkisi gibi temel sorunlar hâlâ önemini korumaktadır. Bu sorunların yanı sıra, Özbekistan'da etnik temelli yönetimsel dengesizlikler de dikkat çekmektedir. Özellikle etnik azınlıkların, özellikle de Slav kökenli nüfusun yüksek idari pozisyonlarda ağırlıklı biçimde yer alması, iş gücü piyasasında temsil adaleti konusunda tartışmaları gündeme getirmektedir. Nitekim ülkede etnik

açıdan Slav kökenli Özbek olmayan nüfusun büyük bir çoğunluğu idari pozisyonların büyük bölümünü ellerinde bulundurmaktadırlar (Smith ve diğerleri, 2023). Bu durum, Özbek toplumunda kapsayıcılık ve eşitlik ilkelerinin sürdürülebilirliği açısından sorgulanması gereken bir başka boyutu oluşturmaktadır.

Özbekistan'da kadın girişimciliği üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, kadınların girişimcilik faaliyetlerine maddi ihtiyaçlar nedeniyle yöneldiğini ve bu süreçte yaşamlarında olumlu değişiklikler yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Kadınlar, elde ettikleri gelirle ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmekte, bu da onların aile içindeki saygınlıklarını arttırmakta ve özgüvenlerini güçlendirmektedir. Bu durum, ataerkil toplum yapısının kadınların kimlik inşasında ve başarı algılarında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Turaeva (2017), Özbekistan'daki girişimci kadınların gelirleriyle hanelerine yaptıkları katkı sayesinde aileleri ve çevrelerinde belirli bir ölçüde saygı ve ekonomik özerklik kazandıklarını ifade etmektedir. Welter vd. (2006) ise kadınların kendi işlerini yönetmeleri ve eşlerinden ekonomik anlamda bağımsızlık elde etmelerinin özgüvenlerini artırdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Özbekistan'da kadın girişimciliği, sadece ekonomik bir faaliyet olmanın ötesinde, kadınların toplumsal rollerini yeniden tanımlamalarına ve ataerkil yapılar içinde daha güçlü bir konum elde etmelerine olanak tanımaktadır. Ancak, bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve toplumsal normların etkisi, kadınların girişimcilik yolculuklarını şekillendirmeye devam etmektedir. Kadınların girişimcilik yoluyla elde ettikleri bireysel kazanımlara rağmen, toplumsal normların kadın kimliği üzerindeki belirleyici etkisi devam etmektedir.

Yapılan araştırmalar, geleneksel ataerkil toplum yapılarında kadınların bireysel başarılarının, çoğu zaman aile içerisindeki geleneksel rollerle çerçevelendiğini ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyi veya sınıfsal konumdan bağımsız olarak, kadınların başarıları çoğunlukla iyi bir eş ya da anne olma rolleri üzerinden değerlendirilmektedir. Kurbanova'nın (2005) Özbek toplumuna yönelik çalışmasında da bu durum açıkça görülmektedir. Kadınların öncelikli hedeflerinin iyi bir eş ve anne olmak olarak belirlendiği ve bu nedenle diğer alanlardaki başarılarının ikinci planda kaldığı vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, Torri'nin (2012) Endonezya'daki girişimci kadınlarla yürüttüğü çalışmada da kadınların iş yaşamındaki başarılarını değil, aile içindeki rollerini ön planda tuttukları görülmüştür. Bu bulgular, kadın kimliğinin geleneksel toplumlarda büyük ölçüde aile içi sorumluluklar üzerinden tanımlandığını göstermektedir. Eğitim ya da ekonomik bağımsızlık gibi faktörlerin kadınların toplumsal statüsünü doğrudan dönüştürememesi, toplumsal cinsiyet rollerinin ne denli derin ve dirençli olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların kamusal alandaki başarılarının görünürlüğü azalmakta; bu da hem bireysel gelişimlerinin hem de toplumsal katkılarının gölgede kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, kadınların yalnızca annelik ve eşlik gibi geleneksel rollerle değil, çok boyutlu kimlikleriyle toplumsal düzeyde kabul görmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından temel bir gerekliliktir. Bu dönüşümün gerçekleşebilmesi için eğitim müfredatından medyaya, kamu politikalarından sosyal projelere kadar tüm alanlarda toplumsal cinsiyet duyarlılığına dayalı bütüncül stratejiler geliştirilmelidir.

Sovyet öncesi dönemde Özbek kadınlarının toplumsal konumları, büyük ölçüde geleneksel İslamî normlar, ataerkil aile yapısı ve yerel örf-adetlerle şekillenmiş; kadınlar çoğunlukla kamusal yaşamdan uzak, ev içi rollerle tanımlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin bölgedeki hâkimiyetiyle birlikte kadınların eğitime, iş gücüne ve kamu yaşamına katılımı teşvik edilmiş, bu durum kadın kimliğinde önemli bir kırılmaya neden olmuştur. Ancak bu modernleşme, ideolojik bir çerçeveye oturtulduğundan, özgürleşme kadar bir tür dönüşüm baskısını da beraberinde getirmiştir. Sovyet sonrası dönemde ise bu kazanımların bir kısmı korunmaya çalışılsa da, neoliberal politikaların etkisiyle kadınlar sosyal güvencelerden mahrum kalmış, geleneksel toplumsal değerler yeniden güç kazanmıştır. Böylece Özbek kadın kimliği, modernleşme ile geleneksellik arasında sıkışmış; tarihsel süreklilik içinde özgürlük, sorumluluk ve baskı dinamikleri arasında çok boyutlu bir dönüşüm geçirmiştir. Bu karşılaştırma, kadın kimliğinin sadece siyasi rejimle değil, aynı zamanda toplumsal normlarla ne denli yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, Sovyet modernleşmesinden itibaren Özbekistan'da kadın kimliğinin tarihsel dönüşümünü, çok katmanlı bir yapı içerisinde, ideolojik, toplumsal ve kültürel dinamiklerle birlikte değerlendirmiştir. Analizler göstermektedir ki kadın kimliği, sadece devlet eliyle yürütülen modernleşme projelerinin bir sonucu ya da geleneksel yapılarla çatışan statik bir kimlik formu değildir. Tam tersine, bu

kimlik; devletin ideolojik yönlendirmeleri, toplumsal normlar, dinî değerler ve kültürel kodların etkileşimiyle şekillenmiş; kadınların bireysel tecrübeleri, direniş stratejileri ve gündelik yaşam pratikleriyle sürekli olarak yeniden tanımlanmıştır. Dolayısıyla Özbekistan’da kadın kimliğinin oluşumu, basit bir çerçevede değil; çatışma, müzakere ve adaptasyon süreçlerinin iç içe geçtiği karmaşık ve dinamik bir yapıda ele alınmalıdır. Bu da bize, kadın kimliğinin zamana, mekâna ve iktidar ilişkilerine bağlı olarak yeniden üretildiğini ve tekil değil çoğul deneyimlerle inşa edildiğini göstermektedir.

Sovyet modernleşme politikaları, kadınların toplumsal yaşamdaki rollerini dönüştürmeyi amaçlayan kapsamlı bir süreç olarak kurgulanmış; bu çerçevede kadınların kamusal alana aktif biçimde katılımını teşvik eden politikalar yürürlüğe konmuştur. Eğitimde fırsat eşitliği, kadın istihdamının artırılması ve siyasal hayata katılımın teşvik edilmesi gibi adımlar, kadınların toplumsal görünürlüğünü önemli ölçüde artırmıştır. Ancak bu yapısal dönüşümler, özellikle Özbekistan gibi güçlü geleneksel yapılarla örülü toplumlarda, mevcut kültürel normlarla ciddi bir gerilim yaşamıştır. Bu noktada, kadınların toplumsal konumunu dönüştürme çabası, merkezi ideolojik yönlendirmeye yerel muhafazakâr dinamikler arasında sıkışmış; reformlar birçok bölgede sembolik düzeyde kalmış, hatta kimi yerlerde açık dirençle karşılaşmıştır. Özellikle kırsal bölgelerde, kadınların geleneksel rollerine dair yerleşik inançlar, Sovyet modernleşmesinin taşıdığı eşitlikçi söylemi toplumsal düzlemde sınırlamış; yeni roller benimsenmekle birlikte, eski yapıların gölgesi altında şekillenmiştir. Tarımsal süreçler ve erkeklerin kentlere ya da dış ülkelere göçü, kadınların üretici pozisyonlara geçmesini zorunlu kılmış ve bu da kadın emeğinin görünürlüğünde belirgin bir artışa neden olmuştur. Kadınlar bu süreçte sadece ekonomik failer değil, aynı zamanda aile birliğini sürdüren temel aktörler olarak da konumlanmışlardır. Bu yeni durum, kadınlara hem daha fazla yük hem de toplumsal anlamda yeni bir statü sağlamıştır. Ancak bu statü, her zaman özgürleştirici bir biçimde değil; bazen ekonomik zorunlulukların yarattığı geçici güçlenme olarak kalmıştır. Post-Sovyet dönemde ise bu üretkenlik, kadınlara belirli ölçüde güç kazandırmış olsa da, artan ekonomik belirsizlik ve geleneksel yapının yeniden güç kazanmasıyla birlikte bu kazanımlar kırılgan hale gelmiştir. Böylece, kadın kimliği yeniden tanımlanırken hem modernleşmenin kazanımları hem de geleneksel normların direnciyle şekillenen çift yönlü bir dönüşüm süreci ortaya çıkmıştır.

Buna karşılık, bazı bölgelerde kadınların yeni kazanımlardan tam anlamıyla yararlanmasında, güçlü geleneksel kontrol mekanizmalarının varlığı nedeniyle ciddi biçimde engellenmiştir. Aile içi baskılar, namus kavramına dayalı katı sosyal normlar ve yerleşik kültürel değerler, kadınların özgürleşme süreçlerini sınırlandırmış; modernleşmenin getirdiği haklar ve fırsatlar, pratikte bu engeller nedeniyle kısıtlı kalmıştır. Bu durum, devletin kadın haklarını genişletme çabaları ile toplumun muhafazakâr yapısı arasında derin bir kopukluk ve gerilim yaratmıştır. Modern normlarla geleneksel beklentiler arasındaki bu çatışma, Özbekistan’da kadınların toplumsal pozisyonunun karmaşık ve çoğu zaman çelişkili bir şekilde evrilmesine neden olmuştur. Yasal düzenlemeler, kadınların haklarını korumaya yönelik önemli ve gerekli adımlar içerirken, uygulama aşamasında ciddi aksaklıklarla karşılaşmıştır. Merkezi düzeyde çıkarılan mevzuatın yerel toplumlarda benimsenmesi zaman almış, yerel yöneticiler ve toplumun muhafazakâr kesimleri tarafından dirençle karşılanmıştır. Kadınların kamusal alandaki temsili, siyasi karar alma süreçlerindeki rolleri ve ekonomik hayata katılımları hala istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu durum, hem yapısal hem de kültürel engellerin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta; kadınların toplumsal ve ekonomik hayatta daha etkin yer almalarının önünde hâlen önemli bariyerler bulunmaktadır. Özbekistan’daki kadın kimliği dönüşümünün sürdürülebilirliği ve derinleşmesi için, sadece yasal düzenlemeler değil, aynı zamanda toplumsal bilinçlenme, kültürel dönüşüm ve kadınların güçlendirilmesine yönelik kapsamlı stratejilerin eş zamanlı yürütülmesi gerekmektedir.

Bu çelişkiler, kadın kimliğinin tekdüze bir modernleşme çizgisi üzerinden okunamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Kadın kimliği, tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerin kendi sosyo-politik dinamikleri, kültürel kodları ve ideolojik müdahaleleriyle şekillenen çok katmanlı ve karmaşık bir yapıdır. Her dönem, kendi özgün koşulları ve gerilimleriyle bu kimliği yeniden tanımlamış; baskı ve direnç, kabul ve müzakere, dönüşüm ve muhafazakâr direnç gibi birbirine paralel ve iç içe geçmiş süreçler içinde kadın kimliğini örmüştür. Bu nedenle, kadın kimliğini anlamak için sadece modernleşme ya da geleneksellik üzerinden değil, aynı zamanda bu süreçlerin kesişim noktalarındaki etkileşimlere odaklanmak gerekmektedir. Böylelikle kimlik, statik bir olgu değil; sürekli yeniden müzakere edilen, çok katmanlı ve dinamik bir sosyal ve kültürel yapıya dönüşmektedir. Kadın kimliğinin yeniden biçimlenme sürecinde, dinî normlar, kültürel ritüeller ve toplumsal semboller merkezi ve belirleyici bir rol oynamıştır. Bu

unsurlar, yalnızca kadınların toplumsal konumunu şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda kadınların kendilerini nasıl algıladıkları ve toplum içindeki rollerini nasıl benimsedikleri üzerinde de derin etkiler yaratmıştır. Modern devletin getirdiği reform ve söylemler, kadınların özgürleşmesini ve eşit haklar kazanmasını teşvik etse de, bu devletçi modernleşme, geleneksel inanç ve pratiklerle her zaman tam bir uzlaşma sağlayamamıştır. Özellikle dini normlar, kadınların toplumsal davranışlarına ve kimlik inşasına ilişkin güçlü bir çerçeve oluşturarak, değişime karşı direnç mekanizmaları geliştirmiştir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu analiz, sadece Özbekistan özelinde değil, aynı zamanda genel anlamda post-Sovyet coğrafyasında ve modernleşme süreçlerini deneyimleyen toplumlarda kadın kimliğinin kavranmasına önemli teorik katkılar sunmaktadır. Çalışma, kadın kimliğinin yalnızca devlet politikaları ve resmi reformlarla şekillenmediğini, aksine bu kimliğin daha çok toplumsal ilişki ağları, kültürel pratikler ve bireysel deneyimler aracılığıyla sürekli yeniden üretildiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, kadın kimliği çalışmalarında geleneksel devlet-merkezli paradigmanın ötesine geçerek, kimliğin çok boyutlu ve dinamik doğasını ortaya koyar. Ayrıca, post-Sovyet toplumların karmaşık geçiş süreçlerinde kadınların karşılaştığı çeşitli güçlükler, direniş biçimleri ve adaptasyon stratejileri gibi faktörlerin daha bütüncül bir biçimde analiz edilmesini sağlar. Böylece çalışma, sadece tarihsel ve sosyopolitik bağlamda değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ve kimlik teorileri alanında da disiplinler arası bir perspektif geliştirmeye katkıda bulunur. Bu açıdan, kadın kimliğinin devlet politikalarının tek taraflı ürünü olmadığı, sosyal ilişkiler ve kültürel etkileşimler içinde sürekli müzakere edilerek inşa edilen çok katmanlı bir süreç olduğu sonucunu güçlendirir.

Sonuç olarak, Özbekistan'daki kadın kimliğinin dönüşüm sürecinin oldukça hassas ve karmaşık bir denge üzerine kurulu olduğu açıkça görülmektedir. Bu denge, kadın kimliğinin ne tamamen modernleşme rüzgârlarına kapılıp tekdüze bir biçime bürünmesini ne de yalnızca geleneksel ve yerleşik kalıplarla sınırlı kalmasını kabul etmeyen çok boyutlu bir yapıyı ifade eder. Çalışmanın ortaya koyduğu temel bulgu, Özbek kadın kimliğinin tarih boyunca farklı ideolojik müdahalelerle biçimlendirilmiş, bu süreçte çeşitli sınamalara tabi tutulmuş ve aynı zamanda yerel kültürel normlar ve sosyal pratiklerle sürekli yeniden tanımlanmış dinamik bir sistem olduğu yönündedir. Bu karmaşık yapının anlaşılabilmesi için, gelecekte yapılacak araştırmaların kadınların yaşadıkları özgün deneyimlere odaklanması, coğrafi ve toplumsal çeşitlilikleri göz önüne alarak farklı bölgelerdeki dönüşüm süreçlerini incelemesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca mikro düzeydeki sosyal etkileşimlerin, kadın kimliğinin inşasında nasıl rol oynadığını anlamak, bu alandaki bilgi birikimini zenginleştirecek ve daha nüanslı analizlere olanak sağlayacaktır. Bu yaklaşım, kadın kimliği çalışmalarının tekdüze ve genelleşici yorumlardan uzaklaşıp, daha derin, bağlama özgü ve katmanlı bir perspektifle ele alınmasını mümkün kılacaktır. Böylece, hem akademik literatüre hem de toplumsal cinsiyet politikalarına daha etkili katkılar sunulabilir.

Kaynaklar

- Asian Development Bank. (2008). Gender assessment of the Labour and Family Codes of the Republic of Uzbekistan. Asian Development Bank.
- Aslan, O. E. (Ed.). (2024). Özbekistan: Devlet, toplum ve göç. Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayınları (TİAV).
- Bahar, H. (1994). Türkistan'ın coğrafi konumu ve İlkçağ kaynaklarına göre tarihi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (1).
- Bocutoğlu, E. (1998). Orta Asya ve Kafkasya'daki durum ve Avrupa güvenliği (Yayın No. 1998/1). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women [CEDAW]. (2022). Concluding observations on the sixth periodic report of Uzbekistan (E/C.12/UZB/CO/6) [81st session, Geneva]. United Nations Digital Library. <https://digitallibrary.un.org/record/3966403?ln=en&v=pdf>.
- Çığır, E. (2010). Özbekistan'da demografik yapı [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü].
- Doğanay, H. (1995). XXI. yüzyıla girerken Türk dünyası (Yayın No. 793). Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Exnerová, V. (2008). Çarlık ve Sovyet yönetimi altında Orta Asya'da İslam: Bölgenin merkezlerinden biri olan Fergana Vadisi örneği (1. baskı). Karolinum.
- Curtis, G. E. (1996). Uzbekistan: A country study. GPO for the Library of Congress.

- International Labour Organization [ILO]. (2020). Towards full and productive employment in Uzbekistan: Achievements and challenges.
- International Labour Organization [ILO]. (2020). Women and the world of work in Uzbekistan: Towards gender equality and decent work for all. ILO Moscow.
- International Labour Organization [ILO]. (2022, March 1). Uzbek cotton is free from systemic child labour and forced labour. <https://www.ilo.org>
- Kamp, M. (2006). The new woman in Uzbekistan: Islam, modernity, and unveiling under communism (1st ed.). University of Washington Press.
- Mee, W. (2001). Women in the Republic of Uzbekistan: Country briefing paper. Asian Development Bank, East and Central Asia Department, Office of Environment and Social Development. <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/32604/women-uzbekistan.pdf>
- Mee, W. (2001). Özbekistan Cumhuriyeti'ndeki kadınlar. Manila: Asya Kalkınma Bankası, Doğu Programlar Departmanı ve Çevre ve Sosyal Kalkınma Ofisi.
- Pomfret, R. & Anderson, K. (1997). Uzbekistan: Welfare impact of slow transition (No. 135). WIDER Working Papers. <https://ideas.repec.org/p/ags/widerw/295460.html>
- United Nations. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW). United Nations Publishing.
- Özdoğan, G. G. (1994). Sovyetler Birliği'nden bağımsız cumhuriyetlere: Uluslaşmanın dinamikleri, bağımsızlığın ilk yılları Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan. In B. Ersanlı Behar (Ed.), Uluslaşma sürecinde Türk cumhuriyetleri (pp. 57–85). Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1723.
- Özey, R. (2006). Türk dünyası coğrafyası. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Smith, D. R. G. Hambly, R. G. & Sinor, D. (2025, Haziran 23). Uzbekistan. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Uzbekistan>
- State. gov. (2021). 2021 Report on International Religious Freedom: Uzbekistan. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/uzbekistan/>
- Torri, M. C. (2012). The Jamu system: Linking small-scale enterprises, traditional knowledge and social empowerment? International Journal of Entrepreneurship and Small Business, 15(4), 488–501. <https://doi.org/10.1504/IJESB.2012.046477>.
- Tradingeconomics.com. (2025, Haziran 7). Uzbekistan indicators. Trading Economics. <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/indicators>.
- Turaeva, R. (2017). Gender and changing women's roles in Uzbekistan: From Soviet workers to post-Soviet entrepreneurs. In M. Laruelle (Ed.), Constructing the Uzbek state: Narratives of post-Soviet years (pp. 303–318). Lanham, MD: Lexington Books.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2017). Women entrepreneurs in Uzbekistan: Challenges and opportunities. Taşkent: UNDP.
- Welter, F. Smallbone, D. & Mirzakhlikova, D. (2006). Women entrepreneurs between tradition and modernity – The case of Uzbekistan. In F. Welter & D. Smallbone (Eds.), Enterprising women in transition economies (pp. 45–66). Aldershot: Ashgate.
- World Bank. (2025). Homepage. <https://www.worldbank.org/>.
- International Labour Organization (ILO). (2023). Uzbekistan: Gender equality and decent work – Women and the world of work in Uzbekistan. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-moscow/documents/publication/wcms_907344.pdf.

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi: 10.5281/zenodo.17477147

Araştırma Makalesi • Research Article

Hemşirelik Alanındaki Prenatal Bağlanma Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi**

Bibliometric Analysis of Prenatal Attachment Studies in The Field of Nursing

Pınar KARA¹

Özet

Bu araştırmanın amacı hemşirelik alanında bibliyometrik analiz ile prenatal bağlanma çalışmalarının haritasını çıkarmaktır. Araştırmanın verileri 10 Ağustos 2025 tarihinde, “prenatal attachment” ya da “prenatal bonding” anahtar kelimeleri kullanılarak Web of Science veri tabanından elde edilmiştir. Çalışma kategorisi olarak “nursing” seçilmiş, 1990-2025 yılları arasında İngilizce dilinde yayımlanan 67 araştırma ve derleme makale VOSviewer 1.6.20 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili çalışmalar 2022’de (8 makale) yoğunlaşmıştır. Bu alanda en fazla yayını Denise Cote-Arsenault, Alessandra Busonera ve Stefania Cataudella yazarları yapmıştır. En çok atıf sayısına sahip yazarlar Ds Armstrong, Jeanne L. Alhusen ve Bl Cannella’dır. En çok yayın yapan kurumlar Türkiye’de Selçuk Üniversitesi (n=5) ve İnönü Üniversitesi (n=4), İsveç’te Karolinska Enstitüsü (n=4)’dür. Louisville Üniversitesi (n=187) en çok atıfa sahip üniversite olup, en çok atıfa ve makaleye sahip üniversiteler arasında Türkiye’den İnönü Üniversitesi (4 makale, 43 atıf) 15. ve Selçuk Üniversitesi (5 makale, 37 atıf) 19. sıradadır. En çok işbirliği yapan ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’dir. ABD ile en çok işbirliği yapan diğer ülkeler ise İsveç ve Türkiye’dir. Türkiye ise “Turkey” olarak 18 bağlantı gücü ile 3. sırada olmasına ek olarak, son yıllarda güncellenen yazımıyla “Türkiye” olarak 6 bağlantı gücüne daha sahiptir. Bu alanda en çok çalışma Midwifery (n=15) dergisinde yayımlanmıştır. En sık tekrarlanan anahtar kelimeler “pregnancy” (23 tekrar) ve “prenatal attachment” (21tekrar)’tır. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların, hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili yürütülecek çalışmalara öncü yayınlar açısından yol haritası olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gebelik, Prenatal bağlanma, Hemşirelik

Abstract

The aim of this study was to map prenatal attachment studies in the field of nursing using bibliometric analysis. The data for the study were obtained from the Web of Science database on August 10, 2025, using the keywords “prenatal attachment” or “prenatal bonding.” The study category was selected as “nursing,” and 67 research and review articles published in English between 1990 and 2025 were analyzed using the VOSviewer 1.6.20 software. Studies related to prenatal bonding in the field of nursing peaked in 2022 (8 articles). The authors with the most publications in this field were Denise Cote-Arsenault, Alessandra Busonera, and Stefania Cataudella. The authors with the highest number of citations were Ds Armstrong, Jeanne L. Alhusen, and Bl Cannella. The institutions with the most publications are Selçuk University (n=5) and İnönü University (n=4) in Türkiye, and the Karolinska Institute (n=4) in Sweden. The University of Louisville (n=187) is the most cited university, while among the universities with the most citations and articles, İnönü University (4 articles, 43 citations) ranks 15th and Selçuk University (5 articles, 37 citations) ranks 19th in Türkiye. The country with the most collaboration is the United States of America (USA). The other countries that collaborate most with the US are Sweden and Türkiye. Türkiye ranks third with 18 links as “Turkey” and has 6 more links as “Türkiye” with its updated spelling in recent years. Most of the studies in this field have been published in the Midwifery (n=15) journal. The most frequently repeated keywords are “pregnancy” (23 repetitions) and “prenatal attachment” (21 repetitions). The findings obtained as a result of the research are expected to serve as a roadmap for studies to be conducted on prenatal attachment in the field of nursing in terms of leading

* Makale geliş tarihi / Received date: 14.08.2025 Makale kabul tarihi / Accepted date: 20.09.2025

** Bu çalışma 14-16 Ağustos 2025 tarihlerinde gerçekleşen 6th International Asklepios Congress on Medicine, Nursing, Midwifery, and Health Sciences’ta sunulmuş olan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye/ karapiar@hotmail.com / ORCID ID : 0000-0001-6710-6713

publications.

Keywords: Pregnancy, Prenatal attachment, Nursing

Giriş

Doğum öncesi bağlanma, gebelikte başlayan ve doğumdan sonra da devam eden dinamik bir süreçtir. Prenatal bağlanma, özellikle anne ve bebeğin sağlığını hem biyolojik hem de psikolojik olarak etkilemektedir (Göbel vd., 2018). Çalışmalar, insan beyninin gelişiminin, özellikle öğrenme kapasitesinin, büyük bir bölümünün doğum öncesi dönemde ve yaşamın başlangıcında geliştiğini göstermektedir. Erken dönemde gelişen güvenli, besleyici ve olumlu bağlanma, sağlıklı gelişimin temelini oluşturmaktadır (Glover ve Capron, 2017). Gebelik sırasında duygusal bağın, kadının annelik rolünü üstlenmesiyle gelişen dinamik psikolojik ve fizyolojik olayların bir sonucu olduğuna dair kanıtlar da mevcuttur (Cranley, 1993). Kadınlar, gelişmekte olan fetüsle yakın bir duygusal bağ kurabilmektedir ve bu, ultrason görüntülerinin kullanımıyla güçlendirilebilmektedir (Molander vd., 2010). Bu teori, rahim içi ölüm meydana geldiğinde yaşanan derin yas süreçlerinin gözlemlenmesiyle kanıtlanmıştır (Brownlee ve Oikonen, 2004). Doğum öncesi bağlanmanın, anne ve çocuk arasındaki erken bağın ve annenin gebelik sırasında daha sağlıklı davranışlara bağlılığının iyi bir yordayıcısı olduğu gösterildiğinden, prenatal bağlanma özel bir önem kazanmaktadır (Fonagy vd., 1991; Siddiqui ve Hagglof, 2000). Bu süreç, erken dönemde kurulduğunda, hem bebek hem de anne için gebelik sürecinin evrimi üzerinde anında olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağ, sosyallik, duygusal yatkınlık, öz saygı ve bağımsızlık da dâhil olmak üzere çocuğun kişiliğinin birçok yönünü modelleme potansiyeline sahiptir (Thompson, 2008; Winberg, 2005). Öte yandan, kanıtlar, erken bağlanma sürecinin etkili olmaması durumunda, çocuğun beyninin sağ tarafının düzenleyici işlevleri üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceğini, uyumsuz bebek ruh sağlığına (örneğin; çocuk/ergen anksiyetesi ve davranış bozuklukları) ve bağımlılık eğilimini de içeren yetişkin ruh sağlığı sorunlarına yol açabileceğini göstermektedir (Green ve Goldwyn, 2003; Patock-Peckham ve Morgan-Lopez, 2010; Warren vd., 1997). Prenatal dönemde baba-bebek bağlanması konusundaki sınırlı sayıdaki kaynaklar bu dönemde bu bağın gelişiminin henüz netleşmediğine işaret etmektedir (Coté vd., 2023; Glover ve Capron, 2017; Dagla vd., 2023; Purwati vd., 2024). Bu sonuçlar, prenatal bağlanmanın toplumsal etkilerine dikkat çekmekle birlikte, daha iyi anlaşılmasının ve bu konuya katkı sağlama yollarının keşfedilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Literatürdeki boşlukları keşfetmek, konu özelinde kapsamlı bir künye oluşturmak amacıyla son yıllarda bibliyometrik analiz sıklıkla kullanılmaktadır. Bibliyometrik analiz; yazar, ülke, kurum ve dergilerin üretkenlikleri, atıf sayıları ve iş birlikleri hakkında bilgi elde edilmesini sağlamaktadır (Ellegaard ve Wallin, 2015). Bu analiz; büyük hacimli yapılandırılmamış verilerin anlamlandırılarak, önemli alanların kümülatif bilimsel bilgisinin ve evrimsel yapısının deşifre edilmesi ve haritalandırılması için kullanılmaktadır. İyi yapılmış bibliyometrik çalışmalar, bir alanı yeni ve anlamlı yollarla geliştirmek için temeller oluşturulmasını, akademisyenlerin tek noktadan araştırma konusu hakkında genel bir bakış elde etmelerini, bilgi boşluklarını tespit etmelerini ve yeni araştırma fikirleri geliştirmelerini desteklemektedir (Aydın, 2024). Aynı zamanda bu analiz, konu özelinde mevcut durumun yansıtılmasına, güçlü ve zayıf yönlerin belirlenmesine ve geleceğe yön verebilecek yayınların üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Kullanım kolaylığı ve güvenilir veriler oluşturması nedeniyle uluslararası literatürde 2010 yılından bu yana yaygın olarak kullanılmaktadır (Aslancı, 2022).

Prenatal bağlanma süreci; özellikle anne ve fetüs arasındaki duygusal ilişkinin kurulduğu bir evre olmakla birlikte, gebelikte kadının fiziksel ve psikososyal uyumunu da içeren çok boyutlu bir deneyimdir. Bu süreçte hemşireler, kadının duygusal farkındalığını artırma, annelik rolüne hazırlanmasını destekleme ve stresle baş etme becerilerini güçlendirme açısından kritik bir konumda yer almaktadır (Öztürk Can ve Kirlek, 2016). Hemşirelik bakımı, annenin fetüsle kurduğu bağın güçlenmesini kolaylaştırmakta ve prenatal dönemde ruhsal iyilik hâlinin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Şanlı ve Aypar Akbağ, 2022). Ayrıca, prenatal bağlanmanın zayıf olduğu durumlarda depresyon ve anksiyete risklerinin arttığı bilinmektedir (Testouri vd., 2023). Bu dönemde baba-bebek bağlanması konusunda ise literatür gelişmeye devam etmektedir (Coté vd., 2023; Glover ve Capron, 2017; Dagla vd., 2023; Purwati vd., 2024). Bu nedenle hemşirelik uygulamalarında, gebelik sürecinde duygusal bağlanmayı destekleyen müdahalelerin planlanması anne başta olmak üzere bebek sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Prenatal

bağlanmanın hem bireysel hem toplumsal düzeydeki etkilerinin giderek daha fazla önem kazandığı göz önüne alındığında, hemşirelik alanında bu konudaki bilimsel üretimin yönünü, yoğunlaştığı temaları ve araştırma boşluklarını ortaya koymak büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, bibliyometrik analiz yöntemi aracılığıyla hemşirelik literatüründe mevcut bilgi birikiminin kapsamını ve gelişim eğilimlerini sistematik biçimde haritalandırmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir. Ancak literatür taramasında; hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili bu tür bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın amacı hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili çalışmaların bibliyometrik analizini yapmaktır. Bu araştırma ile hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili çalışmaların bir haritasının oluşturularak, elde edilen sonuçların araştırmacılara katkı sağlaması beklenmektedir.

1. Yöntem

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, hemşirelik alanında prenatal bağlanma çalışmalarının haritasını çıkarmaktır. Çalışmanın hedefleri, nicel veriler kapsamında, prenatal bağlanmaya dair hemşirelik alanındaki mevcut literatürün bibliyometrik analiz ile sistemli bir özetinin araştırmacıların dikkatine sunulması, bu konudaki çalışma eğilimlerinin ve boşlukların tespitidir. Bu doğrultuda araştırmada, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili yayın ve atıf sayısının yıllara göre dağılımı nedir?
2. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili yayın ve atıf sayısı açısından etkili yazarlar, kurumlar ve ülkeler hangileridir?
3. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili yazar ve ülke iş birlikleri ağ haritası nedir?
4. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili en çok yayın ve atıf sayısı olan dergiler hangileridir?
5. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma için ortak anahtar kelime ağ haritası nedir?

Bu çalışma, hemşirelik alanında prenatal bağlanma konusundaki araştırma eğilimlerini, en etkili yazar, ülke, kurum ve dergileri belirleyerek alandaki bilgi birikiminin yönünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışmanın, prenatal bağlanmanın hemşirelik uygulamalarında ve araştırmalarında hangi alt konularla ilişkilendirildiğini göstererek, araştırmacılara yeni çalışma alanları belirlemede rehberlik etmesi beklenmektedir. Bu yönüyle çalışma, alanda sistematik olarak yapılmış öncü bir bibliyometrik analiz olması nedeniyle literatürdeki boşluğu doldurmakta ve hemşirelik disiplinine özgü bir bilgi haritası sunmaktadır.

1.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 10 Ağustos 2025 tarihinde elde edilmiştir. Tarama, “prenatal attachment” ya da “prenatal bonding” anahtar kelimeleri kullanılarak Web of Science veri tabanında “tüm alanlar” seçilerek gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, çalışma kategorisi olarak “nursing” seçilerek, dahil olma kriterlerini karşılayan yayınlar incelemeye alınmıştır. Çalışmaların bu araştırmaya dâhil edilme kriterleri; (1) çalışmanın prenatal bağlanma ile ilgili olması, (2) çalışma alanının hemşirelik olması, (3) makale türünün makale ve derleme olması ve (4) yayın dilinin İngilizce olmasıdır. Araştırmadan (1) çalışma türü bildiri ve toplantı özetleri dışlanmıştır.

1.3. Verilerin Analizi ve Görselleştirilmesi

Yayınlar arasındaki bağlantı ağlarının analizi ve görselleştirilmesinde VOSviewer 1.6.20 yazılımı kullanılmıştır. Analizler ve görselleştirmeler ortak yazarlık, anahtar kelime ortak oluşumu, atıf, bibliyografik eşleşme ve ortak atıf açısından gerçekleştirilmiştir. Analizde “en az 1 yayın ve en az 1 atıf” kriteri temel alınmıştır. Bu eşik değeri, veri setinde yer alan ancak, bilimsel etkileşimi sınırlı olan veya hiç atıf almamış yazar ve kurumların dışlanarak, analiz sonuçlarının anlamlı bağlantı örüntülerini yansıtmasını sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Literatürde (Ellegaard ve Wallin, 2015; van Eck ve Waltman, 2023) bu kriter, bibliyometrik ağ analizlerinde temel eşik düzeyi olarak yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bağlantı ağları, ortak yazarlık, ortak oluşum ve ortak atıf gibi bibliyometrik ağlar ve anahtar kelimeler arasındaki ortak oluşumu (ilgisiz veya genel terimler hariç) içermiştir. Bir düğümün veya ilişkinin boyutu, sıklığı göstermektedir; daha büyük düğümler daha fazla sayıda ögenin belirlendiğini, iki düğüm arasındaki çizgi ise ögeler arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Aynı renkteki düğümler, benzer ögelerden oluşan bir kümeye veya gruba aittir. Bağlantı gücü, bir ögenin diğer ögelerle

olan bağlantı sayısı olarak tanımlanmaktadır (örneğin, ortak yazarlık için bağlantı gücü, belirli bir yazarın diğer yazarlarla olan ilişki miktarını ifade etmektedir). Toplam bağlantı gücü (total link strength), belirli bir yazar, kurum veya ülkenin diğer unsurlarla kurduğu bağlantıların nicel ağırlığını ifade etmektedir. Bu değer, işbirliği veya atıf ağlarında bir birimin bilimsel etkileşim düzeyini, yani ağ içindeki merkezi konumunu göstermektedir. Dolayısıyla yüksek bağlantı gücü, ilgili birimin alandaki bilimsel iletişimde daha etkin bir rol üstlendiğini ifade etmektedir (van Eck ve Waltman, 2023).

1.4. Etik Boyut

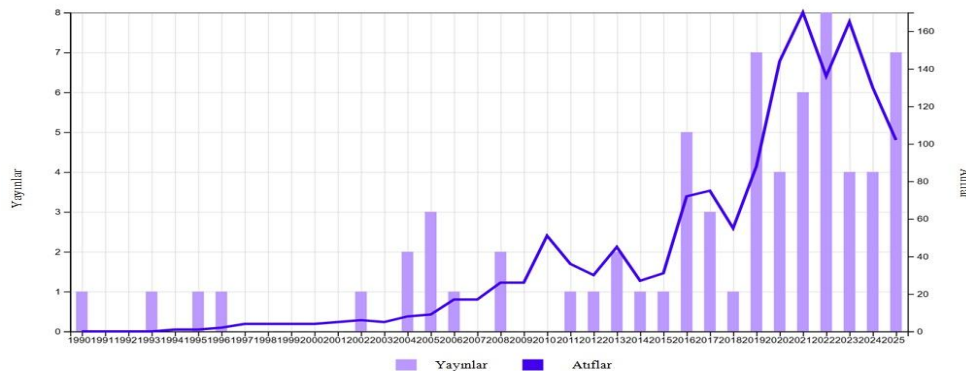
Çalışmanın verileri kamuya açık platformlardan ulaşılan ikincil verilere dayandığından ve veri toplama yöntemi olarak doküman analizi yapıldığından etik kurul onayı alınmasına gerek yoktur. Çalışma için özel bir izin gerekliliği de bulunmamaktadır.

2. Bulgular

Belirlenen anahtar kelimeler kullanılarak yıl sınırlandırması yapılmadan (1990-2025) gerçekleştirilen taramada toplam 415 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışma kategorisi “nursing” seçilerek yapılan tarama sonucunda ise 70 makalenin araştırmanın amacıyla uyumlu olduğu görülmüştür. İki yayın bildiri özeti ve bir yayın da toplantı özeti olduğu için, tarama kapsamından çıkarılmıştır. Sonuç olarak, 59’u araştırma ve 8’i derleme olmak üzere toplam 67 makale değerlendirilmiştir.

2.1. Bibliyometrik Veriler

Web of Science veri tabanında hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili makalelerin ilk kez 1990 yılında, 23 farklı ülkede, 86 kurum ve 180 araştırmacı tarafından yürütüldüğü belirlenmiştir. Hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili çalışmalar 27 farklı hakemli dergide yayımlanmış olup, bunların 16’sında 1 ilgili makale yayımlanmıştır. En fazla yayın, 8 makale (168 atıf) ile 2022 yılında yayımlanmış olup, en fazla atıf 169 atıf ile 2021 yılında gerçekleşmiştir. Şekil 1, yıllara göre atıf ve makale sayısı dağılımlarını göstermektedir.

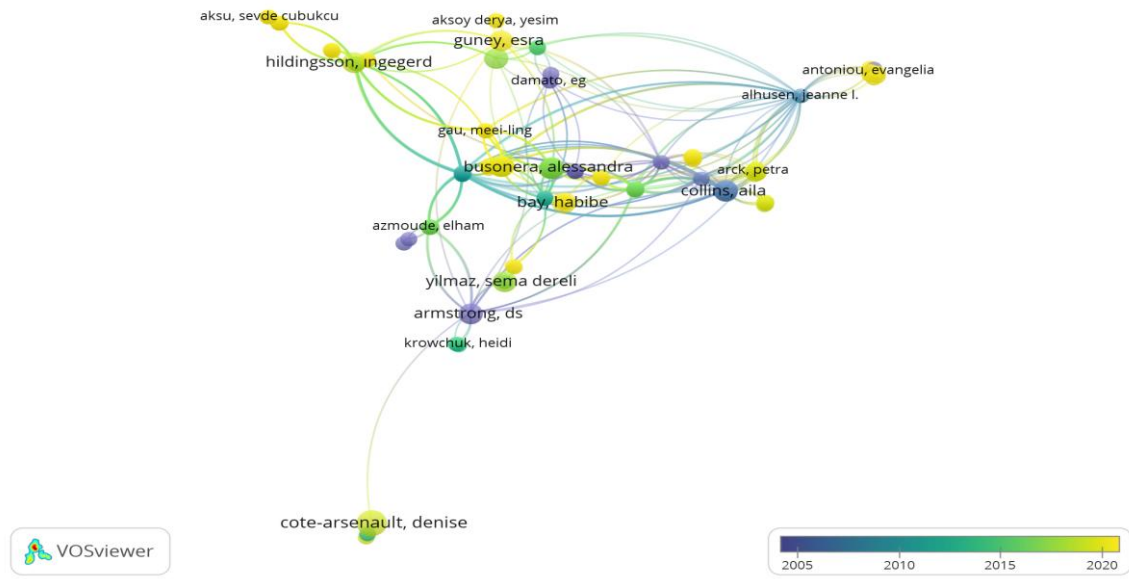

Şekil 1. Yayın ve atıf sayılarının yıllara göre dağılımı

En az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri temel alınarak yapılan analize göre; hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili yayımlanan makale sayısı en fazla olan yazarın 3 makale ile Denise Cote-Arsenault, ikişer makale ile de Alessandra Busonera ve Stefania Cataudella olduğu görülmüştür. Türkiye’den 2 makale ile Habibe Bay 12., Tuba Uçar 15. ve Sema Dereli Yılmaz 16. sıradadır.

2.1.1. Yazarların Atıf Analizi

Atıf ağırlarını tespit etmek üzere en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri ile yazar atıf analizine dair ağ haritası çıkarılmıştır. Birbiriyle bağlantılı olduğu görülen 108 birim üzerinden yapılan analizde toplamda 10 küme, 510 bağlantı ve toplam bağlantı gücü 532 olarak tespit edilmiştir. En fazla atıf alan yazarlar 2008 yılında yayımlanan çalışmasıyla Ds Armstrong (187 atıf), 2005 yılında yayımlanan çalışmasıyla Jeanne L. Alhusen (185 atıf) ve 2002 yılında yayımlanan çalışmasıyla Bl Cannella (132 atıf) olmuştur. Bu üç yazar, toplam bağlantı gücü açısından ilk beşte yer almaktadır. Türkiye’de en çok atıf alan yazarlar ise ikişer makale ile Tuba Uçar (37 atıf, 28. sırada), Sema Dereli Yılmaz (28 atıf, 49. sırada) ve Esra Güney (26 atıf, 50. sırada)’dır. Şekil 2’de, yazar atıf analizi ağ haritası ve Tablo 1’de en üretken ve en çok atıf yapılan yazarların dağılımı görülmektedir.

Şekil 2. Yazarların atıf ağı haritası

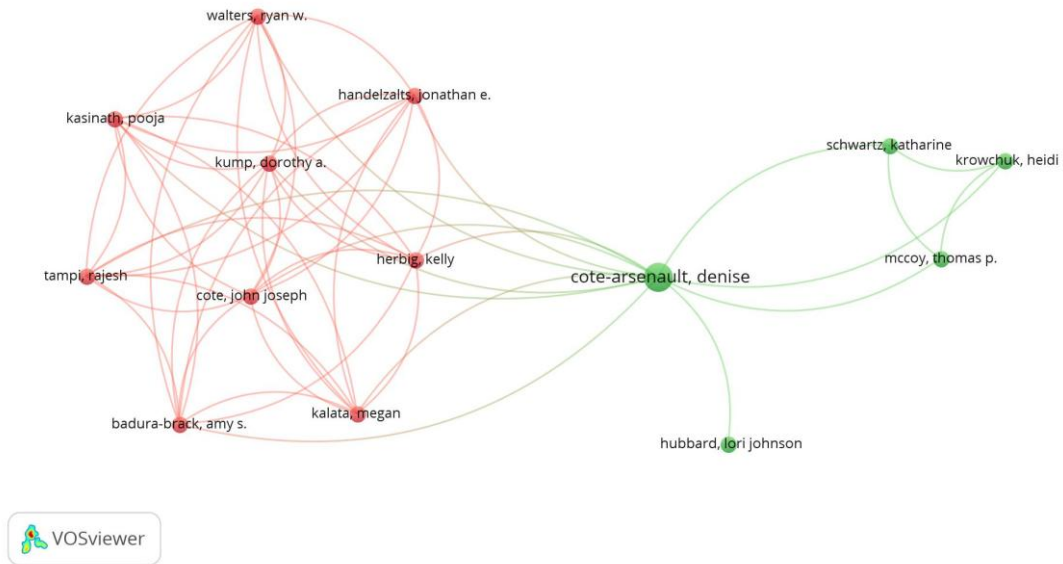
Tablo 1. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili en üretken ve en çok atıf yapılan yazarların dağılımı

En Çok Yayın Yapan Yazarlar	Makale Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Kuvveti	En Çok Atıf Alan Yazarlar	Makale Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Kuvveti
Denise Cote-Arsenault	3	33	13	Ds Amstrong	2	187	27
Alessandra Busonera	2	35	8	Jeanne L. Alhusen	1	185	50
Stefania Cataudella	2	35	8	Bl Cannella	1	132	36
Jessica Lampis	2	35	8	Aila Collins	2	97	31
Marco Tommasi	2	35	8	Anna Hjelmstedt	2	97	31
Giulio Cesare Zavattini	2	35	8	Serena Fitzgerald	1	73	2
Ingegerd Hildingsson	2	45	7	Patricia Leahy-Warren	1	73	2
Nicole Borg Cunen	2	38	6	Lloyd Frank	1	73	2
Julia Jomeen	2	38	6	Eileen Savage	1	73	2
Angela Poat	2	38	6	Laura Antolini	1	72	0
Rita Borg Xuereb	2	38	6	Walter Costantini	1	72	0
Habibe Bay	2	5	5	Maria Teresa Nardi	1	72	0
Aila Collins	2	97	3	Giuseppina Persico	1	72	0
Anna Hjelmstedt	2	97	3	Patrizia Vergani	1	72	0
Tuba Uçar	2	37	3	Ann-Marie Widstrom	1	63	22
Sema Dereli	2	28	3	Luia Bustos	1	48	17

Yılmaz							
Esra Güney	2	26	2	Lilian Fernandez	1	48	17

2.1.2. Ortak Yazar Analizi

Yazarların ortak yazarlık analizine göre, en fazla bağlantılı ve iş birliği yapan yazarları tespit etmek üzere en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri belirlenerek ağ haritası oluşturulmuştur. Aralarında en yüksek bağlantı bulunan isimler arasında yapılan analize göre bir kümede birleşen 14 yazar ve toplam 52 bağlantı olduğu tespit edilmiştir. En fazla bağlantıya sahip yazarlar sırasıyla; 13 bağlantı ile Denise Cote-Arsenault, 11 bağlantı ile Cristina Abbati ve yine 11 bağlantı ile Jennifer L. Barkin'dir. En çok atıf alan yazarların (187 atıf ile Ds Armstrong, 185 atıf ile Jeanne L. Alhusen ve 135 atıf ile Bl Cannella) en bağlantılı yazarlar olmadığı ayrıca, en fazla iş birliği yapan ilk 13 araştırmacı arasında Türkiye'den bir araştırmacının da yer almadığı görülmüştür (Şekil 3).

Şekil 3. Yazarlar arası iş birliğini gösteren ortak yazarlık ağ haritası

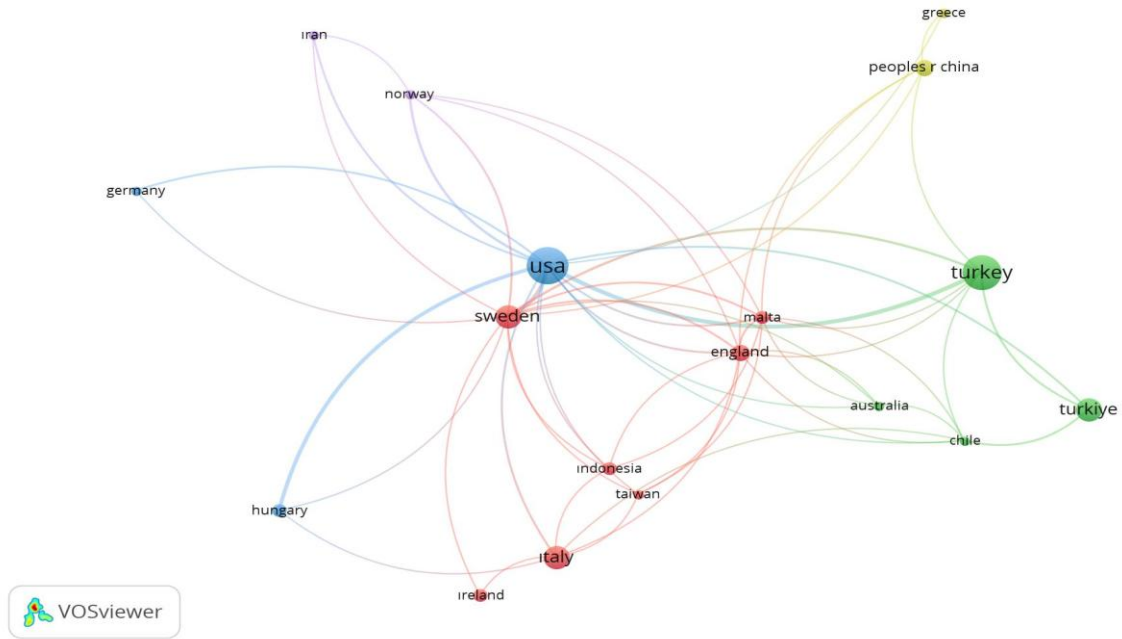
2.1.3. Ülkelerin Atıf ve İşbirliği Analizi

Yayınların menşei ülkelerine göre aldıkları atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir ülke tarafından en az 1 makalenin yayımlanması ve 1 atıf alınması kriteri doğrultusunda, aralarında ilişki bulunan 18 gözlem birimi üzerinden analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda 5 küme, 55 bağlantı ve 92 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. En fazla atıf alan ülkeler ABD (746 atıf), İsveç (183 atıf), İtalya (136 atıf) ve Türkiye (128 atıf) olmuştur. Toplam bağlantı gücü açısından İtalya dışında bu ülkeler ilk üçte yer almaktadır. Yayın sayısı olarak ise sıralama Türkiye (20 yayın), ABD (16 yayın) ve İtalya (6 yayın) şeklindedir. En çok işbirliği yapan ülke ABD'dir. ABD ile en çok işbirliği yapan diğer ülkeler ise İsveç ve Türkiye'dir. Türkiye ise "Turkey" olarak 18 bağlantı gücü ile 3. sırada olmasına ek olarak, son yıllarda güncellenen yazımıyla "Türkiye" olarak 6 bağlantı gücüne daha sahiptir (Tablo 2, Şekil 4).

Tablo 2. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili ülkelerin yayın ve atıf sayıları ile toplam bağlantı güçlerinin dağılımı

Ülke	Yayın sayısı	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
ABD	16	746	44
Türkiye (Turkey)	14	124	18

İsveç	6	183	25
İtalya	6	136	8
Türkiye (Türkiye)	6	4	6
İngiltere	3	38	14
Çin	3	11	5
Malta	2	38	13
Macaristan	2	7	9
Endonezya	2	6	5
İrlanda	2	73	2
Şili	1	48	8
Norveç	1	33	8
Avustralya	1	11	5
Tayvan	1	6	5
İran	1	22	4
Almanya	1	24	3
Yunanistan	1	8	2
Kanada	1	24	0
Çek Cumhuriyeti	1	1	0
Polonya	1	2	0
Güney Afrika	1	4	0
İsrail	1	1	0

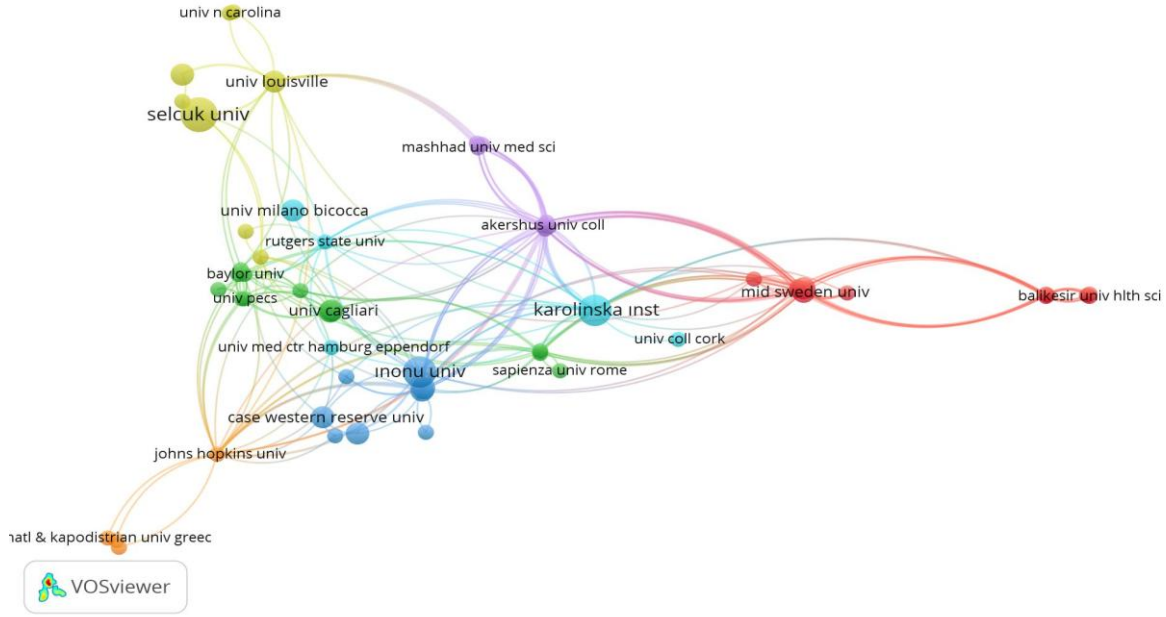
Şekil 4. Ülkelerin atıf ağı haritası

2.1.4. Kurumların Atıf Analizi

Kurumlar arası atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir kurum tarafından en az 1 makale yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında aralarında ilişki bulunan 18 gözlem birimi üzerinden analiz yapılmıştır. Hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili en çok yayın yapan kurumlar sırasıyla; Türkiye’de Selçuk Üniversitesi 5 yayın ve İnönü Üniversitesi 4 yayın, İsveç’te Karolinska Enstitüsü 4 yayın ile temsil edilirken; en fazla atıf alan yayınların adres öncü kurumu Louisville Üniversitesi (187 atıf) olup, bu sıralamada Türkiye’den İnönü Üniversitesi (43 atıf) 15. ve Selçuk Üniversitesi (5 makale, 37 atıf) 19. sırada yer almıştır (Tablo 3) (Şekil 5).

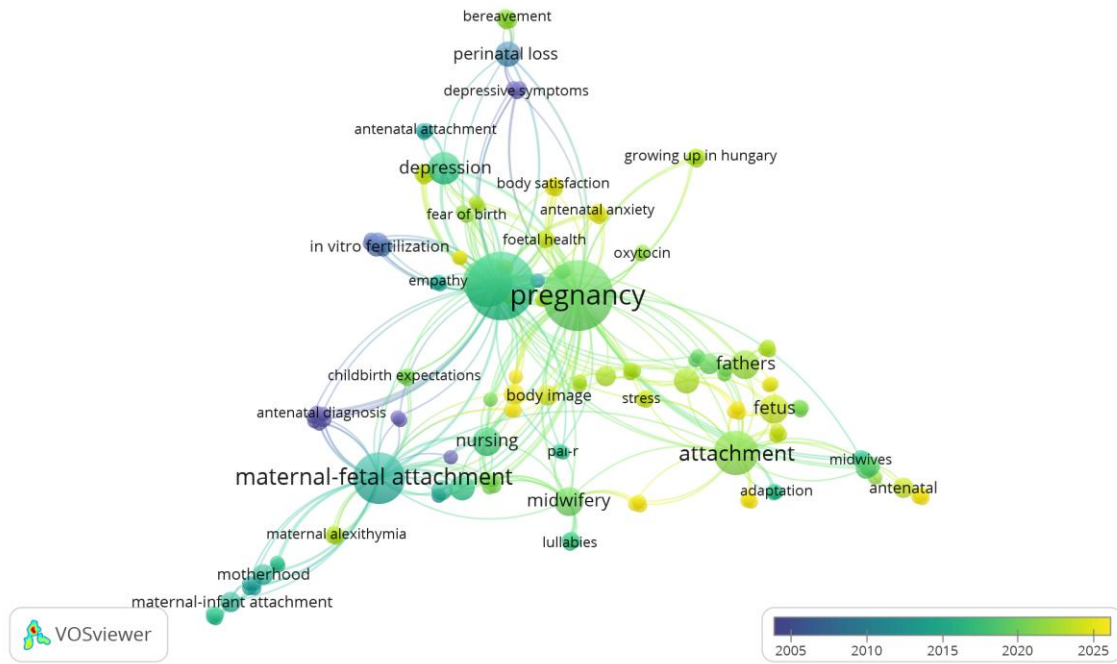
Tablo 3. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili en üretken kurumların dağılımı

Kurum adı	Makale Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Kuvveti
Selçuk Üniversitesi	5	37	5
İnönü Üniversitesi	4	43	14
Karolinska Enstitüsü	4	187	30
Louisville Üniversitesi	2	45	18

Şekil 5. Kurumların atıf ağları haritası

2.1.5. Anahtar Sözcük Analizi

En az ortak anahtar kelime 1 olarak temel alınarak yapılan analizde; hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili yayınlarda 164 anahtar kelime, 23 küme, 529 bağlantı ve toplam 581 bağlantı gücü belirlenmiştir. En sık kullanılan anahtar sözcükler ise 23 tekrar ile “pregnancy” ve 21 tekrar ile “attachment”tır. Bu kelimeler çalışmaların ilk yayınlanmaya başladığı zamanlarda “perinatal loss”, “in vitro fertilization” ve “antenatal diagnosis” ile birlikte kullanılırken, 2010 yılından itibaren “maternal-fetal attachment”, “nursing” ve “midwifery” ile yeni ağlar şeklinde güncellenmiştir. Son yıllarda ise “fetus”, “antenatal”, “body image”, “fear of childbirth” ve “anxiety” kelimeleriyle ağlar başlamıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Anahtar kelime ağı haritası

2.1.6. Yayınların Ortak Dergi Analizi

Yayınların menşei dergiler için en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri belirlenerek yapılan analizde; hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili çalışmalar, 27 farklı hakemli dergide yayımlanmış olup, en fazla yayın sayısına sahip derginin Midwifery (15 makale, 241 atıf) olduğu, onu 8 yayınla ve 382 atıfıla JOGNN-Journal of Obstetric, Gynecologic ve Neonatal Nursing'in takip ettiği görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili en çok yayın sayısına sahip dergilerin dağılımı

Dergi adı	Yayın sayısı	Atıf sayısı
Midwifery	15	241
JOGNN-Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing	8	382
Japan Journal of Nursing Science	4	48
Birth-Issues in perinatal care	3	129
Women and Birth	3	135

3. Tartışma

Bu, 1990 ile 2025 yılları arasında yayımlanan, hemşirelik alanındaki prenatal bağlanma ile ilgili makaleleri haritalayan bir çalışmadır. Literatürde ilk yayımlanan çalışmanın ardından durağan bir dönemle seyreden yayınlarının ardından 2002 yılında önemli bir artışın gerçekleştiği ve 2016 yılında yayın sayısının ivme kazanarak, en fazla çalışmanın 2022 yılında yayımlandığı belirlenmiştir. Çalışmalar 23 farklı ülkede, 86 kurumda ve 180 araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Konu özelindeki çalışmalar, 27 farklı hakemli dergide yayımlanmış olmakla birlikte, çoğu dergide 1 ilgili makale yayımlanmıştır. Bu sonuçlar, hemşirelik alanında prenatal bağlanma konusundaki literatürün yakın bir tarihte başlamasının (Armstrong, 2002; Armstrong, 2004; Damato, 2004; Müller ve Ferketich, 1993) yanı sıra, bu konuya olan ilginin birkaç yıl öncesinde artmaya başladığını göstermektedir (Chemouny ve Wendland, 2024; Coté vd., 2023; Purwati vd., 2024; Rollé vd., 2020; Zhao vd., 2025). Aynı zamanda, uluslararası yayın ilgisinin az sayıdaki ülkelerin ve kurumların, nispeten hatırı sayılır araştırmacının katılımı ile günümüzde ivme kazanan bir ilgi alanı olduğunu yansıtmaktadır. Bu sonuçlar ayrıca, dergilerin konuya ilgilerinin sınırlı kalmakla birlikte, hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili birincil bir derginin eksikliğini düşündürmektedir.

Bu konuda en çok atıfa sahip olan yazarların çalışmaları 2002 ile 2008 yılları arasında

yayınlanmıştır. Bu, yayınlarda önemli bir artışa rağmen, alan için temel oluşturan (Armstrong, 2002; Armstrong, 2004) öncü makalelerin olduğunu göstermektedir. En çok yayına sahip ilk iki dergi doğum ve kadın hastalıkları hemşireliğinin öncü ve yüksek etki büyüklüklerine (*IF*, *Impact Factor*) sahip dergilerdir (Armstrong, 2004; Chemouny ve Wendland, 2024; Damato, 2004; Murphy-Tighe vd., 2025). Yüksek *IF*, derginin daha yüksek bir sıralamaya sahip olduğunu, bu dergilerde bu konuda çalışmaların yayımlanması da geçmişten günümüze hemşirelik alanındaki prenatal bağlanma ile ilgili çalışmaların önemli olarak ilgi gördüğünü göstermektedir. Alan geliştikçe, zamanla belirli dergiler arasında yayın sayısında bir daralma olup olmadığını veya yayınların çok çeşitli dergilerde yayınlanmaya devam edip etmediğini görmek önemli olacaktır. Ayrıca, en çok atıf alan yazarların, en bağlantılı yazarlar olmadığı görülmüştür. Bu yazarların, hemşirelik alanında prenatal bağlanma konusunda temel oluşturan yayınların dışında işbirliğine açık olmadıklarını düşündürmektedir.

Coğrafi etki açısından, yayınlara hakim olan ülkeler öncelikle gelişmiş ülkelerden olup, bunların arasında ilk üçte ABD, İsveç ve İtalya yer almaktadır. Önemli bir şekilde Türkiye'deki yazarlar bireysel olarak yayın ile atıf sayılarında ve yazarlar arası işbirliğinde gerilerde kalmalarına rağmen, Türkiye yayın sayısı sıralamasında öncü ülke olmuş, onu ABD ve İtalya takip etmiştir. Türkiye aynı zamanda en çok yayın yapan kurumlar sıralamasında lider olmuştur ve onu ABD izlemiştir. ABD, işbirliği yapan ülkeler arasında lider konumda yer alırken, İsveç ve Türkiye en çok işbirliği içinde olduğu ülkelerde başı çekmiştir. Bu durum, gelişmiş ülkelerin bağlantı ağının daha rastlanılabilir olmasına bağlı olarak beklenen bir sonuç olmakla birlikte, gelişmekte olan bir ülkenin yüksek bağlantı ağı geliştirebileceğini de göstermektedir. Yanı sıra, Türkiye'de gelişmekte olan fetüsle duygusal bağ kurma konusunun daha fazla önemsendiğine (Bay vd., 2023; Bay, Erkal Aksoy ve Dereli Yılmaz, 2022; Dagla vd., 2023; Canlı ve Demirtaş, 2022; Celikve Ergin, 2020; Güney ve Uçar, 2019; Kara ve Nazik, 2021; Karaca, Koyucu ve Aksu, 2022; Kaydırak vd., 2022; Sarı ve Gürhan, 2025; Özcan vd., 2018; Uncu ve Gök, 2025; Yalnız Dilcen, Akin ve Türkmen, 2022; Yılmaz ve Beji, 2010;) işaret etmektedir.

Anahtar kelime haritası, hemşirelik alanında prenatal bağlanma konusundaki çalışmaların “pregnancy” ve “attachment” kelimeleri etrafında şekillendiğini ortaya çıkarmıştır. Yanı sıra, hemşirelik alanında çalışmaya başlandığı belgelenen zamandan bu yana bu kelimelere yaklaşık olarak ilk 20 yılda “perinatal loss”, “in vitro fertilization” ve “antenatal diagnosis” daha sık eşlik ederken, birkaç yıl öncesine kadar bunların yerini “maternal-fetal attachment”, “nursing” ve “midwifery” almıştır. Son yıllarda ise “fetus”, “antenatal”, “body image”, “fear of childbirth” ve “anxiety” kelimeleri çalışmalarda daha sık tekrarlanmaya başlanmıştır. Bu, hemşirelik alanında prenatal bağlanmayla ilgili çalışılan ek konuların zamanla psikososyal alanlarda yoğunlaşmaya başladığına işaret etmektedir. Aynı zamanda, prenatal bağlanmanın hemşirelik disiplini içinde psikososyal, davranışsal ve klinik yönleriyle ele alındığını göstermektedir (Göbel vd., 2018; Rollé vd., 2020; Şanlı ve Aypar Akbağ, 2022). Özellikle “fear of childbirth”, “body image” ve “anxiety” kavramlarının son yıllarda anahtar kelime ağında öne çıkması, prenatal bağlanmanın yalnızca anne-fetüs ilişkisi değil, aynı zamanda gebeliğin duygusal ve toplumsal yönlerini kapsayan çok boyutlu bir olgu olarak irdelendiğini (Canlı ve Demirtaş, 2022; Güney ve Uçar, 2019; Kara ve Nazik, 2021; Sarı ve Gürhan, 2025; Tighe vd., 2025; Uncu ve Gök, 2025; Zhao vd, 2025) de desteklemektedir.

3.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın birçok güçlü yanının olmasının yanı sıra, bu inceleme bazı sınırlamalar dâhilinde yorumlanmayı gerektirmektedir. Kullanılan verilerin çıkarılması ve analizi için sadece Web of Science kullanılmıştır. Bu veritabanı en fazla atıf üreten veritabanı olsa da, muhtemelen tüm çalışmaları kapsamamıştır. Bu nedenle bu bibliyometrik incelemenin, hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili yayın sayısını olduğundan az bildiriyor olabileceği göz önüne alınmalıdır. Makalelerin alıntılanması dinamik bir süreçtir. Bu nedenle bu analiz, çalışma tarih süreçleri içerisinde alınan literatür ile sınırlıdır. Türkiye'nin ülke olarak, Turkey ve Türkiye şeklinde ayrı ayrı algılanıp analiz edildiği görülmüştür. Bunun gibi veri atlamaları ya da çakışmaları olabilir.

Sonuç

Sonuç olarak; hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili 1990'dan günümüze giderek artan oranlarda çalışma üretilmiş ve en fazla yayın 2022 yılında yapılmıştır. Hemşirelik alanında konunun öncü yazarlarının Denise Cote-Arsenault, Alessandra Busonera ve Stefania Cataudella olup, Ds Armstrong, Jeanne L. Alhusen ve Bl Cannella atıf sayısında lider yazarlar olmuştur. Bu konuda yayın öncü

kurumlarının Türkiye’de (Selçuk Üniversitesi ve İnönü Üniversitesi) ve İsveç’te (Karolinska Enstitüsü), atıf lider kurumunun ise ABD’de (Louisville Üniversitesi) olduğu tespit edilmiştir. İşbirliği en fazla olan ülke de yine ABD olup, işbirliği yapılan yazarlar da İsveç’te ve Türkiye’dedir. Alanın konuya özgü makalelerinin en çok Midwifery dergisinde yayımlandığı ve başı çeken anahtar kelimelerin de “pregnancy” (23 tekrar) ve “prenatal attachment” (21 tekrar) olduğu belirlenmiştir. Hemşirelik alanında prenatal bağlanma, bir çalışma alanı olarak katlanarak artmaktadır ve gelecekte de yaygın bir odak noktası olmaya devam etme potansiyeline sahiptir. Prenatal bağlanma hemşirelik alanında uzman olarak tanımlanan tutarlı yazarlarla büyüyen bir alandır. Prenatal bağlanmanın gebe, eşi ve toplum açısından çeşitli sonuçlarını daha iyi anlamak için; hemşirelik alanında bu konuda literatürdeki boşlukları temel alan çalışmaların ve küresel iş birliğinin artırılmasının, bu alanda ulusal ve uluslararası literatürün genişlemesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların, hemşirelik alanında prenatal bağlanma ile ilgili yürütülecek öncü çalışmalar açısından yol haritası olması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Armstrong, D. S. (2002). Emotional distress and prenatal attachment in pregnancy after perinatal loss. *Journal of Nursing Scholarship*, 34(4), 339–345. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2002.00339.x>
- Armstrong, D. S. (2004). Impact of prior perinatal loss on subsequent pregnancies. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 33(6), 765–773. <https://doi.org/10.1177/0884217504270714>
- Aslancı, S. (2022). Araştırma sorgulamaya dayalı öğrenme: Bibliyometrik bir analiz. *Scientific Educational Studies*, 6(1), 1–25. <https://doi.org/10.31798/ses.1068633>
- Aydın, N. (2024). Bibliyometrik analiz nasıl yapılır: Genel bakış. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(Special Issue), 163–160. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch063>
- Bay, H., Akyüz, M. D., Hadımlı, A. P., & Kazandı, M. (2023). Prenatal attachment, foetal health locus of control and influencing factors in pregnancy. *International Journal of Nursing Practice*, 29(2), e13132. <https://doi.org/10.1111/ijn.13132>
- Bay, H., Erkal Aksoy, Y., & Dereli Yılmaz, S. (2022). Factors affecting primiparous pregnant women’s prenatal attachment levels, childbirth self-efficacy beliefs, and labor worry levels. *Clinical Nursing Research*, 31(5), 952–959. <https://doi.org/10.1177/10547738221078900>
- Brownlee, K., & Oikonen, J. (2004). Toward a theoretical framework for perinatal bereavement. *British Journal of Social Work*, 34, 517–529.
- Canlı, A., & Demirtaş, B. (2022). Prenatal attachment and the relationship with body self-perception. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 51(1), e1–e12. <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2021.09.003>
- Celik, M., & Ergin, A. (2020). The effect on pregnant women's prenatal attachment of a nursing practice using the first and second Leopold's maneuvers. *Japan Journal of Nursing Science*, 17(2), e12297. <https://doi.org/10.1111/jjns.12297>
- Chemouny, M., & Wendland, J. (2024). The experience of miscarriage and its impact on prenatal attachment during the following pregnancy: A mixed-methods study. *Midwifery*, 136, 104072. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2024.104072>
- Cranley, M. S. (1993). The origins of the mother–child relationship: A review. *Physical and Occupational Therapy in Pediatrics*, 12, 39–51.
- Coté, J. J., Côté-Arsenault, D., Handelzalts, J. E., Badura-Brack, A. S., Kalata, M., Walters, R. W., ... & Tampi, R. (2023). Effects of 3D-Printed models and 3D printed pictures on maternal–and paternal–fetal attachment, anxiety, and depression. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 52(3), 223–234. <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2023.02.002>
- Dagla, C., Antoniou, E., Sarantaki, A., Iliadou, M., Mrvoljak-Theodoropoulou, I., Andersson, E., & Dagla, M. (2023). The effect of antenatal education on expectant fathers’ attitudes toward breastfeeding and attachment to the fetus. *Nursing Reports*, 13(1), 243–254. <https://doi.org/10.3390/nursrep13010023>

- Damato, E. G. (2004). Predictors of prenatal attachment in mothers of twins. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 33(4), 436–445. <https://doi.org/10.1177/0884217504266894>
- Ellegaard, O., & Wallin, J. A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, 105(3), 1809–1831. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1645-z>
- Fonagy, P., Steele, H., & Steele, M. (1991). Maternal representations of attachment during pregnancy predict the organization of infant–mother attachment at one year of age. *Child Development*, 62, 891–905. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01578.x>
- Glover, V., & Capron, L. (2017). Prenatal parenting. *Current Opinion in Psychology*, 15, 66–70. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.02.007>
- Göbel, A., Stuhmann, L. Y., Harder, S., Schulte-Markwort, M., & Mudra, S. (2018). The association between maternal-fetal bonding and prenatal anxiety: An explanatory analysis and systematic review. *Journal of affective disorders*, 239, 313–327. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.07.024>
- Green, J., & Goldwyn, R. (2002). Annotation: attachment disorganisation and psychopathology: new findings in attachment research and their potential implications for developmental psychopathology in childhood. *Journal of child psychology and psychiatry*, 43(7), 835–846. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00102>
- Güney, E., & Uçar, T. (2019). Effect of the fetal movement count on maternal–fetal attachment. *Japan Journal of Nursing Science*, 16(1), 71–79. <https://doi.org/10.1111/jjns.12214>
- Kara, P., & Nazik, E. (2021). Effects of anxiety and social support levels on the prenatal attachment of pregnant women with preeclampsia. *Cukurova Medical Journal*, 46(3), 889–896. <https://doi.org/10.17826/cumj.894664>
- Karaca, P. P., Koyucu, R. G., & Aksu, S. Ç. (2022). The relationship between pregnant women's anxiety levels about coronavirus and prenatal attachment. *Archives of Psychiatric Nursing*, 36, 78–84. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2021.12.001>
- Kaydırak, M., Yılmaz, B., Demir, A., & Oskay, Ü. (2022). The relationships between prenatal attachment, maternal anxiety, and postpartum depression: A longitudinal study. *Perspectives in Psychiatric Care*, 58(2), 715–723. <https://doi.org/10.1111/ppc.12841>
- Molander, E., Alehagen, S., & Berterö, C. M. (2010). Routine ultrasound examination during pregnancy: a world of possibilities. *Midwifery*, 26(1), 18–26. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2008.04.008>
- Murphy-Tighe, S., Cheung, P. S., McGlynn, C., Pantelidou, K., Pappan, A., FitzGerald, L., ... & McCaffrey, T. (2025). The MuM (Mums Using Music) online programme: A mixed methods feasibility study to promote perinatal wellbeing. *Midwifery*, 104483. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2025.104483>
- Müller, M. E., & Ferketich, S. (1993). Factor analysis of the Maternal Fetal Attachment Scale. *Nursing Research*, 42(3), 144–147. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8506162>
- Özcan, N. K., Boyacıoğlu, N. E., Dikeç, G., Dinç, H., Enginkaya, S., & Tomruk, N. (2018). Prenatal and postnatal attachment among Turkish mothers diagnosed with a mental health disorder. *Issues in Mental Health Nursing*, 39(9), 795–801. <https://doi.org/10.1080/01612840.2018.1455773>
- Öztürk Can, H., & Kirlek, F. (2016). *Perinatoloji ve bakım*. In Ü. Sevil & G. Ertem (Eds.), *Postpartum dönem* (pp. 409–497). Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Patock-Peckham, J. A., & Morgan-Lopez, A. A. (2010). Direct and mediational links between parental bonds and neglect, antisocial personality, reasons for drinking, alcohol use, and alcohol problems. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 71(1), 95–104. <https://doi.org/10.15288/jsad.2010.71.95>
- Purwati, Y., Pramono, N., Hakimi, M., Suwandono, A., & Kristina, T. N. (2024). Participant analysis of the need for prenatal attachment education packages. *KONTAKT-Journal of Nursing & Social Sciences related to Health & Illness*, 26(3). <https://doi.org/10.32725/kont.2024.034>

- Rollè, L., Giordano, M., Santoniccolo, F., & Trombetta, T. (2020). Prenatal attachment and perinatal depression: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 2644. <https://doi.org/10.3390/ijerph17082644>
- Sari, T., & Gürhan, N. (2025). Examining the relationship between fear of childbirth during pregnancy and prenatal attachment. *International Journal of Childbirth*, 15(1). <https://doi.org/10.1891/IJC-2024-0050>
- Sarı, T., & Gürhan, N. (2025). Effect of training based on Travelbee's human-to-human relationship model on prenatal attachment, fear of childbirth, and anxiety in pregnant women with fear of childbirth: A randomized controlled trial. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 1–9. <https://doi.org/10.3928/02793695-20250507-01>
- Sarıboğa, Y., Sir, Ö., Ataş, S., & Demir Gökmen, B. (2022). The relationship between COVID-19 fear and prenatal attachment of pregnant women in the pandemic. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 30(3), 232–237. <https://doi.org/10.5152/FNJN.2022.22078>
- Siddiqui, A., & Hägglöf, B. (2000). Does maternal prenatal attachment predict postnatal mother–infant interaction?. *Early Human Development*, 59(1), 13–25. [https://doi.org/10.1016/S0378-3782\(00\)00076-1](https://doi.org/10.1016/S0378-3782(00)00076-1)
- Şanlı, Y., & Aypar Akbağ, N. N. (2022). Effects of stress in pregnancy on prenatal attachment, and contributing factors. *Psychiatria Danubina*, 34(1), 25–33. <https://doi.org/10.24869/psyd.2022.25>
- Tabayashi, M., Sato, T., Kikuchi, R., Kawahara, T., & Yamazaki, A. (2024). Translation and testing the reliability and validity of a Japanese version of the Paternal Antenatal Attachment Scale (PAAS-J). *Journal of Nursing Measurement*, 32(1). <http://dx.doi.org/10.1891/JNM-2022-0037>
- Testouri, F., Hamza, M., Amor, B., Barhoumi, M., Fakhfakh, R., Triki, A., & Belhadj, A. (2023). Anxiety and depression symptoms in at-risk pregnancy: Influence on maternal-fetal attachment in Tunisia. *Maternal and Child Health Journal*, 27(11), 2008–2016. <https://doi.org/10.1007/s10995-023-03736-y>
- Thompson, R. A. (2008). Early attachment and later development. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 348–365). Guilford Press.
- Uncu, B., & Gök, H. (2025). The effect of newborn massage training on maternal attachment and postpartum depression: Randomized controlled trial. *Nursing & Health Sciences*, 27(2), e70112. <https://doi.org/10.1111/nhs.70112>
- van Eck, N. J., & Waltman, L. (2023). *VOSviewer manual* (Version 1.0, pp. 1–55). Universiteit Leiden.
- Warren, S. L., Huston, L., Egeland, B., & Sroufe, L. A. (1997). Child and adolescent anxiety disorders and early attachment. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36(5), 637–644. <https://doi.org/10.1097/00004583-199705000-00014>
- Winberg, J. (2005). Mother and newborn baby: Mutual regulation of physiology and behaviour—A selective review. *Developmental Psychobiology*, 47(3), 217–229. <https://doi.org/10.1002/dev.20084>
- Yalniz Dilcen, H., Akin, B., & Türkmen, H. (2022). The relationship of prenatal attachment level to traumatic childbirth perception and posttraumatic stress in pregnancy. *Perspectives in Psychiatric Care*, 58(1), 221–228. <https://doi.org/10.1111/ppc.12875>
- Yilmaz, S. D., & Beji, N. K. (2013). Effects of perinatal loss on current pregnancy in Turkey. *Midwifery*, 29(11), 1272–1277. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2012.11.015>
- Zhao, F., Zhang, X., Yue, C., Zhang, Z., Yuan, M., & Chen, X. (2025). Association between body image, fear of childbirth and maternal-fetal attachment: The relative mediation analysis. *Journal of Advanced Nursing*. <https://doi.org/10.1111/jan.16800>

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi: 10.5281/zenodo.17477296

Araştırma Makalesi • Research Article

Revize İnfertilite Uyum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması *Evil Representations of Women in Mythology: Reflections of Gender Stereotypes**

Ayşe Duygu ÖZBAŞ¹
Feride YİĞİT²

Özet

Amaç: Bu araştırma Revize İnfertilite Uyum Ölçeğinin (R-İÜÖ) Türkçe geçerlik ve güvenirliğini uygulamak için gerçekleştirildi.

Gereç ve Yöntem: Çalışma 2021 Haziran- Eylül tarihlerinde infertilite merkezine başvuran 280 kadın ile metodolojik araştırma metoduna uygun şekilde gerçekleştirildi.

Bulgular: R-İÜÖ'nin dil geçerliği çeviri-geri çeviri ve uzman fikrine uygun yapıldı. R-İÜÖ için hesaplanan örneklem uygunluğu çok iyi şekilde değerlendirildi (KMO=0.948, X²=3566.966). Doğrulayıcı Faktör Analizinde (DFA) R-İÜÖ'nin 11 maddelik tek faktörlü yapıda, maddelerin faktör yüklerinin 0.841 -0.915 aralığında olduğu ve DFA uyum değerlerinin kabul edilebilir sınırlar/mükemmel uyum sınırları aralığında olduğu belirlendi (X²/df: 4.560, RMSEA: 0.083, CFI: 0.98, GFI: 0.98, AGFI: 0.83, NNFI: 0.98, NFI: 0.98, RMR: 0.079, SRMR: 0.036). Çalışmada R-İÜÖ'nin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.968 olarak belirlendi. Test-retest sonuçlarında olumlu yönde güçlü ve ileri düzeyde anlamlı bir ilişki varlığı görüldü (r=0.940).

Sonuç: R-İÜÖ'nin Türkçe uyarlamasının; "İnfertilite Uyumunun" değerlendirebilmesi amacıyla rahat uygulanabilen, yeterli iç güvenirlik ve geçerliği mevcut olduğu sonucuna varıldı.

Anahtar Sözcükler: Geçerlik; güvenirlik; infertilite uyumu.

Abstract

Objective: This study was carried out to establish the Turkish validity and reliability of the Revised Fertility Adjustment Scale (R-FAS).

Material and Method: The research was carried out according to the methodological research design with 280 women who applied to the infertility center between June and September 2021.

Results: The language validity of the R-FAS was made using translation-back translation and expert opinion techniques. The sample adequacy calculated for the R-FAS was evaluated as very good (KMO=0.948, X²=3566.966). In the Confirmatory Factor Analysis (CFA), it was determined that the R-FAS had a single factor structure with 11 items, the factor loads of the items varied between 0.84 and 0.91, and the CFA fit index values were within the acceptable/perfect fit limits (X²/df: 4.560, RMSEA: 0.083, CFI: 0.98, GFI: 0.97, NFI: 0.98). In the study, the Cronbach's alpha reliability coefficient of the R-FAS was determined as 0.968. A strong and highly significant positive correlation was observed in the test-retest results (r=0.940).

Conclusion: It has been concluded that the Turkish version of the R-FAS is easily applicable and has sufficient internal reliability and validity for the evaluation of "Fertility Adjustment".

Keywords: Validity; reliability; fertility adjustment.

Giriş

İnfertilite, Uluslararası İnfertilite ve Fertilite Bakımı Sözlüğü'nde, bir yıl ve üstünde düzenli korunmasız cinsel ilişkiye rağmen klinik bir hamileliğin olmaması, bireyin kendinin ya da partnerinin

* Makale geliş tarihi / Received date: 22.01.2025 Makale kabul tarihi / Accepted date: 01.08.2025

¹ Öğr. Gör.Dr., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, SHMYO, Gaziantep e-posta: dyildirim75@gmail.com/ORCID ID :0000-0001-7473-390X

² Doç.Dr., Topkapı Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, İstanbul. e-posta: ferideyigit@topkapi.edu.tr. ORCID ID: 0000-0001-8152-0400

üreme yeteneğinin dejenere olmasıyla belirgin bir hastalık olarak tanımlanmaktadır (Zegers-Hochschild et al., 2017; 3(9)1786-1801; WHO., 2009; Kanığ.,2021). Dünya genelinde üreme dönemindeki evli eşlerin %8-12'sinin kısırlıktan etkilendiği varsayılmaktadır. Doğurganlık çağındaki kadınlarda infertilite görülme oranları batılı ülkelerde yedi kişide bire ve gelişen ülkelerde dört kişide bir olarak kabul edilmektedir. İnfertilite görülme değerinin en fazla olduğu bölgeler; Güney ve Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra altı Afrika'nın bazı ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa'dır. Sahra altı Afrika ülkelerinde infertilite görülme değerleri %30'lara kadar çıkabilmektedir (Vander Borgh & Wyns.,2018). 2018 TNSA neticesine göre, Türkiye'de 15-49 yaş üreme çağı kadın bireylerde primer kısırlık düzeyi %4, doğum sonrası bir kez infertilite problemi yaşama seviyesi 2013'te %11.2; 2018'de ise %12' dir (TNSA.,2018; TNSA.,2013).

Üreme, neslin sürmesi amacıyla tüm canlıların en önemli içgüdülerindenidir. Bireyler ebeveyn olmayı başaramaması, yaşamları boyu sürecek fiziksel ve zihinsel sağlık problemlerine sebep olabilir (Gameiro & Finnigan, 2017; 23,322-337; Yücesoy vd.,2021; 23, 256-263). Birçok çift için çocuk sahibi olmak yetişkinlik deneyimlerinin önemli bir parçasıdır. Çift istediği sürede çocuk sahibi olamadığında çevrenin isteğini karşılayamayarak mutsuz olmaktadır. Çiftlerin çocuk sahibi olamamaları, başarısızlık ve yetersizlik duygusuyla karşılaşmalarına yol açmaktadır (Kırca & Pasinlioğlu.,2013; 5(2):162-178 ; Ana Herzedia et al., 2020; 38:2,113-126). İnfertilite, emosyonel ve ruhsal destek yetersizliği, iyileştirme uygulamalarının pahalı oluşu ve stresi, iyileştirme uygulama zamanında işe devam sürecinde zorluklar, ruhsal durumu bozan tedavi sonrası anksiyete, kayıp, yas, suçluluk, sosyal izolasyon, kontrol kaybı, evlilik hayatında bozulma ve bununla ilişkili psikososyal problemler ve sonucunda komplike bir yaşam krizi oluşturmaktadır (Kırca & Pasinlioğlu.,2013; 5(2):162-178; Ahmadi et al.,2019; 1,16-23).

Bireylerin infertiliteye yönelik tutumları bireysel olarak farklı olmakla birlikte benzer tarafları da bulunmaktadır. Çocuk sahibi olamamanın kadın için anlamı, hamile kalamama, annelik duygusundan yoksun kalma, değersizlik ve yeterli olmama duygusu, tek olmak, dayanak yetersizliği, rol eksikliği, kendine saygıda azalmadır (Greil et al.,2010; 32(1),140-162; Şen & Sevil.,2016; 6,63-82). Çocuk sahibi olamamanın erkek açısından anlamı ise, erkeklik işlevlerinde yetersizlik, ebeveynlik duygusundan yoksun olma, ihtiyarlıkta yalnızlık, çalışma sürecinde desteksizlik, neslinin devamını sürdürememek, sosyal rol eksikliği ve destek yetersizliğidir (Şen & Sevil.,2016; 6,63-82; Yanikkerem vd.,2008; 11,112-121).

Kısırlık iyileştirme uygulamaları sırasında çoğu insan, emosyonel açıdan stabil durumda gözlenirse de, kısırlık hayat sürecinde derin bir ruhsal bunalım ve emosyonel olarak stresli bir tecrübe şeklinde ifade edilir. Stres, bireylerin dış ortamdan kaynaklanabilecek tehditlerden şahsen korunmak için göstermiş olduğu reaksiyondur (Tessy Boedt et al.,2018; Kalhori, et al.,2020; 1, 10-16). Kaybetme, keder, öfke ve üzüntü duyguları da sıktır. Ek olarak üremeye yardımcı tekniklerle ilişkili bedensel, ruhsal ve maddi sıkıntılar eşlerin ruhsal kararlılığını etki etmektedir (Kalhori, et al.,2020; 1, 10-16; Şen vd.,2014; 19,17-24).

İnfertilite durumuna uyum, fertilitedeki var olan problemler rağmen, bireylerin zihinsel, emosyonel ve davranışsal pozisyonlarını dengede tutabilme ve hayatlarının diğer alanlarından faydalanabileceklerini düşünebilmeleridir (Gameiro & Finnigan.,2017:322-337). Bireylerin tedaviye uyumları, infertilite iyileştirme aşamasındaki tavır ve iyileşmeye yönelik uygulamaları üzerinde önemli bir etkinliğe sahiptir (Arslan-Özkan.,2012). Uyumun kabullenilmesi ile hayat kalitesini azaltan, tek kalma tercihi ve birçok ruhsal bozukluğun oluşmasını tetikleyen kriz ortamının doğru bir şekilde yönetilebilmesi temin eder (Gameiro & Finnigan.,2017:322-337). Bu açıdan bakıldığında infertilite uyumunun değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

İnfertilite uyumun belirlenmesi amacıyla revize edilmiş infertilite uyum ölçeği güvenilir bir araçtır (Torabia et al.,2019;16-20). İnfertiliteye uyumun değerlendirilmesinde, sağlık profesyonelleri özellikle de yakın ilişki halinde olmaları nedeniyle hemşireler, infertil bireylerin yaşadığı sıkıntıların farkında olmalıdırlar. Hemşireler Revize –İnfertilite Uyum Ölçeği'ni kullanarak bireylerin infertiliteye uyumu değerlendirebilir ve uygun girişimlerde bulunarak, eğitim ve danışmanlık uygulamaları ile çiftlerin tecrübe ettiği endişe, stres ve anksiyetenin giderilmesi, tedavi uygulamaları sırasında duruma yönelik farkındalık sağlanarak fikirlerini beyanının sağlanması, kişinin özsaygısının desteklenmesini sağlayarak büyük problemlerin kriz olmadan çözülmesi sağlamaktadır (Akin & Şahin.,2020; 55-75).

Bu açıdan bu çalışmada Kazemi ve ark. (2019) tarafından revize edilen Revize İnfertilite Uyum

Ölçeği'nin (R-İÜÖ)Türk toplumunda geçerlilik ve güvenilirliği amaçlanmıştır (Torabia et al.,2019; 16-20).

Gereç ve Yöntem

Bu araştırma metodolojik şekilde uygulanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni; Haziran-Eylül 2021 aralığında Özel bir Tüp Bebek merkezine başvuru yapan kadınlar oluşturdu. Örneklemi ise, primer infertilite tanısı alan, çalışmaya katılmaya gönüllü olan, 18-45 yaş aralığında olan, Yardımcı Üreme Tekniklerin'den birini seçen, Türkçe okuma-yazma bilen 280 kadın oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu, Revize İnfertilite Uyum Ölçeği (R-İÜÖ) uygulanarak elde edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu

Çalışmacının oluşturmuş olduğu bireysel bilgi formu çalışmaya dahil edilen bireylerin sosyodemografik verileri ve infertiliteye yönelik bilgilerini belirlemeye yönelik soruları içermektedir.

Revize İnfertilite Uyum Ölçeği: R-İÜÖ

Glover ve arkadaşları tarafından 1999 yılında, infertilite durumunda psikolojik uyumu değerlendirmeyi standardize etmek amacıyla Fertility Adjustment Scale (İnfertilite Uyum Ölçeği) yapılmıştır. Torabi, Kazemi ve Abdishahshahani aracılığı ile 2019'da tekrar düzenleme yapılmıştır. R-İÜÖ; kognitif, davranışsal, emosyonel alanları içine alan kapsamda ele alınmıştır. R-İÜÖ, tedavi ve tedavi süresinde bireyin duruma psikososyal uyumu üzerine etkisini ele almada, psikolojik ihtiyaçlarını belirlemede faydalı bir araçtır. Uygulamada bir anahtar olarak R- İÜÖ, eşlerin ruhsal ihtiyaçlarını belirlemek, doğurganlık sorunlarına uymaları amacı ile görüşme için elverişlidir. Bu ölçek altılı likert tipli, 1 (güçlü bir şekilde katılmıyorum) ile 6 (güçlü bir şekilde katılıyorum) şeklinde derecelendirmeli, 2 alt boyutlu, 11 maddelik bir ölçektir. Maddelerden 3,5,6,13,16,17,18 Faktör 1 yani Zihinsel Özgürlük alt boyutu; 9,10,11,12 Faktör 2 Koşulları kabul etme alt boyutunu kapsamaktadır. Maddeler olumlu ve olumsuz ifade açısından cevaplara etki etmemek için dengeli bir şekilde ayarlanmıştır. Olumlu maddeler (9,10,12) zıt değerlidir. Total puan şıklardan puanlanarak hesaplanır. Fazla çıkan R- İÜÖ, her iki alt boyut içinde uyumun istenilen düzeyde olmadığına göstergesidir. Özgün ölçeğin güvenirlik değeri α .83 bulunmuştur (Torabia et al.,2019; 16-20). Kazemi'den ölçeğin Türkçe çevirmek amacı ile e-mail ile iletişime geçilip müsaadesi sağlanmıştır. Bu çalışmada ölçeğinin iç tutarlılık Cronbach alfa değeri 0.968 bulunmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesi SPSS 24.0 for Windows (Statistical Package For Social Sciences) ve Lisrel 8.7 bilgisayar programı ile yapılmıştır. Ölçeğin dil çevrimi amacı ile çeviri-geri çeviri tekniği ve ölçeğin kapsam geçerliliği bilirkşi görüşleri açısından Content Validity Index (CVI) testi kullanılmıştır. R-İÜÖ'nin yapı geçerliliği DFA ile araştırılmış, faktör analizi yapılmadan önce örneklem uygunluğunu belirlemek amacı ile KMO, Barlett testleri kullanılmıştır.

Ölçeğin güvenirlik çalışması için; cronbach alfa katsayısı, test tekrar test uygulaması kullanılmıştır. Pearson Momentler Çarpımı ile ölçülüp korelasyona bakılmıştır. Madde puanları arasındaki ilişki açısından Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Araştırmanın Etiği

R-İÜÖ'ni geliştirenlerden e-posta ile izin alınmıştır. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulun'dan 03.05.2021 tarih ve 2021-067 sayı numaralı etik kurul izni, Özel Tüp Bebek Merkezi'nden 09.04.2021 tarihinde kurum izni alınmıştır. Kadınlara veri toplanması öncesinde araştırmanın hedefi izah edilerek sözlü ve yazılı onamları alındı.

Bulgular

1.R-İÜÖ'nün Geçerlik Çalışması

Dil Uyarlaması ve Kapsam Geçerliği

R_İÜÖ'nin dil geçerliğini ölçerken çeviri-geri çeviri yöntemi kullanıldı. Kapsam geçerliliği için yapılan incelemede 12 bilirkişinin görüşleri alındı. Bilirkişilerin yaptıkları inceleme neticesinde CVI 0.8484 bulundu. Bu netice ölçeğin kapsam geçerliğinin varlığını gösterdi (Tablo 1).

Ölçeğin yapı geçerliğinde, ilk olarak (KMO) ve Barlett Testi ile örneklem büyüklüğüne bakılarak (KMO=0.948, $X^2=3566.966$, $p=0.000$) örneklem büyüklüğü açısından çok iyi şekilde değerlendirildi (Tablo 1).

Yapı Geçerliği

DFA'da R-İÜÖ'nin 11 soruluk tek faktörlü yapıda olduğu, soruların faktör yüklerinin 0.69 -0.79 ve DFA uyum indeksleri sonuçlarının tamamının kabul edilebilir sınırlar ile mükemmel uyum sınırları (NFI=0.98, NNFI=0.98, CFI=0.98, GFI=0.98, AGFI=0.83, RMR = 0.079, RMSEA=0.083, SRMR=0.036 $X^2/df= 4.560$) içerisinde olduğu görüldü (Tablo 1).

Tablo 1. Revize İnfertilite Uyum Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çözümlenmeleri

Testler	Sonuçları
Geçerlilik	
Dil Uyarlaması	Dil geçerliği için çeviri-geri çeviri yöntemi uygulandı. Alanında yetkin 2 kişi aracılığıyla İngilizceden Türkçeye tercüme yapıldı. Daha sonra alanında yetkin farklı iki kişi tarafından Türkçeden İngilizceye tercümesi yapıldı. Her iki çeviride benzer çıktı.
Kapsam Geçerliliği	Content Validity Index (CVI) testi ile alanında yetkin kişilerin aynı görüşte olduğu belirlendi ($p>0.05$). İnceleme sonucu CVI değeri 0.8484 olarak bulundu.
Yapı Geçerliliği(n:280)	KMO: 0.948 χ^2 : 3566.966 p : 0.000 Doğrulayıcı faktör analizi; 11 maddelik tek faktörlü yapı, maddelerin faktör yük değerlerinin 0,69–0,79 aralığında ve DFA uyum sonuçları (NFI : 0,98, NNFI :0.98, CFI: 0.98, GFI:0.98, AGFI:0.83, RMR: 0.079, RMSEA: 0.083, SRMR:0.036, X^2/df : 4.560)
Güvenirlik	
İç tutarlılık	Cronbach alfa güvenirlik kat sayısı 0.968
Zamana karşı değişmezlik Test re-test(n:55)	Zamana karşı değişmezlik bakımından test re-test sonuçları olumlu anlamda kuvvetli ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki düzeyinde görüldü ($p>0.05$).

2. KBAÖ'nün Güvenirlik Çalışması

İç Tutarlılığa İlişkin Bulgular

Araştırmanın güvenirliği açısından tek faktörlü R-İÜÖ'nin iç tutarlılığına yönelik yapılan incelemede Cronbach Alfa güvenirlik değeri 0.968 bulundu. R-İÜÖ'nin madde-toplam puan korelasyonlarının 0.841-0.915 şeklinde olduğu ve gelişi güzel bir madde kaldırıldığında Cronbach Alfa değerinin anlamlı şekilde değişmediği belirlendi (Tablo 1).

Zamana Karşı Değişmezliğe İlişkin Bulgular

Son aşama olarak zamana yönelik değişmezlik için uygulanan değerlendirmede 15 gün ara ile 2 sefer yapılan R-İÜÖ puanları arasında olumlu anlamda kuvvetli ve istatistiksel açıdan ileri seviyede anlamlı bir ilişki görüldü ($r=0.940$). Bu açıdan iki değerlendirme arasında ileri seviyede anlamlı ilişki saptandı ($p<0.001$).

Doğrulayıcı Faktör Analizi

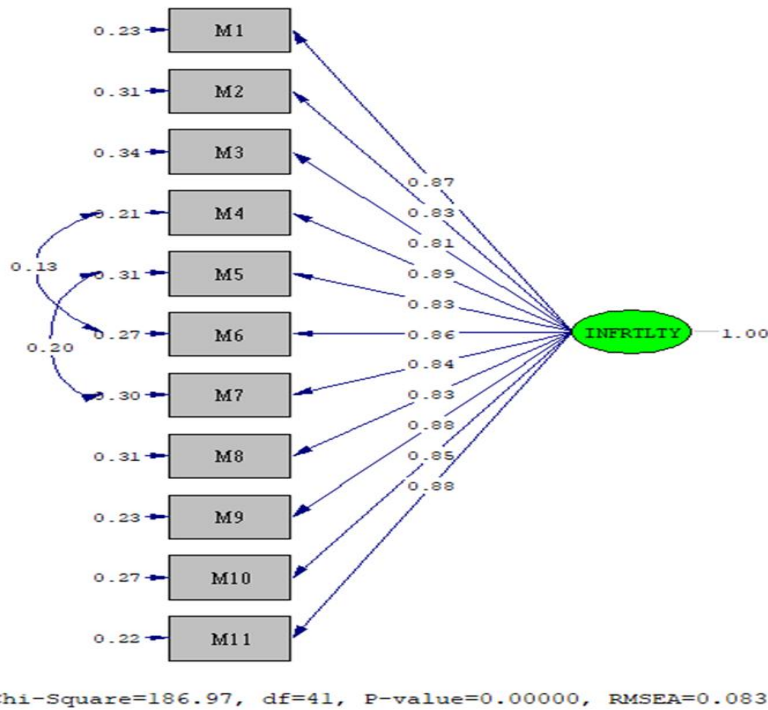
Tablo 2. Ölçeğe Ait Standardize Edilmiş Beta Katsayıları, R², Hata ve T Değerleri

Faktör	Madde No	Standardize edilmiş Faktör Yüğü	R ²	Hata	t
R-İnfertility Uyum	M1	0,87	0,77	0,23	18,43
	M2	0,83	0,69	0,31	16,96
	M3	0,81	0,66	0,34	16,47
	M4	0,89	0,79	0,21	18,83
	M5	0,83	0,69	0,31	16,97
	M6	0,86	0,73	0,27	17,80
	M7	0,84	0,70	0,30	17,23
	M8	0,84	0,69	0,31	16,96
	M9	0,88	0,77	0,23	18,58
	M10	0,85	0,73	0,27	17,66
	M11	0,88	0,78	0,22	17,78

**p<0.01

DFA sonucu ölçek maddelerinin faktör yüklerinin 0.69–0.79 şeklinde olduğu tespit edildiğinden bu değerler kabul edilebilir. Maddeler ile örtük değişkenler arasındaki bağın istatistiksel anlamlılık seviyesi ifadesi olan t değeri ise p<0.01 düzeyinde anlamlı bulundu.

Ölçeğin faktör yapısı değerlendirildiğinde Şekil 1’de ifade edildiği üzere M4 - M6 ve M5 - M7 maddeleri arasında modifikasyon uygulanması önerilmiştir. Modifikasyon sonrası tek faktörlü yapının olduğu görüldü.

Şekil 1. R-İnfertilite Uyum Ölçeğinin DFA Sonucuna Ait Path Diyagramı

Tartışma

Ölçek geçerlilik çalışmalarında ilk uygulanan yöntem dil uyarlamasıdır. Bu çalışmalarda iki kültürdeki farklılıkları en asgari düzeye getirmek ve tercümenin fark edilebilir olması garantilenmelidir

(Öner.,2009;520–525).Dil geçerliliğinde çeviri-geri çeviri yöntemi çoğunlukla tercih edilen bir yöntemdir (Öner.,2009; 520–525 ; Aksayan & Gözüm., 2002;4:9–20). R-İÜÖ'nin dil geçerliliği; çeviri - geri çeviri yöntemi ile sağlanmıştır. Ölçek önce iki uzman tarafından önce İngilizce 'den Türkçe 'ye çevrildi. Uzman çevirmenlerin çevirdiği ölçeğin Türkçe formu özgün yazı ile karşılaştırılarak değerlendirilmiş, ölçek maddelerini özgün olarak iyi anlatan betimlemeler belirlenerek düzenlenmiştir. Türkçe formunun İngilizce' ye geri çevirisi farklı iki uzman tarafından değerlendirilmiş, iki çevirinin de aynı anlam ifade ettiği belirlenmiştir.

R-İÜÖ'nin Geçerlik Çalışması

Geçerlilik ölçekte bakılacak birinci niteliktir. Nedeni de ölçek güvenilir olup geçerli olmayabilir (Seçer.,2015;211-258; Yeşilyurt &Çapraz.,2018;1,251–264).Geçerlik için kullanılan yöntemler; kapsam ve yapı geçerliliğidir(Seçer.,2015;211-258).

Kapsam Geçerliği;

Yapı geçerliği değerlendirilmek istenen kavramsal duruma ilişkin bilgilerin doğruluğunun bilimsel açıdan ifadesidir (Yeşilyurt &Çapraz.,2018; 1, 251–264).

Kapsam geçerliği tüm olarak ölçeğin ve ölçek bileşenlerinin değerlendirilmesi amaçlanan konu hakkında ne kadar bilgi verdiğini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Ercan & Kan.,2004; 30,211–216). Bu çalışmada kapsam geçerliği açısından yapılan uygulamada 12 uzmanın fikrine başvuruldu. Alanında yetkin kişilerin fikirleri sonucunda CVI değeri hesap edildi. CVI değerinin 0.80 veya daha fazla olması ölçeğin kapsam geçerliliğinin kabulü için gerekmektedir (Erkuş.,2014). İnceleme sonucu CVI değeri 0.8484 olarak bulundu. Bu sonuçla birlikte uzman görüşleri çerçevesinde gerekli düzenleme yapılan formula pilot uygulama yapıldı ve bunun sonucunda maddelerin anlam açısından anlaşılır olduğu belirlendi. Bu bilgi çerçevesinde “Revize İnfertilite Uyum Ölçeği” nin kapsam geçerliliği sağlandı.

Yapı Geçerliği;

Yapı geçerliliği, ölçülmek istenen kavramsal duruma ilişkin bilgilerin doğruluğunun bilimsel açıdan ifadesidir (Yeşilyurt &Çapraz.,2018; 1, 251–264). Faktör Analizi yapı geçerliğinin araştırılmasında kullanılan metotlardan biridir. Faktör analizi, geliştirilmiş bir ölçeğin adapte edilme aşamasında araştırmacılar tarafından çoğunlukla tercih edilen bir analizdir (Seçer.,2015;211-258). Ölçme aracının geliştirilmesi ve adapte edilmesi sürecinde açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) şeklinde 2 faktör analizi yaklaşımı mevcuttur((Seçer.,2015;211-258,28).

Faktör analizinden önce araştırma tekniklerinin uygulanacağı grup büyüklüğü açısından uygunluğun belirlenmesi için KMO, araştırma tekniklerinin uygulanacağı grubun faktör analizi yönünden yeterliliğini belirlemek için Barlett testi kullanımı tavsiye edilmektedir. KMO değeri 0 -1 değerlerini almakta olup ve 0.60 üzerinde değer alması ümit edilmektedir(Seçer.,2015;211-258). KMO değeri 0.948 ve Barlett küresellik testi $p<0.05$ önem düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuş ve faktör analizi açısından yeterli olarak değerlendirilmiştir.

Yapı geçerlik kriterlerinden doğrulayıcı faktör analizi (DFA) çalışmacıların elde ettikleri verinin orijinal yapıya uygunluğunu tespit etmek gayesiyle gerçekleştirilmektedir. DFA başka kültür ve örneklemde geliştirilen ölçme araçlarının adapte edilmesinde kullanılan geçerlik tespit etme tekniğidir. Farklı bir ifade ile DFA kavramsal temelden dayanak alarak birçok değişkenden meydana gelen unsurların gerçek verilerle ne kadar uyum sağladığını belirlemek için yapılan bir analizdir (Ercan & Kan.,2004; 30,211–216; Çakmur., 2012; 3,339-344). Bu çalışmada yapı geçerliği değerlendirilmesi için DFA değerlendirmesi yapılmıştır. R-İÜÖ'nin faktör yapısı bakıldığında Şekil 1'de ki gibi 4-6. maddeler ve 5-7. maddeler arasında modifikasyon yapılması tavsiye edilmiş ve modifikasyon sonucunda tek faktörlü yapıda olduğu görülmüş, faktör yükleri 0.69 - 0.79 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuç ile açıklayıcı faktör analizinden edinilen faktör sayısının eş olduğunu göstermiştir. DFA uyum indeksleri sonuçlarına göre tüm değerlerin kabul edilebilir sınırlar ile mükemmel uyum sınırlarında olduğu belirlenmiştir.

R-İÜÖ'nin Güvenirlik Çalışması

Ölçme aracında iç tutarlılık ve zamana yönelik değişmezlik olmak üzere 2 şekilde güvenilirlik

ölçütü denenmelidir (Seçer.,2015;211-258; Yeşilyurt &Çapraz.,2018;1,251–264; Ercan & Kan.,2004; 30,211–216; Erkuş.,2014; Balcı.,2005;97- 135; Çakmur., 2012; 3,339-344; Vehid &Eral.,2014;14,60–61; Gözüm&Aksayan.,2003;5,3–14). Araştırmada R-İÜÖ'nin güvenilirliğini değerlendirmek açısından iç tutarlılık (Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı) ve zamana yönelik değişmezlik yöntemi (test tekrar test yöntemi) uygulanmıştır. Cronbach alpha katsayısının hesap edilmesiyle ölçekte bulunan maddeler arası uyum belirlenir (Seçer.,2015;211-258). Cronbach alfa katsayısı 0 - 1 değerlerini almaktadır. Bu değer 1'e yaklaştıkça güvenilirlik derecesi artmaktadır. Cronbach alpha katsayısı 0.60 ve üzeri olmalıdır. Cronbach alpha değeri 0.80–1.00 arası yüksek, 0.60–0.80 arası yeterince güvenilir, 0.40–0.60 arası az, 0.00–0.40 arası güvenilir olmadığı şeklinde değerlendirilir (Karagöz.,2017; 24–35). Bu araştırmada tek faktörlü R-İÜÖ'nin iç tutarlılığını test etmek amacı ile yapılan değerlendirmede Cronbach alpha değeri 0.968 bulunmuş ve oldukça yüksek şeklinde değerlendirilmiştir. R-İÜÖ'ni revize eden Kazemi ve ark.nın (Torabia,et al.,2019; 16-20) (2019) yaptıkları çalışmada R-İÜÖ'nin Cronbach alpha değeri 0.83 şeklinde açıklanmıştır. Buraya yorum eklenebilir.

Madde analizinde başvuru yöntemlerinden bir diğeri ölçeğin bütün puanlarına göre belirlenen alt %27 ve üst %27'lik grupların madde ortalamalarındaki ayrımın ilişkisiz t test uygulanarak değerlendirilmesidir. Gruplar arasında istenilen doğrultuda izlenen ayrımın anlamlı olması, ölçeğin iç tutarlılığının göstergesidir. Analiz sonuçları, maddelerin bireylerde değerlendirilmek istenilen uyumları açısından ne kadar farkı belirttiğini göstermektedir (Büyüköztürk vd.,2014; Açığöz.,2020). Ölçeğin Alt-Üst % 27'lik grupların puan ortalamaları bakımından ayrımın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulundu ($p<0.01$). Bu sonuç çerçevesinde ölçeğin ayırt etme gücünün olduğu ifade edilmiştir.

Zaman Karşı Değişmezlik (Test Re-Test)'e İlişkin Verilerin Tartışılması

Test-tekrar test yöntemi ölçeğin kararlı olduğunu ifade eder. Bu uygulamada testin aynı gruba iki defa uygulanması sonucunda güvenilirliğe belirlenmesi hedeflenir. Sonuç aynı ise kullanılan yöntemin güvenilir olduğu kanısına varılır. Güvenirlik değeri 0.80' in üzerinde bulunması kabul edilen bir ölçüttür. Test tekrar test için minimum 30 kişi ile uygulamanın yapılması belirtilmektedir (Aksayan &Gözüm.,2002;4:9–2; Tavşancıl.,2002; Böke., 2011;63-96). Uygulanan test tekrar test sonucu korelasyon değeri 0.940 ve $p<0.001$ şeklinde bulundu. Bu araştırmada 55 kişiye uygulanan test tekrar test sonucu incelenmiş, ölçeğin 20 gün ara ile tekrar uygulandığında eş sonuçlar alındığı görüldü. Bu sonuca göre İnfertilite Uyum Ölçeği Revize Formu'nun zamana göre değişmez olduğu delilleri ile sunulmuş olup, oldukça güvenilir bir ölçek olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

İnfertilite, çeşitli tedavi seçeneklerinin ve uygulamalı işlemlerin olduğu bir süreçtir. Bu nedenle infertilite tedavi sürecinde etkilenme oranı artış göstermektedir (Verhaak et al.,2007; 22(1):305–308). Bu süreçte bireylerin uygulanan tetkik ve tedavilerden tedirgin oldukları ve biyo-psiko-sosyal yönden olumsuz etkilendikleri belirlenmiştir (Glover et al.,1999; 72(4),623-628; Cousineau&Domar.,2007; 21(2):293-308). İnfertilitenin olumsuz etkileri tedavi sürecine uyumu güçleştirmektedir (Durning&Williams.,2004;82(2)101). Bu zorlu süreç koşullarını kontrol altına almak için infertilite de uyum önemlidir (Torabia et al.,2019; 243:16-20). Bireyler bulunduğu yere uyum sağlamaya çalışır. Uyumu elde etmede bireyleri çevresel değişiklikler, daha evvelki deneyimleri, durumları algılayış şekilleri, baş etme durumları gibi unsurlar etkilemektedir (Kacaroglu Vicdan&Gülseven Karabacak.,2014;5(4)255-259). Özellikle kadınlar tedavinin her evresinde değişik hisler yaşamaktadır. Bireyin bu aşamaya uyumu ve vuku bulacak sıkıntılı süreçlerle baş etmesi tedavinin olumlu sonuçlanmasında önemlidir (Durgun-Ozan&Duman.,2018;15(2) 43-46).Bu nedenle bu süreçte bireyin infertilite uyumunun değerlendirilmesi ve uygun girişimler yapılarak bireyin sorunlarının çözümü kavuşturulması ve uyum düzeyinin artırılması önem taşımaktadır. Bu nedenle infertiliteye uyumu değerlendirmek üzere Kazemi ve ark. (Torabia et al.,2019;243:16-20) tarafından revize edilen R-İÜÖ'nin bir araç olarak ülkemizde de kullanılması amacıyla uygulanan bu araştırma sonucunda; R-İÜÖ'nin Türk toplumunda geçerli ve güvenilir olarak uygulanabileceği belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Açıkgöz, E.(2020). Psikiyatrik Bozukluğu Olan Yetişkinler İçin Toplum Entegrasyon Ölçeği Türkçe Formu Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Ana Bilim Dalı. Gaziantep.
- Ahmadi, S. M., Shahverdi, J., Rezaei, M., Bakhtiari, M., Sadeghi, K., Veisy, F. Ve Shahverdi, M. (2019). The Effect of Behavioral Couple Therapy on the Improvement of Mental Health and Reduction of Marital Conflict in Infertile Couples in Kermanshah: A Randomized Controlled Trial (RCT). *Journal of Reproduction & Infertility*, 20(1), 16–23.
- Akın, Ö. ve Şahin, E. (2020). Yardımcı üreme teknikleri ve hemşirelik yaklaşımı. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*, 3 (1), 55-75.
- Aksayan S, Gözüm S. Kültürlerarası Ölçek Uyarlaması için Rehber I. Ölçek Uyarlama Aşamaları ve Dil Aşamaları. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi* 2002;4:9–20.
- Ana Heredia, Francisca Padilla, Jose Antonio Castilla & Rocio GarciaRetamero (2020) Effectiveness of a psychological intervention focused on stress management for women prior to IVF, *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 38:2, 113-126, DOI:10.1080/02646838.2019.1601170
- Arslan-Özkan,İ. (2012). Watson'ın Bakım Kuramına Temellendirilmiş Hemşirelik Girişimlerinin İnfertil Kadınların, İnfertiliteden Etkilenme Durumlarına, Öz-Yeterlik ve Uyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği. İzmir.
- Balcı, A. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma(ss. 97- 135). Ankara.6. Baskı. Pegem Akademi.
- Böke K. (2011)Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri(ss.63-96). İstanbul.3. Baskı. Alfa BasımYayım.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Cousineau, T.ve Domar, A.(2007). Psychological impact of infertility. *Best Practice &Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, 21(2): 293-308.
- Çakmur H. Araştırmalarda Ölçme-Güvenirlik-Geçerlilik. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2012; 11(3):339-344.
- Durgun-Ozan, Y., & Duman, M. (2018). İnfertilite Tedavi Sürecindeki Kadınların Fertilité Uyumları ile Öz-Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Jinekoloji - Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi* , 15(2), 43-46.
- Durning, PE. ve Williams, RS, (2004). Factors influencing expectations and fertility-related adjustment among women receiving infertility treatment. *Fertil Steril* , 82 (2), S101. Ercan
- İ, Kan İ. Ölçeklerde Güvenilirlik ve Geçerlilik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 2004;30:211–6.
- Erkuş, A.(2014). Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme-I. Ankara. 2.Baskı. Pegem Akademi. Gameiro, S. ve Finnigan, A. (2017). Long-term adjustment to unmet parenthood goals following ART: a systematic review and meta-analysis. *Human Reproduction Update*, 23: 322-337.
- Glover, L., Hunter, M., Richards, J. M., Katz, M., & Abel, D. P. (1999). Development of the Fertility Adjustment Scale. *American Society for Reproductive Medicine*, 72(4), 623-628.
- Gözüm S, Aksayan S. Kültürlerarası Ölçek Uyarlaması için Rehber II: Psikometrik Özellikler ve Kültürlerarası Karşılaştırma. *Hemşirelik Araştırma Geliştirme Dergisi* 2003;5:3–14.
- Greil, A. L., Slauson-Blevins, K. ve McQuillan, J. (2010). The experience of infertility: a review of recent literature. *Sociology of Health & Illness*, 32(1), 140–162.
- Kacaroglu Vicdan, A., Gülseven Karabacak, B.(2014). Hemşirelik modellerinden: Roy adaptasyon modeli. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5, (4), 255-9.
- Kalhuri, F., Masoumi, SZ., Shamsaei, F., Mohammadi ,Y., ve Yavangi, M(2020). Effect of mindfulness-based group counseling on depression in infertile women: clinical trial study. *Int J Fertil Steril*; 14(1): 10-16. doi: 10.22074/ijfs.2020.5785.
- Kanığ, M. (2021) İn Vitro Fertilizasyon (Ivf) Sürecindeki Kadınlara Verilen Danışmanlığın Duygusal Kapasiteye Ve İyilik Haline Etkisi. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul.
- Karagöz Y. SPSS ve AMOS Uygulamalı Nicel-Nitel Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın

- Etiği. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım; 2017. p. 24–35.
- Kırca,N. ve Pasinlioğlu,T. (2013) İnfertilite Tedavisinde Karşılaşılan Psikososyal Sorunlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*.5(2):162-178 doi:10.5455/cap.20130511
- Öner N. Türkiye’de kullanılan psikolojik testler. 2nd ed. İstanbul: Boğaziçi Matbaası; 2009. p. 520–5.
- Seçer, İ.(2015).SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi(ss. 211-258). Ankara. Anı Yayıncılık.
- Şen,E., Bulut,S. ve Şirin,A.(2014). Primer İnfertil Kadınlarda Eşlerarası Uyumun İncelenmesi. *F.N. Hem. Derg*; 22 (19): 17-24.ISSN 2147-4923
- Şen, S. ve Sevil,Ü. (2016). Stigma experiences of infertile women: a qualitative study in Turkey. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Ana Çocuk Sağlığı Dergisi*, 6: 63–82. Tavşancıl E. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. 2nd ed. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım;2002. p.110–6.
- Tessy Boedt,T., Dancet, E., Lie- Fong,S., Peeraer,K., De Neubourg,D., Pelckmans,S., Vijver,A., Seghers,J., Van der Gucht,K., Van Calster,B., Spiessens,C.,ve Matthys,C. (2018) Effectiveness of a mobile preconception lifestyle programme in couples undergoing in vitro fertilisation (IVF): the protocol for the PreLiFe randomised controlled trial (PreLiFe-RCT). *BMJ Open*;9:e029665. doi:10.1136/bmjopen-2019-029665
- Torabia,M., Kazemi,A. ve Abdishahshahanic,M.(2019). Psychometric properties of revised version of the fertility adjustment scale in infertile couples undergoing assisted reproductive technology. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 243:16-20.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. (TNSA). (2018). [5. Bölüm Doğurganlık]. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye. Erişim:23.03.2022.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. (TNSA). (2013). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye. Erişim:30.03.2022.
- Vander Borgh, M. ve Wyns,C.(2018). Fertility and infertility: Definition and epidemiology. *Clinic Biochemistry*. <https://doi.org/10.1016/j.clinbiochem.2018.03.01230>.
- Vehid H E, Eral G. Nitel Verilerin Değerlendirilmesinde Uygulanan İstatistiksel Yöntemler. *Çocuk Dergisi* 2014;14:60–1.
- Verhaak, CM., Smeenk, MJ., Nahuis, MJ., Kremer, JAM, ve DDM, Braat(2007). Longterm psychological adjustment to IVF/ICSI treatment in women. *Hum Reprod* , 22(1):305–308.
- Yanikkerem, E., Kavlak, O. ve Sevil, Ü. (2008). İnfertil çiftlerin yaşadıkları sorunlar ve hemşirelik yaklaşımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11,112-121. 25. Yeşilyurt, S. ve Çapraz, C.(2018). Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kullanılan Kapsam Geçerliği İçin Bir Yol Haritası. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20(1): 251–264.
- Yücesoy, H., Yıldırım, F., Şahin, E.(2021). İnfertilitenin kültürel, ekonomik, psikososyal ve cinsel yönüne güncel bir bakış: Temel hemşirelik yaklaşımları. *Androloji Bülteni*. 23: 256–263. <https://doi.org/10.24898/tandro.2021.97360>
- Zegers-Hochschild, F., Adamson, G. D., Dyer, S., Racowsky, C., De Mouzon, J., Sokol, R., ve ark. (2017). The international glossary on infertility and fertility care, *Human eproduction*, 32(9), 1786-1801.
- WHO. İnternational Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) revised glossary of ART terminology: *Fertil Steril*. 2009; 92: 1520-1524.

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi: 10.5281/zenodo.17477713

Derleme Makalesi • Review Article

Kadınların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Cinsiyet Eşitsizliği ile Depresyon- Anksiyete ve Stres Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**

*An Examination of the Relationship Between Gender Inequality Faced By Women
in Working Life and Depression, Anxiety, and Stress*

Şadiye ÜNAL¹
Meryem KARAAZİZ²

Özet

Bu araştırmanın amacı, Kadınların çalışma hayatında cinsiyet eşitsizliği ve depresyon, anksiyete ve stres arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli ve amaçlı (kasti) örnekleme modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye’de kamu ve özel sektör farketmeksizin 18 yaş ve üzeri çalışan kadınları kapsamaktadır. Veriler, Demografik ve Toplumsal Köken Özellikleri Formu, Katılımcı Bilgilendirme ve Aydınlatılmış Onam Formu, Çalışma Hayatında Cinsiyet Eşitsizliği Ölçeği ve Depresyon-Anksiyete-Stres Ölçeği (DASS-42) ile toplanmıştır. Araştırma bulguları, Kadınların Çalışma Hayatında Cinsiyet Eşitsizliği Ölçeği puanlarının Depresyon, Anksiyete ve Stres düzeylerini anlamlı ve pozitif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, kadınların çalışma hayatında cinsiyet eşitsizliğinin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerine etkilerini azaltmaya yönelik çeşitli eğitimler ve farkındalık adına seminerler önerilebilir.

Anahtar kelimeler: Kadın, depresyon, anksiyete, stres, cinsiyet eşitsizliği.

Abstract

The aim of this research is to examine the relationship between gender inequality and depression, anxiety and stress in women's working life. The relational screening model and purposive (intentional) sampling model were used in the research. The universe of the research includes women aged 18 and over working in the public and private sectors in the Turkish Republic of Northern Cyprus and Turkey. Data were collected with the Demographic and Social Origin Characteristics Form, Participant Information and Informed Consent Form, Gender Inequality in Working Life Scale and Depression-Anxiety-Stress Scale (DASS-42). The research findings reveal that the scores of the Gender Inequality in Working Life Scale of Women significantly and positively predict their Depression, Anxiety and Stress levels. In line with these results, various trainings and awareness seminars can be recommended to reduce the effects of gender inequality in working life on depression, anxiety and stress levels of women.

Keywords: Women, depression, anxiety, stress, gender inequality.

Giriş

1. Çalışma Kavramı Nedir?

Çalışma kavramı etimolojik olarak, eski Yunanlılar ve Romalılarda “zahmet”, “acı” ve “yorgunluk” anlamlarına gelmektedir. Bu bağlamda, çalışma her ne kadar zorlu bir süreç olarak görülse

* Makale geliş tarihi / Received date: 22.04.2025 Makale kabul tarihi / Accepted date: 01.09.2025

* Bu makale, 20 Haziran 2025 tarihli Yakın Doğu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde sunulmuş Klinik Psikoloji Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Uzm.Klnk.Psk., Yakın Doğu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans mezunu, /psk.sadiyeunal@gmail.com /ORCID: 0009-0004-0970-655X

² Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye/ karapiar@hotmail.com / ORCID ID : 0000-0001-6710-6713

de emeğin karşılığında elde edilen maaş ve izinler açısından düşünüldüğünde keyifli bir süreç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, kültür ve bireysel davranışlarda meydana gelen değişimlerin yanı sıra doğal toplumdan planlı topluma geçişle ifade edilen sosyal dönüşümün en önemli göstergelerinden biridir. Başka bir deyişle çalışma, bir şey üretme, oluşturma ya da ortaya koyma süreci olarak hem bedensel hem de zihinsel çaba ve emekle ilişkilendirilebilir (Püsküllüoğlu, 1995).

2.Çalışma Hayatında Kadın

Kadının kelime olarak anlamına bakacak olursak, dişi olarak kabul edilir. Aslında literatürde kadın ile ilgili çok sayıda sıfat bulunmaktadır. Örneği, kadın ev içi yönetimi idare eder, nesli devam ettirir yani annedir, eğer kadın çalışıyor ise iş kadını vb. kadına özgü tanımlama yapılırken yaşanan kültürün özellikleri , eğitim

seviyesi, yaşanan coğrafya gibi birçok unsur etkilidir (Akkaş, 2019). Kadınlarla ilgili çeşitli tanımlar yapılmaktadır ve yapılan her bir tanımda ise farklı özellikleri ele alınmaktadır. Kadın kimliğinin oluşumundaki en büyük etkenlerden birisi kültürel yapıdır. Bu kültürel yapıya göre kadın, ev işlerinde, annelikte ve iyi bir eş olabilmedeki durumları kadının ev kadınlığındaki başarı oranını belirlemektedir (Akoğlu, 1996).

Tarihten günümüze kadar her kültür kendi çalışma tarzını geliştirirken, çalışma kavramı belli bir maddi karşılığı olacak şekilde ekonomik özgürlük sağlamak amacıyla erkeklere özgü bir durum olarak kabullenilmiştir. İlk çağlardan günümüze kadar kadın ve erkeğin toplum içerisindeki rolleri kesin sınırlar çerçevesiyle ayrılmaktadır. Erkek evin ekonomisini sağlamakla yükümlüken, kadın ise evde kalarak ev işi ve çocuk bakımı gibi ekonomik gelir getirmeyen işlerde çalışarak ekonomik olarak erkeğe bağımlı hale gelmiştir. Bu roller ile birlikte erkek üretken ve çalışkan olarak görülürken, kadın ise ekonomik olarak bakıma muhtaç olarak görülmektedir (Özen, 1998).

Köylerde kendi bahçelerinde çalışan kadınlar belirli faktörler sebebi ile göç etmek durumunda kaldığında yine “Ev kadınlığı” statüsünü korumak maksadıyla üretim hayatına dahil edilmemiştir. Bunun en büyük sebebi ise ataerkil bir toplum anlayışına sahip olunmasıdır (Duruoğlu, 2007). Sanayi devrimiyle birlikte yaşanan gelişimlerle ev ve iş yeri mantığı birbirinden ayrılmaya başlayarak aslında kadınların çalışma hayatına giriş kapısı aralanmıştır. Fakat yüzyıllar süren bu ataerkil algıyı kırmak çok kolay olmayacağından dolayı çalışma hayatında kadın, erkeğin hep gerisinde görülmüştür. Bu sebepten dolayı da ücretlendirmede kadınlar erkeklere oranla daha az ödeme almaktadır (Kymlicka, 2006). Ev dışında kendisine çalışma alanı bulan kadın hem eğitim düzeyinin yükselebilmesi hem de iş olanaklarını çoğaltabilmek için çaba sarfetmeye başlamıştır (Kuzgun ve Sevim, 2004).

Kadınların yıllarca verdiği mücadeleler çalışma hayatlarını olumlu yönde etkilese de yine de birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların aslında asıl temeli cinsiyete bağlı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Kadınların cinsiyete bağlı olarak aslında sadece “kadın” oldukları için yaşanan iş bulma, ücretlendirmede ayrımcılık ve terfi almakta zorluk sadece bu sorunlardan bazılarıdır (Parlaktuna, 2010).

3.Cinsiyet Eşitsizliği Nedir?

Cinsiyet eşitsizliği, toplumsal cinsiyet temelinde bireylerin kaynaklara, fırsatlara ve sosyal haklara eşit şekilde erişememesi durumudur (World Bank, 2009). Bu durum, ekonomik, politik, eğitimsel ve sağlık alanlarında kendini göstermekte ve biyolojik farklılıklardan ziyade toplumsal normlar, kültürel yapılar ve kurumsal ayrımcılık gibi sosyal faktörlerden kaynaklanmaktadır (Kahraman, 2010). Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan beşinci hedef, cinsiyet eşitliğini sağlamayı ve kadınların güçlenmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (UN, 2011). Ancak kadınlar ve kız çocukları, eğitim, işgücüne katılım ve siyasi temsil gibi birçok alanda küresel ölçekte hala dezavantajlı bir konumda bulunmaktadır.

Cinsiyet eşitsizliği çok boyutlu bir sorundur; tarihsel, kültürel, ekonomik ve yasal faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri tarih boyunca ataerkil sistemler tarafından belirlenmiştir. Kadınların geleneksel olarak ev içi işlerle sınırlandırılması, erkeklerin ise kamusal alanda güç sahibi olması bu eşitsizliği derinleştirmiştir (Connell, 2009). Dini ve kültürel normlar da kadınların eğitim ve iş hayatından uzaklaştırılmasına neden olmuştur (Eroğlu ve İrdem, 2016).

Kadınlar, erkeklere kıyasla daha düşük ücretlerle çalışmakta ve kayıt dışı sektörlerde istihdam edilmektedir (Elson ve Pearson, 1981). Ücretsiz bakım emeği (çocuk ve yaşlı bakımı, ev işleri) büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenilmekte ve bu durum kadınların ekonomik bağımsızlığını sınırlamaktadır. Bazı ülkelerde kadınların temel hakları kısıtlanmakta, mülkiyet hakkı ve iş kurma özgürlüğü gibi olanaklardan mahrum bırakılmaktadır. Ayrıca, kadınların düşük siyasi temsili karar alma mekanizmalarındaki eşitsizliği artırmaktadır (World Economic Forum, 2020).

3.1.Cinsiyet Eşitsizliğinde Kadınların Tarihsel Gelişimi

İlk yerleşik toplumlardan günümüze kadar her dönemde ve her toplumda kadınlar hem sosyal hem de ekonomik yaşamın, aynı zamanda toplumsal ilerleme sürecinin en temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir ve genellikle ev içi işleri yapan, çocuk bakımını üstlenen ve evin tüm sorumluluklarını taşıyan bireyler olarak tanımlanmıştır. Erkeklere kıyasla daha savunmasız ve güçsüz olarak algılanmışlar ve toplumda kadınların güç gereksinimlerinin erkekler tarafından karşılanması gerektiği yaygın bir inanç olmuştur. İlk zamanlardan bu yana, kadınların emek piyasasında erkeklere kıyasla kendilerini gösterme konusunda ciddi zorluklarla karşılaştıkları gözlemlenmektedir. Üretim sektöründeki iş gücüne cinsiyet perspektifinden bakıldığında ise, dünya genelinde kadınlar için daha dezavantajlı bir durum söz konusu olup, erkekler daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır (Yoltay, 2020).

Kadınların iş gücüne katılımı, 18. yüzyılın ortalarından itibaren sanayi devrimi ile hız kazanmıştır. İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi, önce Fransa’ya, ardından diğer Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamıştır. Sanayileşme sürecinin başlarında kadınlar, genellikle tekstil sektöründe çalıştırılmakta olup, düşük ücretler ve kötü çalışma koşulları altında hizmet vermişlerdir. Kadınlar geleneksel toplumsal rollerinin dışına çıkmakta zorlanırken, sanayi devrimi ile birlikte, ücretli iş gücü olarak "işçi" statüsünde çalışabilme fırsatı doğmuştur (Kocacık ve Gökkaya, 2005).

I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında ise, erkeklerin cepheleere gitmesiyle birlikte iş gücünde önemli bir açık oluşmuş ve kadınlar bu boşlukları doldurmak için istihdam piyasasına girmiş ve ekonomik faaliyetlerin içinde yer almışlardır. Ancak, ekonomik yapıda yaşanan dönüşüm, sanayi devriminin etkisi ve Osmanlı’daki atölyelerin kapanması ve köylerdeki tarım faaliyetlerinin azalmasıyla birlikte köyler boşalmaya başlamıştır. Bu dönemde, kadınların büyük bir kısmı, tarımdaki yetersiz istihdam nedeniyle şehirlerde hizmet sektöründe ve temizlik işlerinde çalışmaya başlamıştır. Fakat şehir nüfusunun artması ve buna bağlı işsizlik, kadınları da olumsuz etkilemiştir. Çalışmak zorunda kalan kadınlar, deneyimsizlikleri nedeniyle iş gücü piyasasına girebilecekleri alanlarda fırsat aramışlardır (Doğan ve Kaya, 2014). Ancak şehirde kadınlar, çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve toplumsal hayattan dışlanmak amacıyla pek çok yasa çıkarılmıştır. Yine de kadınlar, uzmanlık gerektiren bazı mesleklerde yer almayı başarmışlardır.

Kadın ve erkeğin toplumsal yaşamdaki ayrı alanlarda varlık göstermesi, sağlık ve eğitim gibi mesleklerin kadınlar tarafından icra edilmesini zorunlu kılmıştır (Dingeç, 2010). Kadın iş gücünde ve istihdamda yaşanan köklü değişiklikler, kadınların ücretli çalışmaya başlamasında devrim niteliğinde bir gelişme olmuştur (Peker ve Kubar, 2012).

3.2.Cinsiyet Eşitsizliği Anlayışı ve Kadının İşgücü Piyasasındaki Yeri ve Önemi

Bireyin kadın veya erkek olması biyolojik, fizyolojik ve genetik özellikleri cinsiyet kavramı ile ifade edilirken, bireyin toplum içerisinde kendisine yüklenen roller, beklentiler ve davranış kalıpları ise toplumsal cinsiyet kavramını oluşturur. Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda toplumun bireyi nasıl gördüğünü ve bireyden ne tür bir davranış beklediğini açıklayan önemli bir sosyal olgudur. Bu iki kavram, bireyin doğuştan sahip olduğu özellikler ile toplumun bireye yüklediği anlamlar arasındaki farkı anlamamıza olanak tanır. Toplumsal cinsiyet, bireylerin kişisel deneyimlerine de yön veren bir çerçeve sunmaktadır.

Birleşmiş Milletler’in tanımına bakıldığında, toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkileri biçimlendiren toplumsal normlar, uygulamalar ve kurumları ifade eder. Bu kavram, kadınlık ve erkeklik rollerinin sosyo-kültürel tanımları çerçevesinde şekillenen iktidar dinamikleri ve ekonomik ilişkilerle doğrudan bağlantılıdır. Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda bireylerin günlük

yaşamlarındaki sosyal etkileşimleri ve beklentileri de etkileyen temel bir yapıdır. Bu perspektifle, toplumsal cinsiyetin bireyler arası eşitlik üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır (UN Women, 2016).

Cinsiyet ayrımcılığı, bireylere cinsiyetleri temel alınarak farklı muamele edilmesi ve çoğu zaman bu farklılığın adil olmayan yargılara dayanması olarak tanımlanabilir. Bu durum, özellikle kadınların iş hayatına katılımının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır; zira kadınlar, toplumsal olarak kendilerine atfedilen "anne" rolünün dışına çıkıp ekonomik bağımsızlık elde etmek istediklerinde, sıkça "kadın işi" veya "erkek işi" gibi engellemelerle karşılaşmaktadır (İleri, 2016). Bu tür toplumsal ayrımlar, iş gücüne dahil olma konusunda zaten tereddüt yaşayan kadınların daha da geri planda kalmasına yol açmaktadır. Sanayileşme döneminde kadınların artan endüstriyel faaliyetlere katılımı ise genellikle "kadına uygun" olarak tanımlanan işlerle sınırlandırılmıştır. Açıkça belirginleşen "erkek işi" ve "kadın işi" ayrımı, feminist hareketin "eşit işe eşit ücret" talebini etkisiz hale getiren bir durum yaratmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal algıların değişimi, kadınların iş dünyasındaki yerinin güçlenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir (Ansal, 1996).

Bir ülkenin ekonomik kalkınması, üretim faktörlerinin en verimli şekilde kullanılmasıyla mümkün olur. Bu faktörler arasında en belirleyici etkiyi yaratan, kuşkusuz emek faktörüdür. Emek faktörü, özellikle cinsiyet eşitsizliği ile yakından ilişkilidir. Hem dünyada hem de Türkiye’de kadınların, bazı sektörlerde erkeklerin çok gerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, kadınların iş gücüne katılımını etkileyen unsurların detaylı bir şekilde incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Kadınların iş gücü piyasasında daha fazla yer alabilmesi için, toplumsal, ekonomik ve kültürel engellerin aşılması gerekmektedir (Durmuş, 2020).

Kadınların iş gücüne katılımının artması, genellikle yoksulluğun azalmasına ve toplumdaki bireylerin yaşam standartlarının yükselmesine yol açmaktadır. Ayrıca, kadınların iş hayatına katılması, sadece kendi gelirlerini yaratmalarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda tasarruf yapma eğilimlerinin erkeklerden daha yüksek olması, hane halkı harcamalarında ve bütçe yönetiminde önemli değişiklikler yaratmaktadır.

Kadınların ekonomik faaliyetlere dahil olması, aynı zamanda cari açık ve düşük tasarruf gibi yapısal ekonomik sorunların çözülmesinde de kritik bir rol oynamaktadır. Bu süreç, toplumların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarında önemli bir etken haline gelmektedir (Kasa ve Alptekin, 2015).

Son yıllarda dünya çapında kadınların iş gücüne katılımı ile ilgili önemli küresel değişimler ve politikalar gündeme gelmiştir. Bu değişikliklerle birlikte, bazı sektörlerde yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Geleneksel, güvencesiz ve belirsiz çalışma koşullarının yerini, daha resmi ve güvence altına alınmış iş imkanları almaya başlamıştır. Bu gelişmeler, kadınların istihdam oranlarını da olumlu yönde etkilemektedir (Blau, Kahn, ve Papps, 2019). Kadınların belirli bir gelir elde ederek istihdam edilmeleri ve yönetim pozisyonlarında yer almaları, ülkenin ekonomik kalkınması için kritik öneme sahiptir. Bu noktada, kadınların iş gücüne katılımında karşılaştıkları engellerin ve zorlukların araştırılması, toplumsal eşitlik için atılacak adımların belirlenmesi adına gereklidir. Ne yazık ki, dünya genelinde kadın istihdamındaki istenilen düzeyde bir artış sağlanamamaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik güçlenmesi için daha fazla politika ve toplumsal reform gerektiğini ortaya koymaktadır (Aksoy, 2018).

Kadınların iş gücüne katılımını etkileyen bir dizi faktör mevcuttur. Bu faktörler, ekonomik, kültürel, toplumsal ve sosyal gibi farklı alanlardan kaynaklanmaktadır ve her biri farklı şekillerde etkili olabilmektedir. Genellikle, bu faktörler ekonomik, sosyal ve demografik boyutlarda incelenebilir. Kadınların iş gücüne katılımını etkileyen unsurlar, toplumların gelişmişlik düzeyine, eğitim seviyelerine ve toplumsal normlara göre de değişkenlik göstermektedir. Bu etkenlerin tümü, kadınların iş hayatındaki yerini şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır (Dirik, 2016).

Kalkınma ve ekonomik büyümenin temel motoru olan iş gücünün önemli bir kısmı, cinsiyet temelli mesleki ayrımcılık nedeniyle dışlanmakta, bu da insan kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmaması ve ekonominin değişimlere adapte olma kapasitesinin düşmesine yol açmaktadır. Günümüzde üretimin küreselleşmesi ve artan uluslararası rekabet, insan kaynağının verimli kullanımı ve ekonomilerin esneklikleri üzerinde yoğunlaşarak, cinsiyet temelli mesleki ayrımcılığa dikkat çekmektedir (Giray & Aydın, 2019). Yapılan araştırmalar ve istatistiksel veriler, bu ayrımcılığın çoğunlukla kadınları

daha olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ekonomik büyümenin potansiyelini kısıtlayarak toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Cinsiyet eşitliğini sağlamak, sadece toplumsal adalet açısından değil, ekonomik verimlilik açısından da kritik bir gerekliliktir (Parlaktuna, 2010).

Kadınların hem günlük yaşamda hem de iş yaşamında tam anlamıyla ve bağımsız bir şekilde yer alamamaları, cinsiyet temelli ayrımcılığın doğurduğu bir durumdur. Bu ayrımcılık, kadınların karar alma süreçlerinden dışlanması, kamu hizmetlerine erişimlerinin sınırlandırılması, kötü yaşam koşullarında hayatta kalma zorunluluğu, konut edinme hakkına sahip olamama, iş gücüne katılımı karşılaştıkları engeller, iş yerlerinde uğradıkları taciz ya da adaletsizlikler, psikolojik baskılara (mobbing) maruz kalma gibi pek çok durumu kapsamaktadır. Ayrıca, kadınların sendikal haklardan ve faaliyetlerden mahrum kalmaları, toplumsal eşitsizliği daha da derinleştirmektedir (Çelik, 2018). Bu tür sınırlamalar, sadece kadınların ekonomik özgürlüklerini değil, toplumsal hayattaki eşitliklerini de büyük ölçüde engellemektedir. Sonuç olarak, bu engellerin aşılması, toplumun tüm bireylerinin eşit haklarla fırsatlara sahip olması için kritik bir adımdır (Aydemir, 2019).

Ancak, istihdam, işsizlik oranları, gelir düzeyleri ve kısmi zamanlı çalışma gibi göstergelerle ilgili güncel veriler, Avrupa Birliği iş gücü piyasasında cinsiyet temelli eşitsizliğin sürdüğünü göstermektedir. AB genelinde, kadın çalışanlar erkeklerden daha düşük maaş almakta ve işsizlik oranları daha yüksek seyretmektedir. Ayrıca, kadınların iş gücüne katılım oranları erkeklerden belirgin şekilde geridedir. Kısmi zamanlı işler de kadınların daha fazla tercih ettiği bir alan olup, bu durum iş gücündeki cinsiyet temelli eşitsizliği derinleştirmektedir. Ayrımcılıkla mücadele için atılan adımlar, özellikle eşit ücret, sosyal güvenlik, iş sağlığı, iş güvenliği, istihdam fırsatları ve mesleki eğitim gibi konuları ele almaktadır. Ancak, bu önlemler önemli olmakla birlikte, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak için bu adımların ne kadar etkili olduğu konusunda soru işaretleri bulunmaktadır. Ayrıca, kadınların iş yaşamında maruz kaldığı ayrımcılık, ülkeler ve hatta aynı ülke içindeki farklı bölgeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Sonuç olarak, eşitsizliğin köklü bir şekilde sona ermesi için daha kapsamlı ve derinlemesine değişiklikler gereklidir (Akpınar, 2005).

Bir ülkenin ekonomik kalkınması, üretim faktörlerinin en verimli şekilde kullanılmasıyla mümkün olur. Bu faktörler arasında en belirleyici etkiyi yaratan, kuşkusuz emek faktörüdür. Emek faktörü, özellikle cinsiyet eşitsizliği ile yakından ilişkilidir. Hem dünyada hem de Türkiye’de kadınların, bazı sektörlerde erkeklerin çok gerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, kadınların iş gücüne katılımını etkileyen unsurların detaylı bir şekilde incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Kadınların iş gücü piyasasında daha fazla yer alabilmesi için, toplumsal, ekonomik ve kültürel engellerin aşılması gerekmektedir (Klasen ve Langen, 2020).

4. Kadınların Çalışma Hayatında Karşılaştığı Zorluklar

Kadınların çalışma hayatında karşılaştığı zorluklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan pek çok engelle şekillenmektedir. Bu zorluklar, iş gücüne katılım oranları, terfi süreçleri, ücret eşitsizliği ve iş-yaşam dengesi gibi temel konularda yoğunlaşmaktadır. Dünya genelinde kadınların iş gücüne katılım oranı erkeklerden daha düşüktür ve bu durum, pek çok ülkede kadınların erkeklerle aynı fırsatlara erişimde zorluk yaşamasına neden olmaktadır (Blau & Kahn, 2017).

Kadınların karşılaştığı en yaygın sorunlardan biri, ücret eşitsizliğidir. Çeşitli araştırmalar kadınların aynı işi yapan erkeklerden daha düşük maaşlar aldığını göstermektedir. Goldin (2014) bu eşitsizliğin özellikle gelişmiş ülkelerde bile yaygın olduğunu ve kadınların aynı işte çalışan erkeklerle nazaran daha az ücret aldığını belirtmektedir. Ayrıca, kadınlar için terfi süreçleri genellikle erkeklerle kıyasla daha zordur. Bu durum, cam tavan etkisi ve cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanmaktadır (Blau & Kahn, 2019).

Kadınların iş-yaşam dengesini kurmaları da önemli bir zorluktur. Ailevi sorumluluklar ve bakım yükümlülükleri genellikle kadınların üzerine yüklenmektedir, bu da kadınların kariyerlerinde ilerlemelerini zorlaştırmaktadır. Çalışan anneler, çocuk bakımı ve iş sorumluluklarını bir arada yürütmekte zorluk yaşarken, iş yerindeki esnek olmayan çalışma saatleri ve yetersiz anne-çocuk desteği de bu zorlukları derinleştirmektedir (World Economic Forum, 2020).

5. Depresyon

Depresyon bir duygu durum bozukluğu olarak ifade edilebilir. Depresyon; Depresif ruh hali, uyku ve iştah bozulmalar, halsizlik ve enerji azlığı, suçluluk hissi, değersizlik hissi ve zevk alamama gibi belirtileri ile kendini gösteren mental bir hastalık olarak tanımlanmaktadır (Işık ve Işık, 2013). Depresyon döneminde insanların genellikle yaşamaya karşı isteklerinin azaldığını, uykuda bozulmaların ve iştahlarında azalmaların görüldüğü belirtilmektedir. Depresyon dönemindeyken çoğunlukla benlik saygısı ve kendine verilen değerde azalmalar görülmektedir (Çevik,

Volkan, 1993). Bir duygu durum bozukluğu olan depresyon, günümüzde çok yaygın görüldüğünden dolayı bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda giderek artmaktadır (Türkçapar, 2018).

Bir kişinin yaşamı boyunca görülme sıklığı %1,5 ile %19 arasındadır ve uygun tedavi yöntemleri ile müdahale edilmediği takdirde tedavi maliyetlerinde ciddi oranda artış görülmektedir. Bunun yanı sıra da hafife alınamayacak boyutta sağlık sorunlarına yol açmaktadır (Olchanski vd., 2013). Kişilerde yaygın olarak majör depresif bozukluk (MDB) görülmektedir. MDB, tek uçlu depresyon olarak da tanımlanmaktadır. Her zaman tek nöbet şeklinde değil bazen de yineleyen nöbetler şeklinde görülebilmektedir. MDB'nin görülmesinde sabit bir yaş aralığı yoktur, her yaş grubunda rastlanabilir. Fakat 40 ve 50 yaş aralığındaki bireylerde görülme sıklığı daha fazladır (Köroğlu, 1997). Depresyon tanısı almış birçok hastada akut dönemin gidişatı olumlu olsa da, majör depresif bozukluk geçirenlerde tekrarlamalar ömür boyu sürer ve nöbetler arasında bazı izler kendini gösterebilmektedir (Richards, 2011).

6. Anksiyete

Anksiyetenin epidemiyolojisine bakıldığında zaman depresyon ile olan ilişkisinin oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. Anksiyete bozukluğunu tanımlamak gerekirse, bireyin günlük yaşamda karşısına çıkan bir olayı, durumu veya nesneyi olması gerekenden daha fazla tehlikeli olduğunu düşünme ve durumdan veya nesneden gereğinden fazla endişe etmesi durumudur. Anksiyeteyi başka bir şekilde daha adlandırmamız gerekirse “kaygı” diyebiliriz. Anksiyetenin etkilerine bakacak olursak, bir fizyolojik bir de psikolojik etkileri olduğunu görmekteyiz. Psikolojik etkisinde ise her an kötü bir durum olacaktı gibi hisseder, heyecanını ve paniğini kontrol altına alamaz (Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011).

Anksiyete ile ilgili yapılan ilk çalışmalar fizyolojik hastalıklarla birlikte ortaya çıkan anksiyeteler üzerine olmuştur. 1847 yılında Feuchtersleben, fizyolojik hastalıklar kaynaklı anksiyeteyi ilk kez araştırmış ve daha sonra 1866 yılında Morel, otonomik sinir sistemindeki farklılıkların duygusal sebepleri ortaya çıkardığından bahsetmiştir. Anksiyetenin birçok hastalıkla ilişkili olarak gelişebilen ayrı bir ruhsal hastalık olduğuna 1890’larda dikkat çekilmektedir (Berrios, 1996).

7. Stres

“Stres” terimini ilk kez Kanadalı hekim ve endokrin uzmanı Hans Selye kullanmıştır. Selye (1956) stresi, “bedenin, kendisine yönelik herhangi bir baskıya verdiği tepki” olarak açıklamıştır (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013). Richlin-Klonsky ve Hoe (2003) ise, stresin asıl kaynağının gündelik hayat içinde bireyin karşılaştığı talepler ve yaşadığı değişime uyum sağlayabilme süreçleri olduğunu öne sürmektedir. Stres, günümüzde herkesin günlük hayatında sıklıkla kullandığı, yaşadığı baskıyı açıklamak ve hissedilen zorlanma durumundan kaynaklı duygusal, bedensel veya bilişsel bir tepki olarak açıklanmaktadır (Newbury-Birch ve Kamali, 2001).

Stresin nedenlerine baktığımızda sebep olarak görülebilecek bazı durumlar; kontrol edilebilirlik, baskı, engellenme, sınırların zorlanması, tehdit, içsel çatışma ve değişim şeklinde söylenebilir (Aydın, 2010). Bu bağlamda stresin türlerinin neler olduğuna değinmek gerekirse iyi stres (Eustres) kişinin aşık olduğundaki gibi, ya da iş yerinde terfi aldığındaki gibi olumlu stres olarak açıklanabilir. Yani iyi stres kişi üzerinde mutluluk verici bir yapıya sahiptir. Diğer bir stres türü olan kötü stres (distres) yaşanan veya öğrenilen kötü, olumsuz bir olay veya haber karşısında duyulan olumsuz yöndeki strese denir. Kötü strese de kendi içerisinde baktığımızda akut ve kronik stres olarak ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Akut stres daha kısa süreli ama yoğun iken, kronik stres ise; yoğunluğu daha az fakat daha uzun süreli yani kronikleşmiş şekildedir. Son olarak Nötr (Neustres) strese baktığımızda ise birey üzerinde ne olumlu ne de olumsuz bir etkisi olduğu bilinmektedir. Türkiye’de veya Dünya’da yaşanan doğal afetleri buna örnek olarak

gösterebilmekteyiz (Seaward, 2012).

Tartışma

Yapılan başka bir çalışmaya göre; eğitimde kadınlara yeterince fırsat verilmemiş ve eşitsizliğin sağlanmamasından kaynaklı kadınların yeterince bilgi ve beceri kazanmamaları çalışma hayatında uğramış olduğu ayrımcılığın sebeplerinden biri olarak görülmüştür. Yapılan bu çalışmada ki bulgular bulunan sonuçlarla benzer durumdadır (Altan ve Ersöz, 1994).

Eyüpoğlu, Özer ve Tanrıöver'in yaptığı bir araştırmada, yine benzer sonuçlar elde edilmiştir. Yaptıkları çalışmada cinsiyet eşitsizliğinin eğitim ile ne kadar ilgili olduğunu, eğitim düzeyi düşük kadınların; uzun çalışma saatleri, düşük maaş ve taciz gibi zorlukları daha fazla yaşayabileceğinden kaynaklı psikolojik problemlerin daha fazla görülebileceğini vurgulamıştır (Eyüpoğlu vd, 1988).

Cleveland ve Kerst yaptıkları bir çalışmada, cinsel tacizin kadınlar üzerindeki rolünün iş yaşamındaki statüsünü geri plana attığını ve kadının toplumdaki asıl görevinin cinsellik ve doğurganlık olduğunu vurgulamıştır. Bu çalışma ile kadının cinsiyet eşitsizliğine karşı yaşamış oldukları zorlukları ve bu durumun ruhsal sağlıkları üzerindeki etkisini görmekteyiz (Gerni, 2001).Yapılan farklı bir çalışmada ise yine benzer sonuçlar bulunmuş ve kadına yönelik yapılan cinsiyet ayrımcılığı ve psikolojik şiddetin oluşturabileceği sorunlar üzerinde durulmuştur. Ayrımcılığa ve psikolojik baskıya uğrayan kadınlarda depresyon, anksiyete, stres, yeme bozuklukları ve post travmatik stres bozukluğunun görülme olasılığında artış gözlemlenmiştir (WHO Consultation, 1996).

Kayseri ilinde yapılan ve devlet okulunda görev yapan kadın müdür sayısının az olması sebeplerinin araştırıldığı çalışmada, 48 kadın okul müdürüne anket yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda kadın okul müdürlerinin aile ve iş arasında bir seçim yapmaları gerektiği ve psikolojik olarak yeteri desteği görmemesi sebebiyle depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinde artış görülmektedir. Böylece kadın çalışanların karşılaştıkları zorluklar birçok meslekte de açıkça görülebilmektedir (Çelikten, 2004).

Uçman (1990)'ın yaptığı bir araştırmada, birçok ülke ile aynı sorunla karşı karşıya olan Türkiye'de çalışan kadınların aldıkları çeşitli rollerin toplum içerisindeki sorumluluğunu üstlerinde fazlaca taşıyarak stresle burun buruna olmakta ve yıpranmaktadır.

Stres kaynaklı tüm zorluklar dünya literatürü ile tutarlı bir şekilde seyretmekte ve Türkiye'ye bakıldığında çalışan kadının bulunduğu ailelerde eşlerin psikolojik sağlıkları, kadınların çalışmadığı ailelere oranla daha olumlu yönde değerlendirilmiştir. Bu sonuçlar sadece eşlerin değil çocuklarında psikolojik sağlıklarını olumlu yönde etkilemiştir. Kadının çalıştığı ailelerde çocuğa, anne-baba tarafından anlayış ve sevecenlik daha fazla görülmektedir (Olcay İmamoğlu, 1991).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmaya ait bulgular, katılımcıların eğitim düzeylerinin, ailelerinin eğitim geçmişlerinin, istihdam durumlarının ve çeşitli çalışma koşullarının, cinsiyet eşitsizliğinin, depresyon-anksiyete ve stres üzerinde belirgin etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi, aile yapısı, istihdam şekilleri, cinsiyet eşitsizliği gibi etkenler kadınların depresyon, anksiyete ve stres düzeylerini etkilemektedir. Kadınların psikolojik sağlıkları ve toplumsal algıları, yalnızca kişisel faktörlerle değil aynı zamanda ailevi toplumsal ve ekonomik koşullarla da ilişkilidir. Bu bulgulara bakıldığında, psikolojik destek ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının, bireylerin iş ve aile yaşamlarını daha sağlıklı ve dengeli bir şekilde sürdürebilmeleri için önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadın çalışanlar için özgüvenlerini arttıracak ve daha kararlı olmasını sağlayacak çeşitli seminerler, eğitimler ve sempozyumlar verilmesinin verimli olunabileceği düşünülmektedir. Bir diğer konu ise çalışan kadınların iş ve ev arasındaki rollerini karıştırmayıp gereken özveriyi göstermesi gerekmektedir. Yaşanan sorunların başında gelen cinsiyet eşitsizliği algısı için ise; erkeklere kadınların çalışma hayatındaki önemi, cinsiyetin çalışmayı etkilememesi gerektiği gibi hususları daha net görebilmeleri için çeşitli eğitimler verilmesi gerekmektedir. Bu sayede cinsiyet eşitsizliği baskısı altında kadın çalışanların neler hissettiklerini ve nasıl zor şartlarda çalıştıklarını daha iyi anlayabileceklerdir.

Kaynaklar

- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, 97-118.
- Akoğlu, M. K. (1996). Konaklama endüstrisinde kadının konumu. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7, 16-23.
- Akpınar, T. (2005). Ab işgücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığının boyutları ve ortadan kaldırmaya yönelik çabalar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.
- Aksoy, N. (2018). Türkiye’de kadın istihdamının belirleyicileri (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.
- Altan, Ş., Ersöz, A., 1994. Kadının Çifte Yükümlülüğü. *Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*, ss : 26-27.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, DSM-5 Görev Gücü. (2013). Zihinsel bozuklukların tanı ve istatistik el kitabı: DSM-5™ (5. baskı). Amerikan Psikiyatri Yayıncılık, Inc. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>.
- Ansal, H. (1996). Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri: Türk Tekstil ve Elektronik Sanayilerinde Teknolojik Değişim ve Kadın İstihdamı. Ankara: T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Aydemir, S. (2019). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Medya Okuryazarlığı Eğitiminin Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Tutumlarına Etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, K. B. (2010). Stresle başa çıkma. (2. Baskı). (U. Öner, Ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Berrios, G. E. (1996) Anxiety and cognate disorders. Cambridge University Press.
- Blau, F. D., & Kahn, L. M. (2017). The gender wage gap: Extent, trends, and explanations. *Journal of Economic Literature*, 55(3), 789-865.
- Blau, F. D., Kahn, L. M., & Papps, K. L. (2019). The Gender Pay Gap: Have Women Gone as Far as They Can? ILR Press. <https://doi.org/10.7330/9781501739672>.
- Butcher, J. N., Mineka, S. & Hooley, J. M. (2013). Anormal psikoloji (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Connell, R. W. (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. (1. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, A. (2018). Çalışma hayatında kadınların karşılaştığı engeller ve çözüm önerileri. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 47(1), 45-60. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1315450>.
- Çelikten, M., 2004. Okul Müdürü Koltuğundaki Kadınlar: Kayseri İli Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 17, ss: 91-118.
- Çevik, A., Volkan V., D. (1993). Depresyonun Psikodinamik Etiyolojisi. *Depresyon Monografı Serisi 2*: 109-22.
- Dingeç, E. (2010). Osmanlı toplumunda kadınların üretime katkıları. *History Studies*, 2(1).
- Dirik, N. (2016). Türkiye’de kadın istihdamının önündeki engellerin aşılmasında girişimciliğin önemi ve kamu istihdam kurumlarının rolü (Uzmanlık tezi). Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Doğan, B. B., & Kaya, M. (2014). TRC2 bölgesinde kadın istihdamı sorunları ve çözüm önerileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 4(2), 91-106.

- Durmuş, Ö. (2020). 2000-2018 yılları arasında genç işsizlik çerçevesinde kadınların payının değerlendirilmesi: Türkiye örneği (Doctoral dissertation). Bursa Uludağ University.
- Duruoğlu, Tuba (2007). "Emek Piyasasında Cinsiyet Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma". İletişim kuram ve araştırma dergisi. Sayı: 24: 61 – 76.
- Elson, D., Pearson, R., 1981. Nimble Fingers Make Cheap Workers: An Analysis of Women's Employment in Third World Export Manufacturing. *Feminist Review*, Vol 7, s 19.
- Eroğlu, F. ve İrdem, Ş. (2016). Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Yönetim Kademelerindeki Yansımaları. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 11-35.
- Eyüpoğlu, A., Özer, ğ., Tanrıöver, H., 1988. Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri. 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek. Ankara: Todaie Yayınları. Gerni, M., 2001. Yönetimde Kadınlar. İstanbul: Beta Yayınları.
- Giray, F., & Aydın, E. (2019). Toplumsal cinsiyete dayalı ekonomik ayrımcılık. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 25-57.
- Işık E., Işık U., Taner Y.(2013), Çocuk, Ergen, Erişkin ve Yaşlılarda Depresif ve Bipolar Bozukluklar; Ziraat Gurup Matbaacılık, Ankara.
- İleri, Ü. (2016) "Sosyal Politikalarda Kadın ve Cinsiyet Ayrımcılığı İle İlgili Başlıca Uluslararası ve Ulusal Hukuki Düzenlemeler", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(12), 128-153.
- Kahraman, Dinç Özlem (2010). "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*. Cilt: 3. Sayı: 1: 30 – 35.
- Karamustafalıoğlu, O. ve Yumrukçal, H. (2011). Depresyon ve anksiyete bozuklukları. *Şişli Eftal Hastanesi Tıp Bülteni*, 45, 68-71.
- Kasa, H., & Alptekin, D. D. V. (2015). Türkiye’de kadın işgücünün büyümeye etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 18(1), 1-24.
- Klasen, S., & Langen, M. (2020). Gender Equality and Economic Growth: The Role of Women in the Labor Market. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429292477>.
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V. B. (2005) "Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1), 195-219.
- Köroğlu E. (1997). *Psikiyatri Temel Kitabı* 1. cilt. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 389-428.
- Kymlicka, W. (2006). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev. E. Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kuzgun, Y. ve Sevim, A. S. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 14-27.
- Newbury-Birch, D., & Kamali, F. (2001). Psychological stress, anxiety, depression, job satisfaction, and personality characteristics in preregistration house officers. *Postgraduate Medical Journal*, 77(904), 109-111.
- Olcaç İmamoğlu, E. (1991). Aile İçinde Kadın-Erkek Roller. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, 832-835.
- Olchanski, N., McInnis Myers, M., Halseth, M., Cyr, P. L., Bockstedt, L., Goss, T. F., & Howland, R. H. (2013). The economic burden of treatment-resistant depression. *Clinical therapeutics*, 35(4), 512-522.
- Özen, Ş., 1998. Türkiye’de Kadın ve Erkek Yöneticilerin Yönetim Tarzı Açısından Farklılaşması ve Eril Erkek Dişil Kadın Varsayımının Geçerliliği. 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara: TODAIE Yayınları.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi/Analysis of Gender-Based Occupational Discrimination in Turkey. *Ege Akademik Bakis*, 10(4), 1217.

Peker, A. E., & Kubar, Y. (2012). Türkiye’de kırsal kesimde kadın istihdamına genel bir bakış. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 173-188.

Püsküllüoğlu, A. (1995). Türkçe sözlük. Yapı Kredi Yayınları.

Richards D. Prevalence and clinical course of depression: a review. Clin Psychol Rev. 2011;31(7):1117-25.

Seaward, B. L. (2012). Managing Stress Principles and Strategies For Health and Well Being, Seventh Edition, Canada, UK: Published by Jones and Barlett Learning,

Türkçapar, M., H. (2018). Klinik Uygulamada Bilişsel-Davranışçı Terapi: Depresyon. İstanbul: Epsilon Yayınevi, 1. Baskı.

UN Women. (2011). Kadının güçlenmesi prensipleri: Eşitlik için iş dünyasıyla işbirliği. Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi.

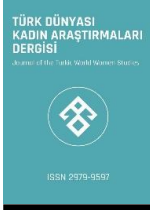
UN Women. (2016). Gender Equality Training Manual. <https://www.unwomen.org/en/digitallibrary/publications/2016/11/genderequality-training-manual>.

Yoltay, D. (2020). Türkiye’de kadın istihdamının ekonomik büyüme içerisindeki yeri: Kadınların eğitim durumu ile istihdama katılımları arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi (Yüksek Lisans Tezi). Bandırma.

World Bank. (2009). Global economic prospects. <https://www.worldbank.org>.

World Economic Forum. (2020). The global gender gap report 2020. World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>.

World Health Organization (WHO) Consultation (1996). Violence Against Women. Geneva. 96.27

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi: 10.5281/zenodo.17477816

Araştırma Makalesi • Research Article

Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye Basınındaki “Kadın” ve “Mekân” Temsillerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesiyle İncelenmesi

*A Critical Discourse Analysis of Representations of “Women” and “Space” in The Media in
The Early Republican Period of Turkey**

Ayşenur KANDEMİR¹

Özet

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de yayımlanan basılı haber metinlerini inceleyerek kadın kimliğinin ev içi mekânlarla nasıl ilişkilendirildiğini söylem düzeyinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın kapsamını; Cumhuriyet, Hakimiyeti Milliye, Akşam ve Yeni İstanbul gazetelerinde yer alan haber metinlerindeki mutfak, oturma alanı, donatı elemanları ve ev ekonomisi gibi kavramların toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl ilişkilendirildiğine dair söylemler oluşturmaktadır. Çalışmada Norman Fairclough’ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Seçilen haber metinleri, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş; eleştirel söylem çözümlemesi sürecinde metin düzeyinden ideolojik ve sosyo-kültürel bağlama uzanan üç aşamalı bir analiz modeli uygulanmıştır. Söylemlerin temsiliyet biçimleri, barındırdığı ideolojik yapılar ve mekânsal yansımaları metinler üzerinden çözümlemeye tabi tutulmuştur. Böylece kadın emeği, ev ekonomisi ve özel mekân ilişkisi, söylemsel üretim pratikleri üzerinden değerlendirilmiş; söylemlerin arka planındaki ideolojik yapıların ve toplumsal cinsiyet kodlarının çözümlemesi yapılarak, kadının mekânla olan ilişkisi çok katmanlı biçimde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, kadın kimliğinin gündelik yaşam pratikleriyle ilişkili mekânsal düzenlemeler ve üretim biçimleri üzerinden yeniden tanımlandığını göstermektedir. Bu bağlamda kadın; marangoz, tamirci, boyacı ya da dekoratör gibi amatör üretici rollerde kurgulanmış; yalnızca evin düzenleyicisi değil, aynı zamanda ev içindeki üretkenliğiyle tanımlanan çok yönlü bir aktör olarak temsil edilmiştir. Ancak bu üretkenlik, kamusal alandaki rollerin önünü açmaktan ziyade, kadın emeğini ev içiyle sınırlayarak yeniden tahkim etmeye yönelik bir ideolojik işlev taşımaktadır. Ev ekonomisi söylemiyle bütünleşen bu temsiller, kadınların kamusal görünürlüğü artsa dahi özel alana hapsedilmeye devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, modernleşme ideolojisinin kadın kimliğini nasıl araçsallaştırdığına dair güçlü bir örnek sunmakta; kadınların üretkenliğinin ekonomik zorunluluktan öte, kültürel bir idealleştirme biçimi olarak kurgulandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, İç Mekân, Modernleşme Söylemi, Mekânsal Pratik, Basılı Medya.

Abstract

This study analyzes news texts published in the Early Republican Period of Türkiye, focusing on how female identity was associated with domestic spaces. The scope of the research includes discourses related to concepts such as kitchen, living areas, furnishing elements, and domestic economy, as presented in newspapers like Cumhuriyet, Hakimiyeti Milliye, Akşam and Yeni İstanbul, and how these are associated with gender roles. A qualitative research method was adopted, and Norman Fairclough’s critical discourse analysis (CDA) was employed. The selected texts were identified through purposive sampling, and a three-stage model-textual, ideological, and socio-cultural analysis-was implemented. The representational forms, ideological structures, and spatial implications of the discourses were examined through textual data. Thus, the relationship between women’s labor, domestic economy, and private space was analyzed through discursive production practices. The analysis revealed that female identity was redefined through spatial arrangements and modes of production tied to everyday practices. Notably, women were represented as creative agents capable of finding practical solutions even under economically constrained conditions. Roles such as carpenter, repairer, painter, or decorator were assigned to women, portraying them as not only organizers of the household but also as productive agents within the home. However, this productivity functioned ideologically to reinforce domestic roles rather than to pave the way for public engagement. The study

* Makale geliş tarihi / Received date: 06.06.2025 Makale kabul tarihi / Accepted date: 07.09.2025

¹Arş. Gör., İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye / e-posta: aysenur.kandemir@nisantasi.edu.tr / ORCID ID: 0000-0002-9558-2984

illustrates how modernization ideology instrumentalized female identity, turning women's productivity into a culturally idealized form rather than merely an economic necessity.

Keywords: Gender Representations, Interior Design, Modernization Ideology, Spatial Practice, Printed Media Narratives.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da gözlemlenen kadın iş gücüne katılımının artması ile doğum oranının düşmesi kaygısına bir çözüm olarak geliştirilen "female redomestication" olarak adlandırılan, kadınların yeniden ev içi rollerine yönlendirilmesi için geliştirilen politika, kadınların kamusal alandaki etkinliğini sınırlamayı amaçlamıştır. Bu politikanın nedeni, Almanya'daki hükümetin savaş sonrası ekonomik ve demografik krizler sebebiyle, kadınların iş yaşamındaki varlığını tehdit olarak algılamasıdır. Böylelikle kadınların ev içi rollerine yönlendirilmesi hedefi doğrultusunda, devlet kurumları ve kadın hareketinin liberal kanadı tarafından "kadının profesyonel iş yeri" olarak ev ideali oluşturulmuştur. Bu dönemde tasarımcılar, modern üretim yöntemlerini kullanarak evi yeniden şekillendirmiş; ev işlerinin daha az zaman alması, daha az sıkıcı olarak ev kadınının motive olması hedeflenmiştir. Böylece kadınların üretkenliği ev içiyle sınırlandırılırken erkeklerin kamusal alandaki egemenliği yeniden sağlamlaştırılmıştır (Henderson 1999: 223). Benzer şekilde Türkiye'de, Cumhuriyet öncesinde, I. Dünya Savaşı sırasında boşalan kadroların kadınlar tarafından doldurulmasıyla, kadınlar ilk kez ev dışı üretim süreçlerinde aktif bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanı sonrasında ise kadınların kamusal alana katılımı hızla artmış; özellikle üst sınıfa mensup eğitimli kadınlar idari ve profesyonel kadrolarda yer almaya başlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların toplumsal hayata katılımı, eğitimden siyasete pek çok alanda devlet politikalarıyla teşvik edilmiştir. 1930'lu yıllarda kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmış; 1934 yılında ise milletvekili olma hakkı verilmiştir. Kadının sosyal hayata katılımı modernleşmenin önemli bir parçası olarak sunulmuş; Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün çabaları bunda önemli rol oynamıştır (Arslanel, 2021: 197). Ancak bu dönemde kadına yüklenen toplumsal roller, basılı medyada sıklıkla ev içi sorumluluklar çerçevesinde temsiliyet bulmuştur. Böylelikle bu gelişmeler, ev içi cinsiyet rollerindeki dönüşümü olumsuz etkilemiştir. Kadınlar, kamusal alanda yer edinmelerine rağmen ev içindeki geleneksel sorumluluklarını korumakla yükümlü kılınmışlardır. Özellikle 1930'lu yıllardan itibaren şekillenen modernleşme söylemi içinde, "ideal kadın" hem kamusal alanda üretken birey hem de ev içinde düzeni sağlayan bir eş ve anne olarak tanımlanmıştır. Böylece ev, modern Türkiye'de de tıpkı Almanya'da olduğu gibi, kadının kamusal görünürlüğü'nün sınırlandığı ve geleneksel rollerin yeniden üretildiği bir mekân alan olarak kurgulanmıştır (Güney 2009: 135). Her iki örnekte de modernleşme süreçleri, kadının ev içindeki varlığını yeniden tanımlamakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmamış; aksine, yeni bir düzenleme ve meşruiyet çerçevesinde sürdürmüştür.

Erdaş ve Özmen, toplumsal cinsiyetin konut mekân organizasyonu ve konut reklamları üzerindeki etkisini tarihsel ve görsel verilerle incelemiştir (Erdaş ve Özmen 2019: 25-26). Ancak çalışmalarında kadın temsillerinin ideolojik olarak nasıl üretildiğine ya da evin oturma elemanları, mutfak donatıları gibi fiziksel unsurlarının kadın emeğiyle nasıl özdeşleştirildiğine değinmemişlerdir. Çetinkaya ve Demirel, kadın süreli yayınları aracılığıyla Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki ideal iç mekân ve mobilya temsillerini ev ekonomisi odağında incelemiştir (Çetinkaya ve Demirel 2024: 351). Ancak çalışma, kadının ev içi üretkenliğinin mekânla bağdaştırılarak normatif bir çerçevede nasıl idealleştirildiğine yönelik bir çerçeve sunmamıştır. Ülkü, konutun cinsiyetlendirilmiş yapısını tarihsel ve kültürel bağlamda inceleyerek kadın ile mekân ilişkisini mimarlık perspektifiyle ele almıştır (Ülkü 2018: 78-79). Ancak çalışma, kadın temsillerinin basılı yayınlar aracılığıyla nasıl yeniden biçimlendirildiğini sistematik bir biçimde incelememiştir. Bahsi geçen çalışmalar, Cumhuriyet'in erken döneminde kadının toplumsal konumu, mekân, medya ve toplumsal cinsiyet çalışmaları bağlamında ele almış olmakla birlikte kadınların ev içindeki emeğinin evdeki nesnelerle ve mekânsal donatılarla nasıl ilişkilendirildiği yönünde yeterli ve sistematik bir değerlendirme sunmamaktadır. Bu bağlamda yürütülen bu çalışma, Cumhuriyet döneminde kadınlara yönelik yayımlanmış gazete ve dergi haberlerini eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle inceleyerek, kadınların ev içindeki temsillerinin nasıl üretildiğini ve mekânsal düzenlemelerle nasıl

ideolojik olarak meşrulaştırıldığını ortaya koyması bakımından literatürdeki söz konusu boşluğu doldurması bakımından özgündür.

Çalışmanın amacı, Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de yayımlanan gazete ve dergilerde yer alan kadın odaklı haber metinleri aracılığıyla, ev içi mekânın toplumsal cinsiyet kodlarıyla nasıl kurgulandığını ve bu söylemlerin kadın emeğiyle nasıl ilişkilendirildiğini eleştirel söylem çözümlemesi yoluyla analiz etmek; tarihsel ve kültürel bağlamda incelemektir. Çalışma, Cumhuriyet döneminin erken yıllarında yayımlanmış Cumhuriyet, Akşam, Hakimiyet-i Milliye ve Yeni İstanbul gazetelerinde yer alan, kadınlara yönelik hazırlanmış ev içi düzen, onarım, temizlik, ekonomi ve dekorasyon temalı haber metinlerini kapsamaktadır.

Örneklem olarak seçilen basılı mecrada yer alan haberleri incelemek için Norman Fairclough’ın üç aşamalı eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır (Fairclough 2010: 3). Fairclough’ın eleştirel söylem çözümlemesi modeli; söylemin kendisinin analiz edilmesi, söylemin yorumlanarak diğer unsurlarla ilişkisinin incelenmesi ve söylemin üretildiği bağlam durumsal, kurumsal ve toplumsal boyutlarıyla birlikte ele alınarak metni oluşturan yazarın sahip olduğu ve okuyucuya iletmek istediği ideolojik kodların değerlendirilmesi olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır (Yeğin 2021: 1503; Şah 2020: 214). Bu modele göre, öncelikle metin düzeyinde dilsel ve anlamsal analiz gerçekleştirilmiş; ardından söylemsel uygulama bağlamında haberlerin üretildiği ideolojik bağlam değerlendirilmiş; son aşamada ise söylemlerin toplumsal ve kültürel düzlemdeki yansımaları açıklanmıştır. Ele alınan materyallerin seçimi, temsiliyet ve içerik çeşitliliği esas alınarak amaçlı örnekleme yöntemiyle yapılmıştır.

1. Ev ve Mekân

Ev kavramının tanımı, yalnızca mekânın fiziksel özellikleriyle sınırlı kalmamaktadır. Bu kavram, bireyin duygusal, psikolojik ve kişisel deneyimlerini de barındıran çok katmanlı bir yapıyı temsil etmektedir. Bu çok katmanlı anlam dünyası içerisinde ev, yalnızca fiziksel bir barınak değil, aynı zamanda bireyin varoluşsal deneyimini şekillendiren temel bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Mekânlar, içinde yaşamsal faaliyetlerin yürütüldüğü ve vakit geçirilen alanlar olmanın ötesinde, bireylerin hafızalarında psikolojik, sosyolojik ve manevi izler bırakmakta; coğrafî ve toplumsal bağlamda kültürel yaşayışın yansımalarıyla bütünleşerek anlam kazanmaktadır (Kalay, 2024: 250). Dolayısıyla ev kavramı, bireyin mekânla kurduğu duygusal bağ, aidiyet hissi, güvenlik duygusu ve kişisel kimliğin inşası gibi unsurlar üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda ev, anıların biriktiği ve bireyin kendini ifade ettiği özel bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bachelard (2015), evi hem fiziksel hem ruhsal bir varlık olarak tanımlamış ve bireyin hem dış dünyadaki hem de içsel dünyasındaki zorluklara karşı direncini bu yapının sağladığını öne ifade etmiştir. Ev kavramının; bireyin anıları, düşünceleri ve düşleri için birleştirici bir güç olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda ev, bireyin kimlik inşasında ve varoluşsal sürekliliğinde merkezi bir rol üstlenmekte; anıların, aidiyet duygusunun ve düşlerin kesişim noktasında yer almaktadır. Anıların mekânda oluşması, evin zamanla bir bellek mekânına dönüşmesini sağlamaktadır. Böylece ev, sadece bir yer değil, bir değer, bireyin varlığını anlamlandırdığı bir zemin hâline gelmektedir (Bachelard 2015: 39).

Ev kavramının bireyin varoluşsal deneyimindeki bu merkezî rolü, mekânla kurulan duygusal ve duygusal etkileşimlerle daha da derinleşmektedir. Pallasmaa'nın (2016) görüşüne göre, mekân ile birey arasında özgün bir alışveriş süreci gerçekleşmekte; birey duygularını ve çağrışımlarını mekâna yansıtırken mekân da bireye düşüncelerini ve algılarını özgürleştiren bir ortam sunmaktadır. Mimari bir yapı, yalnızca görsel bir algı nesnesi olarak değil, maddesel ve tinsel boyutlarıyla bütüncül bir deneyim alanı olarak kavranmaktadır. Bu etkileşim, yalnızca gözün değil tüm duyuların devreye girdiği bir bilişsel süreçle işaret etmekte ve bireyin fiziksel ve zihinsel yapısıyla bütünleşerek varoluşsal deneyime tutarlılık ve anlam kazandırmaktadır. Örneğin, evdeki belirli bir kokunun, bireyin geçmiş deneyimlerini hatırlamasını sağlayarak mekâna karşı hissettiği aidiyet duygusunu pekiştirebileceği ifade edilebilir. Bu bağlamda, evin anlamı yalnızca mimari biçimiyle sınırlı kalmayıp, beden ve zihnin katılımıyla inşa edilen duygusal bir bütünlük ve varoluşsal değer üretmektedir (Pallasmaa 2011: 14). Lefebvre (2014) ise, mekânın bireyin zihninde kendi içinde ve kendi için tahayyül edilerek ideolojik ve anlam kazandığını ifade etmektedir (Lefebvre 2014: 14). Bu bakış açısı, evin yalnızca barınak olmanın ötesinde, bireyin varoluşsal ve duygusal kimliğini şekillendiren dinamik bir alan olarak kavranmasına zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak ev, bireysel varoluşun duygusal ve duysal boyutlarını şekillendiren çok katmanlı bir yapıyı ifade etmektedir. Ancak bu çok katmanlılık yalnızca bireysel düzeyde kalmamakta, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlar aracılığıyla evin anlamı farklı boyutlarda yeniden inşa edilmektedir. Bu çerçevede, evin özellikle kadınla ilişkilendirilen bir mekân olarak nasıl kurgulandığı ve temsil edildiği, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ev ve Kadın İlişkisi

Ev, bireyin varoluşsal deneyiminin merkezi bir unsuru olmanın ötesinde, tarihsel ve kültürel bağlamlarda toplumsal cinsiyet rollerinin de belirleyicisi hâline gelmiştir. Özellikle modernleşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte ev, kadının kimliği, toplumsal konumu ve görevleriyle ilişkilendirilen bir alan olarak kurgulanmıştır. Özel alanın kadına, kamusal alanın ise erkeğe ait olduğu ikili yapı, kadının toplumsal konumunu belirleyen temel düzenlemelerden biri hâline gelmiştir. Dolayısıyla ev ve kadın kavramları arasındaki ilişki, mekânın yalnızca fiziksel bir yer olmanın ötesinde toplumsal anlamları da barındırmaktadır. Bu bağlamda, ev yalnızca fiziksel bir barınak değil, kadının toplumsal olarak sınırlandığı bir alan olarak da kurgulanabilmektedir.

Virginia Woolf (1992), kadının entelektüel üretimde bulunabilmesi için yalnızca yeteneklerinin değil, aynı zamanda ekonomik bağımsızlıklarının ve kendilerine ait özel bir mekânın varlığının da zorunlu olduğunu belirtmektedir. Woolf'un "kendine ait bir oda" metaforu, kadının ev içiyle sınırlandırılmış deneyimini görünür kılmaktadır (Woolf 2015: 75-76). Kadının mekânsal olarak sınırlandırılmasına ilişkin tarihsel süreç, Simone de Beauvoir'ın (1993) İkinci Cins adlı eserinde daha açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Beauvoir, kadının erkek egemen bir toplumsal düzen içinde ikincil bir varlık olarak konumlandırıldığını ve bu yapının onu edilgen bir hâle getirdiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte kadının, içinde yaşadığı dünya üzerinde doğrudan bir etki sahibi olmaktan çok, ona uyum sağlayan ve boyun eğen bir konumda durduğunu belirtmiştir (Beauvoir 1993: 8). Bu çerçevede, ev kavramı, kadının hem korunma hem de sınırlandırılma mekanizması olarak işlev görmüş; bireysel kimlik inşasının gerçekleşmesinin yanında toplumsal cinsiyet rollerinin de yeniden üretildiği bir alan olmuştur. Bu noktada mekânın, toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda inşa edilen ve anlamlandırılan bir yapı olarak nasıl kurgulandığını incelemek gerekmektedir.

Doreen Massey (2005), mekânlar ve bu mekânlara atfedilen anlamların, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde sürekli olarak yapılandırıldığını ifade etmiştir (Massey 1994: 100). Benzer şekilde, Ayten Alkan (2009) toplumsal alanların cinsiyetlendirilmiş ilişkiler tarafından baştan başa yeniden kurulduğunu ve cinsiyetten bağımsız bir mekânın zihinde canlandırılmasının mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Alkan 2009: 7). Bununla birlikte mekânı durağan bir zemin olarak görmek yerine, sürekli değişen, ilişkiler yoluyla üretilen bir olgu olarak değerlendiren Massey (1998), mekânın bireysel kimliklerin ve toplumsal rollerin oluşum sürecinde etkin bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, iç mekân tasarımları da toplumsal cinsiyet ilişkilerinin izlerini taşımakta; kadının mekânsal deneyimi, kültürel normlar ve ideolojik temsiller yoluyla şekillenmektedir (Massey 1998: 40). İç mekân tasarımları da bu toplumsal normlar doğrultusunda şekillenmiş; mutfak, oturma odası ve yemek odası gibi bölümler, kadının ev içindeki rolünü pekiştiren ve görünür kılan yapılar hâline gelmiştir. Her bir mekânsal organizasyon, kadının sorumluluk alanlarını ve sosyal rollerini meşrulaştırmaktadır.

Mutfak, evin üretim alanı olarak kadının geleneksel rolünü temsil eden ve kadın ile ilişkilendirilen en belirgin mekânlardan biridir (Erdaş ve Özmen 2019: 24). Tarihsel süreçte mutfak, kadının besleyici ve emekçi kimliğinin somutlaştığı bir yer olarak inşa edilmiştir (Akgül 2011: 102). Özellikle yirminci yüzyılın modernleşme projelerinde mutfak, "verimli üretim" ilkelerine göre tasarlanmış ve kadının ev içi emeğinin makul bir düzeye gelmesi hedeflenmiştir (Mutlu 2021: 109). Bu düzenlemeler, ev içi emeğin doğallaştırılması ve görünmez kılınması sürecine hizmet etmiş; kadının üretkenlik kapasitesi ev içiyle sınırlandırılmıştır. Oturma odası, evin dış dünyaya açılan vitrini olmakla birlikte kadına atfedilen temizlik yapma, düzen kurma ve misafirperverlik görevleriyle ilişkilendirilmiştir (Erdaş ve Özmen 2019: 16). İç mekânın estetik olması ve düzeninin korunması, kadının ev içi bakım için harcadığı emeğin görünür olmayan bir yönü olarak işlev görmüştür. Ev düzeni ve misafir ağırlama kültürü, kadının toplumsal statüsü ile doğrudan ilişkilendirilmiş; böylece oturma odası, kadının sosyal temsiliyeti ve ev içi sorumluluklarının mekânsal karşılığı hâline gelmiştir (Mutlu 2021: 110). Bunun yanında oturma odası da mutfak gibi, kadınla ilişkilendirilmesine karşın bireye özel bir mekân niteliği taşımamakta ve ona bir mahremiyet

sunmamaktadır (Özyaşar 2011: 9). Bu çerçevede iç mekânların, yalnızca fiziksel işlevlere hizmet eden alanlar olmayıp toplumsal cinsiyet normlarının mekânsal düzeyde yeniden üretildiği ve kadına fazladan bir toplumsal sorumluluk yüklenmesine yol açtığı görülmektedir.

3. Ev ve Kadın İlişkisinin Basılı Yayın Kaynakları Üzerinden İncelenmesi

Cumhuriyet Gazetesi'nin 1 Haziran 1930 tarihli haberindeki metinde kullanılan ifadeler oldukça sade ve gündelik Türkçe ile yazılmıştır. Cümlelerde “tamamen tersine çevirmeli”, “düzeltmeli”, “dikmelidir” gibi gereklilik kipleri oldukça sık kullanılmıştır. Dikkat çeken ifadelerden biri, “Bu yırtık şeritleri tamir etmek bir ev kadını için gayet kolaydır.” cümlesidir. Bu cümlede özne olarak yalnızca “ev kadını” tanımlanmış ve teknik bir iş olan tamiratın bu kadın için “gayet kolay” olduğu belirtilmiştir. Cümledeki “gayet kolay” zarf tamlamasının kullanılması tamirat işini sıradanlaştırmakta, kadın için olağan bir görev hâline getirmektedir. Koltuğun nasıl tamir edileceği hakkında bilgi vermek amacıyla yazılmış metin boyunca, kadın öznesi dışına çıkılmamakta; bu da geleneksel cinsiyet rollerini pekiştirmektedir.

Kadının ev içi emegini görünür ama sınırlı bir çerçevede tanımlayan modernleşme söylemlerinin yaygınlaştığı 1930’lu yılların Türkiye’inde yayımlanan gazetede, kadınlara yönelik ayrılan bölüm, söylemin bağlamını oluşturmaktadır. Metnin kadınlara ayrılan bir köşede yer alması, bu söylemin özellikle kadınlara hitap etmek üzere üretildiğini göstermektedir. Evdeki koltuk tamiri gibi teknik işlerin bile “kadının işi” olarak tanımlanması, görünürde güçlendirici ama özünde kadını geleneksel sorumluluklarla sınırlayıcı bir söylemi barındırmaktadır. Bu tür yazılar, kadınları ev ekonomisini sürdürülebilir kılmak için kadının dışarıdan usta çağırmadan işleri halletmesini teşvik etme amacı taşımaktadır.

Metnin yayımlandığı tarihsel bağlam 1930’lar, Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni kurulduğu ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden biçimlendirildiği bir dönemdir. Modernleşme söylemleriyle birlikte kadının eğitimi, kamusal yaşama katılımı teşvik edilmekle birlikte, evin iç düzeninden sorumlu “ideal ev kadını” imajı da aynı anda inşa edilmiştir. Bu bağlamda, “Bu yırtık şeritleri tamir etmek bir ev kadını için gayet kolaydır.” ifadesi, yalnızca ev işlerine değil, teknik becerilere de sahip olan ve evin iç refahını sürdürmeyi görev edinen bir kadın profili yaratmayı hedeflemektedir. Bu gibi söylemler, kadın emeğinin mekânsal sınırlarını çizmekte; evin düzeninden ve ekonomisinden sorumlu olarak görülen “ideal ev kadını” imgesini pekiştirmektedir. Ayrıca, bu söylem dolaylı biçimde erkeklerin birtakım işlerden muaf tutulduğunu ima etmekte; böylelikle kamusal ve özel alan ayrımında, erkeğin muaf tutulduğu özel alandaki bu sorumlulukları kadına yüklenmektedir.

Görsel 1: Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 1930 Tarihli Haber Metni

Hakimiyeti Milliye'nin 16 Aralık 1930 tarihli çıkardığı gazete haberinde kullanılan dil, doğrudan açıklayıcı ve öğretici bir üsluptadır. Cümle yapıları didaktik nitelik taşımakta ve genel olarak emir, öneri veya kanıt bildiren ifadeler içermektedir. Bu cümlelerden biri, “Evin iktisadî bakımından en büyük faydaları ev kadınının hizmetçi kullanmaktan müstağni kalması...” ifadesidir. Bu cümlede, kadının kendi başına

evin tüm düzenini sağlayabilmesi ve tasarruflu ev yaşamını sürdürebilmesi gerektiği vurgulanmıştır. “Müstağni kalması” ifadesi, kadının dışarıdan yardım almadan işleri yönetmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, “zevklı bir iş edinirse” ifadesiyle ev işleri, kadınlar için yalnızca görev değil, aynı zamanda içselleştirilmesi ve duygusal olarak benimsenmesi gereken bir faaliyet olarak sunulmaktadır.

Metin, dönemin sınırlandırılmış bir modernleşme politikası doğrultusunda toplumsal kadın kimliğini yeniden üretmektedir. Kadının ev içinde daha etkin, donanımlı ve tasarruflu olması gerektiği düşüncesi, metnin ana fikrini oluşturmaktadır. Haberde bahsi geçen ateşsiz ocak gibi ekonomik çözümler, yalnızca teknik öneriler olmayıp aynı zamanda ev kadınının akıllı ve becerikli olma sorumluluğunu ona hatırlatma amacı taşımaktadır. Metnin yayımlandığı bağlamda, hizmetçi çalıştırmak yalnızca ekonomik değil, sınıfsal bir mesele olarak da değerlendirilmektedir. Dolayısıyla küçük ve idareli evlere gücü yeten bireyler ya da aileler için “hizmetçisiz” ev düzeni idealize edilmektedir. Bu söylem, evin refahı için kadının dış yardıma ihtiyaç duymadan evin her yönünü idare edebilecek yeterlilikte olması gerektiğini savunmaktadır.

1930’lu yılların Türkiye’si, savaş sonrası ekonomik darboğazların yaşandığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden biçimlendirildiği bir dönemdir. Bu dönemde kadın bir yandan kamusal alana davet edilirken öte yandan evde güçlü, tutumlu, düzen sağlayan ev kadını ideal bir figür hâline getirilmektedir. Bu metin de bu tutumu yansıtan bir anlatıya sahiptir. Metinde kadının evin hem fiziksel düzeni hem de ekonomik idaresinden sorumlu olduğu görülmekte; evin ısınması, pişirme düzeni, çocukların oyuncak kutuları, hatta soba yerleşimi gibi tüm kararlar kadının zekâsı ve emeği ile ilişkilendirilmektedir. Üstelik bu sorumluluğun kadın tarafından zevkle, gönüllü bir görev gibi üstlenilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu ifade, kadının ev işlerini ve Amerika’daki gibi iktisatlı evlerdeki modeli içselleştirmesi ve bunu gönüllü şekilde keyif alarak yapması düşüncesini dikte etmektedir. Böylece kadın, evin hem hizmetkârı hem de düzenleyicisi olarak konumlandırılmaktadır.

Görsel 2: Hakimiyeti Milliye, 16 Aralık 1930 Tarihli Haber Metni

Akşam gazetesinin 26 Şubat 1931 tarihinde yayınlanan sayısındaki “Ev kadını için en mühim yer mutfaktır.” başlıklı haber metni, doğrudan soruyla başlamakta ve farklı kadın gruplarına yöneltilen bu soruya verilecek yanıtların çeşitliliğini “Orta yaşlı hanım: ‘Yemek odası’, yeni gelin ‘Salon’, genç anne ‘Bebek odası’, tembelse kadın ‘Yatak odası’...” olarak sıralamaktadır. Bu ifadelerde dikkat çekici olan unsur, kadınların sınıflandırılmasıdır. Orta yaşlı hanım, yeni gelin, genç anne, tembel kadın gibi sıfatlar hem yaşa hem annelik statüsüne hem de çalışkanlık/tembellik algısına göre bir ayırım oluşturmaktadır. Bu sınıflama, metinsel düzeyde kadınların birbirinden ayrıştırıldığını göstermekte ve ideal kadın imgesini mutfakla en çok özdeşleşen ve “...tam manasıyla ev kadını” olan üzerinden kurmaktadır. Metnin

devamındaki “...hiç tereddüt etmeden ‘mutfak’ diyecektir.” ifadesi de kadının mekânsal kimliğini yalnızca hizmet ve besleme işlevleriyle sınırlamaktadır. Bu söylem, kadının düşünmeden, içgüdüsel olarak mutfığa yönelmesi gerektiğini ima etmektedir. Metindeki bu cümlelerin yapısı didaktik, yargılayıcı ve normatif bir ton taşımaktadır.

Metnin sunulduğu bağlamın, kadın okuyuculara hitap eden ve ev içindeki rollerini şekillendirmeyi amaçlayan bir haber köşesi olduğu görülmektedir. Kamusal üretkenliği bulunmayan kadınların hangi alanlarda ideal olduğu sorusu, tek bir mekân yani mutfak üzerinden cevaplanmaktadır. Metinde farklı kadın figürlerini sıralanarak yalnızca mutfığı tercih eden kadın “gerçek ev kadını” olarak tanımlanmıştır. Bu söylem, ev içindeki emeği kutsallaştırırken diğer kadınların tercihlerini değersizleştirmektedir. Örneğin “tembel kadın” ifadesi, mutfığı önceliklendirmeyen bir kadına eleştirel bir tutum barındırmaktadır. Ayrıca, mutfağın küçük ya da dar olması gibi mekânsal sınırlılıklar, “...yerin darlığına rağmen geniş fakat her şey ayak altında bırakılan bir mutfaktan çok rahat olabilir.” söylemiyle kadının organizasyon becerisiyle aşılması gereken sorunlar olarak sunulmaktadır. Bu ifade, kadının elverişli olmayan ve yetersiz koşullarda emek harcamasını doğuştan gelen bir sorumluluk gibi yansıtmaktadır.

Haber metninde kadın, mekânla özdeşleşen bir kimliğe indirgenmiştir. Mutfak, yalnızca yemek pişirme alanı değil, kadının karakterinin ve görev bilincinin sembolü hâline getirilmiştir. Bu yaklaşım, kadını evin diğer mekânlarından ve kamusal alandan soyutlayarak mutfığa hapseden bir çerçeve üretmektedir. Kadın, yalnızca hizmet eden değil, aynı zamanda kusursuz biçimde organize eden biri olarak temsil edilmiştir. Bununla birlikte, kadının yaşamın hangi evresinde olduğu ya da nasıl bir birey olduğuna bakılmaksızın ideal olan tek şey, onun mutfığa aidiyetidir. Bu, kadınlar arası farklılıkları görmezden gelen, tek tip bir kadın imgesine neden olmaktadır. Ancak her ne kadar metin, kadını ev içi mekânlarla özdeşleştirerek ideal kadın kimliğini mutfak üzerinden tanımlasa da bu söylem dönemin tüm kadınlarını temsil etmemektedir. Bu söylem, dönemin politik vizyonunun tamamını yansıtmaktan uzak olup ev kadınlarına yönelik normatif bir idealleştirmeyi ortaya koymaktadır. Bu durum, söylemin evdeki kadınlar arasında dahi bir hiyerarşi kurduğunu, evde zaman geçiren kadınlar arasında bile tek tip bir ideal figür inşa edildiğini göstermektedir.

Görsel 3. Akşam Gazetesi, 26 Şubat 1931 Tarihli Haber Metni

8 Mart 1932 tarihli Akşam gazetesinde yayımlanan “Asrı Bir Mutfakta Neler Var?” başlıklı haber metninde kullanılan ifadeler, mutfağın fiziksel niteliğinden öte kadın kimliğinin yeniden tanımlandığı bir temsil alanı olduğunu göstermektedir. Mutfak, “bir kadının bir yumurta bile kıramamasının” eleştirildiği

bir zeminle başlayan anlatımda, yalnızca yemek pişirilen bir yer değil, kadının teknik beceri ve düzenlilikle öne çıkan üretkenliğini sergilemesi gereken bir mekân olarak tanımlanmaktadır. Haberde, her biri numaralanmış, tuz makinesi, konserve dolabı, galvanize demir kaplar gibi donatıların detaylı şekilde listelenmesi mutfakı adeta mekanik bir sisteme dönüştürmektedir.

Metinde kadının ev içindeki rollerinin geleneksel olandan ayrılarak teknik ve rasyonel bir zemine taşınması, Cumhuriyet dönemi modernleşme söylemi bağlamında üretildiğini göstermektedir. Ancak bu dönüşüm, kadının toplumsal konumunu güçlendirmek yerine ev içi üretkenliğini yeniden tanımlayarak tahkim eden bir ideolojik yapı içerisinde gerçekleştirilmektedir. Kadın, asrî mutfağın yöneticisi konumuna yükseltilirken modernlik, kadının ev içindeki verimliliğiyle özdeşleştirilmiş, kamusal güçlenmeden çok ev içi mekanikleşmeye hizmet etmiştir.

Haberdeki söylemler, erken Cumhuriyet döneminin modernleşme ideolojisinin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır. Modern kadının inşasında, mutfakın bir laboratuvar gibi tanımlanması, kadının bu mekânda bilimsel, rasyonel, sistematik ve üretken bir özne olarak konumlandırılması anlamına gelmektedir. Böylece mutfak, kadın emeğinin mekânsal sınırlarını belirleyen ve meşrulaştıran ideolojik bir alan olarak sunulmaktadır.

Görsel 4. Akşam Gazetesi, 8 Mart 1932 Tarihli Haber Metni

Cumhuriyet gazetesinde yer alan “Evlerimizi Nasıl Döşeyelim?” başlıklı haberde kullanılan “iş sahibi kadınlar” ifadesi, kadınların yalnızca ev kadını olarak değil, aynı zamanda kamusal alanda çalışan bireyler olarak da benimsendiğini göstermektedir. Oturma odasının sade ama ciddi biçimde döşenmesi gerektiği vurgulanırken, “dışarıda çalışan bayanların kabul edeceği tarz” gibi ifadeler, çalışan kadınların mekânsal tercihlerini şekillendiren normları dil düzeyinde ortaya koymaktadır. Kullanılan sade, ciddi, zevkli ve orijinal gibi sıfatlar kadın kimliğini modern ve ölçülü bir çerçevede yeniden üretmektedir.

Bu söylem, modernleşen toplumda kadının kamusal görünürlüğünü kısmen meşrulaştırmakla birlikte, bu görünürlüğü ev içi düzenlemeye ilişkin normlarla dengelemeye çalışmaktadır. Kadının çalışabilir olması kabullenilmiştir; ancak bu durum, evin mekânsal estetiği ve fonksiyonu üzerinden disipline edilmeye çalışılmaktadır. Çalışan kadının da “düzenli, sade, zevkli ve uyumlu” bir yaşam alanı kurması beklenmektedir. Bununla birlikte Mobilya ve donatılar özelinde verilen “Fransızların direktuar üslubunda kanape”, “kahve masası orijinal”, “altın yaldızlı camdan abajur” gibi detaylar üzerinden kadınların estetik beğenileri ve tüketim pratikleri şekillendirilmekte; ev yaşanacak bir yer olmasının yanı

sıra statü sembolü hâline getirilmektedir. Bu noktada oturma odası, kadının kültürel sermayesini temsil ettiği bir vitrin mekân olarak yeniden kurgulanmıştır. Metinde, konutta yer alması gereken “buduvar” adlı bir odadan söz edilmektedir. Buduvar süslenme odası anlamına gelmekte olup bu odanın evde olmazsa olmaz bir alan olarak sunulması, çalışan kadınlar için estetik görünüme sahip olma gerekliliğini dikte etmektedir.

Bu örnek, kadının kamusal alandaki üretkenliğinin kabulü ile özel alandaki rolü arasındaki gerilimi ortaya koymaktadır. Haberde kadınların iş sahibi olabileceği açıkça kabul edilmiştir; bu, dönemin modernleşme sürecinde kadın kimliğinin dönüşümüne işaret etmektedir. Ancak bu kabul, kadınların mekânsal organizasyon üzerinden yeniden sınırlandırılmıştır. Çalışan kadınlar da tıpkı ev kadınları gibi oturma odalarının estetik olmasından ve düzeninden sorumlu tutulmakta böylece modernleşmiş ancak domestik kadın imgesi oluşturulmaktadır.

Görsel 5. Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1935 Tarihli Haber Metni

Yeni İstanbul gazetesinde yer alan 20 Aralık 1949 tarihli “Mutfağımızı Nasıl Tanzim Etmeliyiz: Her Şeyi Yerli Yerine Koyuyor Musunuz?” başlıklı haber metni, kadın kimliğinin ev içerisindeki rolünü, özellikle mutfak mekânı üzerinden idealize edilmektedir. Yazının başlangıcında yer alan “Bir ev kadını gününün mühim bir kısmını muhakkak ki, mutfakta geçirir” ifadesi, kadının yaşamının merkezine mutfakı yerleştiren ataerkil bakış açısını yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, kadınların gündelik yaşamlarının büyük kısmını ev içinde, özellikle de mutfakta geçirmesi gerektiğini varsayan normatif bir çerçeve sunmaktadır.

Haber metni, kadınlara doğrudan hitap eden didaktik bir üslupla kaleme alınmış, ideal mutfak nasıl olması gerektiğine dair somut örnekler üzerinden öneriler sunmuştur. Dolapların yapısından eşya yerleşimine, ışık kullanımından dekoratif tercihlere kadar uzanan bu öneriler zinciri, iş bölümü sunmak yerine modernleşen ev hayatında kadının üstlenmesi gereken estetik ve fonksiyonel rolleri tanımlamıştır. Kadın, mutfak ile özdeşleştirilmiş ve bu nedenle bu mekânın fiziksel düzeniyle ilgilenen, onu güzelleştiren ve işlevselleştiren özne olarak konumlandırılmıştır. Metinde yer alan “Kadın senenin 2000 saatini burada geçirir” ifadesi, kadının mutfakta geçirdiği zamanı ölçülebilir kılarak ev içi emeğin rasyonelleştirilmesine ve disipline edilmesine de hizmet etmektedir.

Tüm bu söylemler, kadının üretkenliğini yücelten bir içerik sunsa da bu üretkenliği yalnızca evle sınırlı tutmaktadır. Kadın, yaratıcı çözümler geliştiren, düzen kuran ve tasarlayan bir aktör olarak görünürlük kazansa da bu görünürlük kamusal alanda genişlememekte; aksine, evin iç mekânına, özellikle de mutfakta sıkıştırılmaktadır. Böylece kadının üretkenliği, modernleşme ideolojisi içerisinde

işlevselleştirilmiş; ancak bu işlevsellik evin sınırlarını aşmayan bir çerçevede tanımlanmıştır. Dolayısıyla metin, ev ekonomisi söylemiyle bütünleşen bir ideolojik temsiliyet üretmekte; kadınların toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren, görünürde modern ama özünde geleneksel roller üzerinden kadın kimliğini yeniden şekillendirmektedir.

Görsel 6. Yeni İstanbul Gazetesi, 20 Aralık 1949 Tarihli Haber Metni

4. Tartışma

Bu çalışmada, basın yayın organlarında yer alan söylemler aracılığıyla ev kavramının kadın kimliğiyle nasıl özdeşleştirildiği, ev içi üretkenliğin nasıl kurgulandığı ve bu temsillerin toplumsal cinsiyet normlarını nasıl yeniden üretildiği Norman Fairclough'un üçlü söylem çözümlemesi modeliyle analiz edilmiştir. Çalışmanın Bulgular, kadının ev içi üretkenliğinin estetik, fonksiyonel ve ekonomik söylemlerle nasıl idealleştirildiğini; kamusal görünürlüğü artarken özel alandaki rollerinin yeniden tahkim edildiğini göstermektedir. Bu durum, Henderson'ın (1999) Almanya'daki *female redomestication* kavramı ile benzerlik göstermekte, modernleşme süreciyle birlikte kamusal alana adım atan kadının, ev içindeki sorumluluklarından azade olmadığına işaret etmektedir.

Tarihsel bağlam göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın kapsamına giren 1930-1949 dönemi, çoğunlukla tek parti yönetiminin baskın olduğu ve kadın kimliğine dair söylemlerin büyük ölçüde Cumhuriyet ideolojisiyle uyumlu olarak üretildiği bir dönemdir. Bu nedenle kadın figürünün ev içindeki temsilleri çoğunlukla düzen, temizlik, ekonomi ve üretkenlik üzerinden şekillenmiş; "ideal ev kadını" imgesi desteklenmiştir. Ancak bu söylemlerin tek yönlü olmadığı da unutulmamalıdır. 1935 tarihli haberde görüldüğü üzere, "iş sahibi kadınlar" ifadesi, kadının çalışabilen bir özne olarak da kurgulanabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla modernleşme süreci içerisinde kadın, kamusal ve özel alana ait kimliklerle donatılmış bir figür hâline gelmiştir. Buna rağmen çoğunlukla tek partili döneme ait olan bu örnekler, muhalif seslerin sınırlı olduğu bir bağlamı temsil ettiğinden söylemlerin geneli, dönemin resmi modernleşme ideolojisini yansıtmaktadır. Mevcut literatürde (Erdaş ve Özmen 2019; Çetinkaya ve Demirel 2024) kadın figürüyle özdeşleşen mekânlar, çoğunlukla normatif temsiller üzerinden aktarılırken, bu çalışmada aynı dönemde yayımlanmış gazete haberlerinde benzer bir ideolojik yapı görüldüğü ortaya konmuştur.

Kadının ev içi üretkenliğinin detaylıca tarif edildiği metinlerde, mutfaklar adeta “laboratuvar”, oturma odaları “temsil mekânı” olarak yeniden kurgulanmıştır. Kadınların marangoz, dekoratör, tamirci gibi rollerle anılması ise kadın emeğinin çeşitliliğini yansıtmakla birlikte, bu üretkenliğin yalnızca evin sınırlarında tanımlanması bakımından eleştirel bir bağlamda değerlendirilmelidir. Bu noktada Fairclough’un üçüncü düzeyi olan sosyokültürel bağlam analizi, kadın kimliğinin yeniden üretim sürecinde basılı medyanın rolünü görünür kılmıştır. Bununla birlikte, analiz edilen haber metinlerinde kadınların farklı yaş, statü ve beceri düzeylerine göre sınıflandırıldığı; “genç gelin”, “orta yaşlı kadın”, “tembel kadın” gibi ifadelerle ideal kadın kimliğinin homojenleştirildiği görülmektedir. Bu söylemler, kadınlar arası farkı dışlayan ve yalnızca belli bir modele uyan bireyleri ön plana çıkaran ideolojik çerçeveler sunmaktadır. Örneğin, 1949 tarihli haberde geçen “bir kadın senede 2000 saatini mutfakta geçirir” ifadesi, kadın emeğini rasyonel bir zaman hesabına indirgemektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde basılı medyada yer alan haber metinleri aracılığıyla kadın kimliğinin ev içi mekânlarla nasıl ilişkilendirildiğini söylem çözümlemesi yöntemiyle incelemiştir. Fairclough’un üç aşamalı söylem analiz modeli doğrultusunda yapılan değerlendirmelerde, kadın figürünün hem evin düzenleyicisi hem de ev içindeki üretkenliğiyle tanımlanan bir özne olarak kurgulandığı görülmüştür. Kadın figürü; genç gelin, evine bağlı eş ya da tembel kadın gibi temsillerle kategorize edilmiş; bu sınıflandırmalar üzerinden ideal kadın modeli inşa edilmiştir.

Analiz edilen haber metinlerinde, kadının yaratıcı ve üretken yönü sıklıkla vurgulanmış, marangoz, dekoratör ya da boyacı gibi amatör üretici rollerde betimlenmiştir. Ancak bu üretkenliğin sınırları çoğunlukla ev içiyle çizilmiş; kadın, kamusal alana açılan değil, özel alanı tahkim eden bir aktör olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda kadın emeği, ev ekonomisi kavramı etrafında araçsallaştırılmış, ekonomik gereklilikten öte modern kadın kimliğinin inşasında kültürel bir ideal olarak sunulmuştur. Bununla birlikte özellikle 1933 ve 1935 tarihli haberlerde, kadının çalışma hayatına dair beklentilerinin sınırlı da olsa kabul edildiği ancak bu beklentilerin çoğunlukla özel alanla ilişkilendirilerek yeniden şekillendirildiği gözlemlenmiştir. Örneğin, *buduvâr* gibi süslenmeye özgü tanımlı odalar aracılığıyla kadın mekâna sabitlenmiş; kadının kamusal alandaki temsiline dair fikirler, mutfak ya da çocuk odası gibi alanlar üzerinden şekillenmiştir. Bu çerçevede çalışma, dönemin modernleşme politikalarının kadın kimliğini nasıl yeniden inşa ettiğini ve bu kimliğin basılı medyada nasıl temsillere dönüştürüldüğünü ortaya koyarak kadın-mekân ilişkisine dair çok katmanlı bir söylem çözümlemesi sunmuştur.

Kaynaklar

- Akgül, Ç. (2011). Eskiye zamanın kadın belleğinde eskitemediği mekanlar: Ayla Kutlu ve mekan ilişkisi analizi. *Fe Dergi*, 3(1), 94-107. https://doi.org/10.1501/Fe0001_00000000048
- Alkan, A. (2009). *Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek*. İçinde A. Alkan (Ed.), *Cins Cins Mekân* (7-35). Varlık Yayınları.
- Arslanel, M. N. (2021). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında kadınların siyasal hayata katılımı. *Enderun*, 5(2), 196-208.
- Bachelard, G. (2015). *Mekânın Poetikası*. Kesit Yayınları.
- Çetinkaya, M. A. & Demirel, E. (2024). Kadın temsili odağında ideal özel mekânların ‘ev ekonomisi’ teması üzerinden okunması: Kadın Gazetesi ve Ev-İş Dergisi. *Sanat Yazıları*, (51), 338-353. <https://doi.org/10.61742/sanatyazilari.1508127>
- Erdaş, G. & Özmen, E. F. (2019). Toplumsal cinsiyet kavramının konut mekân organizasyonu ve konut reklamları üzerine etkisi. *Megaron*, Özel Sayı, 11-28.
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Routledge.
- Güney, Y. İ. *Konutta Mekânsal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları*. İçinde A. Alkan (Ed.), *Cins Cins Mekân* (102-135). Varlık Yayınları.

- Henderson, S. R. A. (1999). *Revolution in the Woman's Sphere: Grete Lihotzky and the Frankfurt Kitchen*. In D. Coleman, E. Danze & C. Henderson (Ed.), *In Architecture and Feminism: Yale Publications on Architecture*. Princeton Architectural Press.
- Kalay T. (2023). Reflections of yin-yang philosophy on space design and analysis through examples. *Journal of Interior Design and Academy*, 3(2), 249-268
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. Sel Yayıncılık.
- Massey, D. & Bernal, G. E. (1998). Espacio, Lugar y Género. *Debate Feminista*, (17), 39-46.
- Massey, D. (2005). *For space*. Sage Publications.
- Mutlu, S. (2021). Bozköy’de kadın ve erkeğin mekân kullanımında toplumsal cinsiyet Roller: etnoarkeolojik Bir Yaklaşım. *TroyAcademy*, 6(1), 90-136.
- Özyaşar, M. (2011). Kadın ve mekan. *Bülten*, (5), 66-74.
- Pallasma, J. (2011). *Tenin Gözleri*. Yem Yayın.
- Şah, Umut. (2021). Eleştirel söylem analizi: Temel yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), 210-231.
- Ülkü, G. K. (2018). Konutun cinsiyeti. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 3(2), 63-80.
- Woolf, Virginia. (1992). *Kendine Ait Bir Oda*. İletişim.
- Yeğin, M. O. (2021). Irkçılık bağlamında ‘Elite’ dizi filminin eleştirel söylem analizi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(34), 1487-1521.